

"กั้ว ทีโฆ นุ โข ญนเต กปุโป"^๑ ในความหมายว่า มหากั๊ป เช่นในพระบาลีนี้
เอตุถ มหากปุเป. ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหากั๊ปนาน
เพียงไรหนอแล."

อาทิสทุเทน "สตุถุกปุเปเน วต กิร โภ ด้วยอาทิสัพพัต กั๊ป-กั๊พ ลงในความหมาย
มยี้ สาวเกน สทุธิ มนุตยมานา น วาคล้ายคลึงก็ไค เช่นในพระบาลีนี้ว่า
ชานิมุหา"^๒ เอตุถ ปฎิภาเค. "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ไคยีนว่าพวกข้าพเจ้า
สนทนาอยู่กับพระสาวก (ผู้ทรงคุณทางพระ-
ธรรมกถึก) คล้ายคลึงกับพระบรมศาสดาหนอ
แต่ไม่รู้วาทานชื่อพระสารีบุตร)."

"กปุโป นญุโจ โหติ. กปุปกโตกาโส ในความหมายว่า กั๊ปะ(คือเครื่องหมาย.)
ชินฺโด โหติ"^๓ เอตุถ วินยกปุเป. อิต ในพระวินัย เช่นในพระบาลีนี้ว่า "จิวร
ปน มหากปุเป ทฎุสพุโพ. ตสุมา เป็นต้น ที่มีกั๊ปะ(คือเครื่องหมาย)หายไป.
กปุเป จ สตสหัสเสติ มหากปุปานี (และ) ที่มีโอกาสทำกั๊ปะไว้แต่จางไป."
สตสหัสसानนุติ อตุโธ."^๔ แต่ในที่นี้ กั๊ป-กั๊พ บัณฑิตพึงเห็นว่า ลงใน

^๑ ส. นิ. ๑๖/๒๑๕-๒๑๖.
^๒ ม. มุ. ๑๒/๒๙๖.
^๓ วิ. มทาวีรยงค. ๒/๔๐๕.
^๔ สุมงฺคฺลวิลาสิณี. ๑/๑๓๔, ๓/๑๙๑,
สารตุถุกปุปกาสินี. ๑/๑๗, มโนรถปุรณิ.
๒/๓๑๕, ปรมตุถุชิติกา. ๒/๘๔,
จริยาปิฎกฏกถา. ๘. สทุธมมปุปชุชิติกา.
๒/๓๓๒.

มธุรัตถวิลาสิณี บ. - พ. ๑ - ๒๑

ความหมายว่า มหากัปป. เพราะเหตุนี้ บาท
พระคาถาวา แสนกัปป จึงอธิบายว่า แสน
มหากัปป.

จตุโร จ อัสซีเยติ "จตุณัน อสงฺเขยฺยานัน
มตฺถเก"ติ วจนเสโส ทฏฺจพฺโพ.
กปฺปสฺตสฺสทสฺสาธิกานัน จตุณัน อสงฺเขยฺยานัน
มตฺถเกติ อตุโถ. อมรํ นาม นคฺรณฺติ
"อมฺรณฺ"ติ จ "อมฺรวตฺตี"ติ จ ลทฺธนามัน
นคฺรํ อโหสิ. เกจิ ปเนตฺถ อญฺเณนาปิ
ปกฺกาเรณ วณฺณยณฺติ, กิ เตหิ, นามมตฺตํ
ปเนตฺ คสฺส นคฺรสฺส. ทสฺสเนยฺยณฺติ
สุวีกตฺตวิจิตฺตจฺจจฺรทฺวารจตุกกฺกสิญฺจมาฏฺก-
ปាកาเรปฺริกฺเขปฺปาสาทหฺมมฺมิมฺยภวนสฺมลงฺก-
ตตฺตา ทสฺสนียํ. มโนรมณฺติ สฺมสุจิปฺรม-
รมณฺมฺยภุมิภากตฺตา ฉายฺยทกฺสมฺปนฺนตฺตา
สุลภาทารตฺตา สพฺโพปกรณฺยตฺตตฺตา จ
สฺมิทฺตตฺตา เทวมณฺสุสฺสาทินัน มโน
เอตฺถ รมยตีติ มโนรม.

ในบาทพระคาถาวา เมื่อ ๔ อสงฺโขย พึง
เห็นคำที่เหลือว่า "ในที่สุด ๔ อสงฺโขย."
รวมความว่า ในที่สุด ๔ อสงฺโขยกับแสนกัปป.
บาทพระคาถาวา โตมฺเมืองชื่ออมระ
ความว่า โตมฺเมืองที่โตชื่อว่"อมระ" และ
ว่"อมรวตฺตี." แต่ในข้อนี้ อาจารย์บางพวก
พรรณนาความไว้โดยประการอื่นก็มี, (แต่)
จะมีประโยชน์อะไร กับการพรรณนาความ
ของอาจารย์พวกนั้น, ก็เพราะคำว่า "อมระ"
หรือ"อมรวตฺตี" นั้น เป็นเพียงชื่อของเมืองนั้น
(เท่านั้น). บทว่า นาชฺม ความว่า ชื่อว่า
นาชฺม เพราะเป็นเมืองจัดแบ่งส่วนไว้
อย่างดี และประดับประดาด้วยสนาม ประตุ
ทาง ๔ แพร่ง ทาง ๓ แพร่ง กำแพง รั้ว
ปราสาท เรือนเศรษฐี (ตึกราม) และ

บ้านเรือนตระการตา. บทว่า นารินทร์มย์ ใจ
 มีวิเคราะห์ว่า ใจของเทวดาและมนุษย์
 เป็นต้น ย่อมรื่นรมย์ในเมืองนี้ เพราะเหตุนี้
 เมืองนั้น ชื่อว่า มโนรมย์ (เป็นที่รื่นรมย์ใจ)
 เพราะมีภูมิอากาศสม่ำเสมอ สะอาด นารินทร์มย์
 อย่างยิ่ง เพราะสมบูรณ์ด้วยรมเงาและน้ำ
 เพราะมีอาหารอันหาได้ง่าย เพราะประกอบ
 ด้วยอุปกรณ์ (สิ่งหรูหรา ฟุ่มเฟือย) ทุกอย่าง
 และเพราะเป็นเมืองมั่งคั่ง.

<u>ทสฺหิ</u>	<u>สฺทฺเทหิ</u>	<u>อวิวิตฺคนฺติ</u>	บาทพระคาถาว่า <u>ไม่เงียบจากเสียง</u>
หตุถิสฺทฺเทน	อสุสฺสฺทฺเทน	รตฺสฺทฺเทน	<u>๑๐ ประการ</u> ความว่า เป็นเมืองไม่เงียบ
เกริสฺทฺเทน	สงฺขสฺทฺเทน	มุทิจฺจสฺทฺเทน	จากเสียง ๑๐ ประการ เหล่านี้ คือ
วิณาสฺทฺเทน	กิตฺสฺทฺเทน	สมฺมตฺตาสฺทฺเทน	เสียงช่าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง
"ภฺยฺชฺล	ปิวถ	ขาทถา"ติ	ทสฺเมน
สฺทฺเทนาติ	อิเมหิ	ทสฺหิ	สฺทฺเทหิ
อโหสิ,	สพฺพกาลิ	อนฺุปฺมุสฺสฺวสมฺชฺชฺนากฺกา	อวิวิตฺ
กีฬฺนฺคฺติ	อตุโถ.		

"เชิญทานรับประทาน เชิญทานคิม เชิญทาน
 เคี้ยว;" คือว่า พวกนักพ้อนรำที่ชุมนุมรื่นเริง
 อย่างหาที่เปรียบปานมิได้ เล่น (มหรสพ)
 อยู่ตลอดเวลา.

อนนปานสมายุตฺตนิ อนฺเนน จตฺตพ- บาทพระคาถาว่า สมบุรณควยขาวและน้ำ
 พิธนาหาเรน จ ปาเนน จ สฺกฺกุ ความว่า ประกอบควยคือ ควยขาวคืออาหาร
 อายุตฺ อณนปานสมายุตฺต, อิมินา ๕ ชนิด และควยน้ำ จึงชื่อว่าสมบุรณควย
 สฺกฺกิชตา ทสฺสีตา, พหุอนนปานสมายุตฺตนิ ขาวและน้ำ, ความที่ภิกษุหาได้ง่าย ท่าน
 อตฺโถ. แสดงไวแล้วควยบั้นนี้, อธิบายว่า สมบุรณ
 ควยขาวและน้ำเป็นอันมาก.

อิทานิ เต สทฺเท วตฺตฺโต บัดนี้ เพื่อจะทรงแสดงเสียงทั้ง ๑๐
 ทสฺสนตฺถ : ประการเหล่านั้นโดยเนื้อหา พระบรมคำสคา
 จิงตรัสพระคาถา(ประพันธ์)นี้ว่า :

"หตฺถิสฺสทฺทํ อสฺสสฺสทฺทํ
 เภริสฺสงฺขรณานิ จ
 ขาทถ ปิวถ เจว
 อนนฺปาเนน โฆสิตฺตนิ"ติ

วตฺตฺติ.

ตตฺถ หตฺถิสฺสทฺทนิ หตฺถินิ โภญฺจนาท-
 สทฺเทน, กรณตฺถเ อูปโยควจฺนํ ทฺฐสฺสพฺพํ.
 เอส นโย เสสฺสเปสฺสปี. เภริสฺสงฺขรณานิ

"เสียงข้าง เสียงมา เสียงกลอง
 เสียงสังข์ เสียงรถ และเสียงร้อง
 เชิญควยของกิน และเครื่องดื่มว่า
 เชิญทานกิน เชิญทานดื่ม."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เสียงข้าง
 ไต่แกควยเสียงกองโภญจนาทของข้าง, ฟัง
 เห็นหุตติยาวิภัตติลงในอรรถแห่งหุตติยาวิภัตติ.

คุณประจวบ - พลเอกเฉลย สงวนศักดิ์
 ฤทธิส่วนฤศลให้ขุนเชี่ยวชาญ และนางเชี่ยวชาญ

จาติ เภริสทุเทน จ สงฺขสทุเทน จ
รตสทุเทน จาติ อตุโถ. ลิงฺควิปริยา. เยน
วุตฺตํ, ขาทถ ปิวถาติ เอวมาทินยปุ-
ปวตฺเตน อนฺนปานปฏิสํยุตฺเตน โฆลิตฺตํ
อภินาทิตนฺตํ อตุโถ.

แม่ในบทที่เหลื่อก็มีนัยนี้(เหมือนกัน). บทว่า
เภริสฺขรธาณี จ แปลว่า ด้วยเสียงกลอง
เสียงสังข์ และเสียงรณ. คำว่า เภริ-
สฺขรธาณี จ นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
โดยทรงเปลี่ยน(เป็นนุ่งสก)ลิงค์ (คือศัพท์
เดิมเป็นนุ่งลิงค์), อธิบายว่า มีเสียงอ้ออึง
เซ็งแซ่ ไปด้วยศัพท์สำเนียง ประกอบด้วย
ข้าวและน้ำ อันเป็นไปโดยนัยมีอาทิอย่างนี้ว่า
เชิญทานกิน เชิญทานดื่ม.

เอตฺถาห : เตสํ ปน สทุทานํ
เอกเตโสว ทสฺสีโต, น สกฺโลติ ? น
เอกเตโส สกฺโล ทสฺวีโต ทสฺสีโตว.
กถํ ? เภริสทุเทน มุทิงฺคสทุโท
สงฺกหิตฺโต, สงฺขสทุเทน วิธมาทิต-
สมฺมตาสสทุทา สงฺกหิตาติ ทเสว
ทสฺสีตา.

ในอธิการนี้ ท่านกล่าวอธิบายไว้ดังนี้ : ถ้าม
ว่า ก็เสียงทั้ง ๑๐ นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงแสดงไว้เพียงเอกเทศ (คือเฉพาะ
๖ อย่าง) เท่านั้น, มิได้ทรงแสดงไว้หมด
ทั้งสิ้นมิใช่หรือ ? แก้วว่า พระองค์มิได้แสดง
ไว้เพียงเอกเทศ แต่ทรงแสดงไว้หมดทั้งสิ้น
คือทั้ง ๑๐ อย่างทีเดียว. ทรงแสดงไว้
อย่างไร ? ทรงแสดงไว้ถึง ๑๐ อย่างนั้นแหละ

๑ ฉ. วิปริยาเสน.

คือทรงส่งเคราะห์เสียงตะโพนเข้ากับเสียง
กลอง, ทรงส่งเคราะห์ เสียงพิณ เสียง
เพลงขับ เสียงฉิ่ง เข้ากับเสียงสังข์.

เอว้ เอ เกน ปรียา เยน
นกรสมปคตตี วณเณตวา ปุน ตเมว
ทสเสตุ :

พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงพรรณนา
สมบัติแห่งพระนคร โดยปริยายอันหนึ่งอย่างนี้
แล้ว เพื่อจะทรงแสดงสมบัติแห่งพระนครนั้น
นั้นแหละอีก จึงตรัสต่อไปว่า :

๓. "นคร สัพพกสมปนนัน
สัพพกมมุปาคตตี^๑
สตตฺตรตนสมปนนัน
นानาชนสมากุลัน
สมิทฺธ เตวณกรว
อาวาสี ปุณณกมฺมินนุน"ติ

๓. "เป็นเมืองพร้อมด้วยองค์ประกอบ
ของนครทุกอย่าง ก่อปรไปด้วยการ-
งานทุกชนิด สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๑
ประการ เคลื่อนกล่นด้วยชนต่างชาติ
ต่างภาษา มั่งคั่งดังเทพนคร เป็น
ที่อยู่อาศัยของชนทั้งหลายผู้กระทำแต่
ความดี."

วคตตี.

ตคฺถ สัพพกสมปนนนฺติ ปากการ-
โคปุรภูมฺมालกาทิสัพพนกราวยวสมปนนัน,
ปรีปุณณสพฺพวิทฺตุปปกรณณธณฺณคณฺณกฺกวจเทกนฺติ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า พร้อม
ด้วยองค์ประกอบของนครทุกอย่าง ความว่า
พร้อมด้วยองค์ประกอบของนครทุกอย่าง

^๑ ก. สัพพกามมุปาคตตี.

วา อตุโถ. สัพพกมมมุปาคตนฺติ มีกำแพง ชุ่มประตุ และหอรบ เป็นต้น,
สัพพกมมุนฺเตน อุกคตํ, สุมฺปคตสัพพ- อีกร้อยหนึ่ง อธิบายว่า มีทรัพย์อันเป็น
กมมุนฺตฺตํ อตุโถ. อุปกรณ์ เครื่องปล้ำใจ(ทรัพย์สำหรับจับจ่าย)
ขาวเปลือก หญา ไม และน้ำ ทุกอย่าง
บริบูรณ์. บทว่า สัพพกมมมุปาคตํ แปลว่า
ประกอบด้วยการงานทุกอย่าง, อธิบายว่า
มีการงานทุกอย่างเข้าถึงพร้อม.

สฺตฺตฺรตฺนสฺมฺปนฺนํ ปริบุญมุตฺตาทิ- บทว่า สฺมฺบຸรณฺทวຸรັตฺนํ ๑ ประการ คือ
สฺตฺตฺรตฺนํ, จกฺกวคฺคินิवासฺภุมิโต วา มีรັตฺนํ ๑ ประการ มีแก้วมุกดาเป็นต้น
หตฺถิรตฺนาทีหิ สฺตฺตฺรตฺเนหิ สฺมฺปนฺนํ. บริบูรณ์, อีกร้อยหนึ่ง อธิบายว่า สฺมฺบຸรณฺ
นํ นานาชนสฺมาภุคฺคํ นานาวิธเทสฺสาเสหิ ทวฺยแก้ว ๑ ประการ มีช่างแก้วเป็นต้น จาก
ชฺเนหิ สฺมาภุคฺ. สฺมิทฺตฺนํ มนุสฺโสสปโภค- แผ่นดินซึ่งเป็นที่ประทับของพระเจ้าจักรพรรดิ.
สฺพฺโพปกรณฺเหหิ สฺมิทฺธํ ฝึคํ. บทว่า เกลฺลือนกฺลนฺทวฺยชนฺตฺวา ชาติต่างภาษา
ได้แก่ เกลฺลือนกฺลนฺทวฺยชนฺตฺวํหลาย ซึ่งมี
ประเทศและภาษาหลายอย่างต่าง ๆ กัน.
บทว่า สฺมิทฺธํ แปลว่า มั่งคั่ง คือแพรวหลาย
ทวฺยเครื่องอุปกรณฺทวฺยชนฺตฺวํทุกอย่าง สำหรับเป็น
เครื่องใช้สอยของมนุษย์.

๑ ส. อ. นานาเวส.

เทวนครวาตี เทวนคร วิย อาลภมนุทา บทว่า เทวนครว มีคำอธิบายว่า เมือง
 วิย อมรวตี สมิทฺชนฺติ วุตฺตํ โหติ. อมรวตี มั่งคั่งตั้งเทพนคร (และ) ตั้งนคร
อาวาส ปุลณกมฺมินฺติ อาวาสฺนฺติ เอตฺถ ของท้าวภูเวร^๑ ส่องบทว่า เป็นที่อยู่อาศัย
ปุลณกมฺมิโน ชนาติ อาวาโส. ของชนทั้งหลายผู้กระทำแต่ความดี ความว่า
 "อาวาโส"ติ วุตฺตพฺเพ "อาวาสฺนฺ"ติ ที่ชื่อว่า อาวาส เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า
 ลิงฺคเกทํ กตฺวา วุตฺตฺนฺติ เวทิตพฺพ. เป็นที่อยู่ของชนผู้กระทำแต่ความดี. เมื่อ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจะตรัสว่า "อาวาโส"
 แต่ตรัสว่า "อาวาส" ดังนี้ บัณฑิตพึงทราบ
 เพราะทรงกระทำความต่างแห่งลิงค์ (คือ
 คัพฺทํเดิมเป็นปุงลิงค์แต่ตรัสเป็นนปุงสกลิงค์).
 ปญฺญาติ เตนาคี ปุณฺณํ, กุลฺลรูปมหา- กรรม (คือการกระทำ) ที่ชื่อว่า เป็นบุญ
 โภกิสฺสรียวเสน^๑ ปญฺญาตีติ อตฺถโถ. เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า เป็นเหตุปรากฏ

^๑ โป. ส. อ. กุลลรูปติริภวิสสรียวเสน.

^๑ เมืองของท้าวภูเวร มีราชธานี และนครต่าง ๆ มีแม่น้ำ มีสภาพที่ประชุมยักษ์ มีรุกขชาติ และสกุลชาติต่าง ๆ ท้าวภูเวรนั้นมีปราสาทเป็นที่อยู่ มีช้าง มีม้าเป็นราชพาหนะ มีวอหรือเสลี่ยงเป็นราชยานปกครองตลอดลงมาถึงอุตตรกุรุทวีป.

(จากธรรมวิภาค หน้า ๗๔.)

แห่งความดี, อธิบายว่า ปรากฎควยอำนาจ
ตระกูล รูปร่าง ความมีโภคมาก และความ
เป็นใหญ่.

ปูนาคีติ วา ปุณฺณ. สพุพกุสลมฺลรชาปวา-
หกตฺตา ปุณฺณ กมฺมฺ เยสํ อตฺถิ เต
ปุณฺณกมฺมิโน, เตสํ ปุณฺณกมฺมินิ
อาวาสภูตฺตนิ อตฺถิโณ.

อีกอย่างหนึ่ง กรรม(คือการกระทำ)ที่ชื่อว่า
เป็นบุญ เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า ชำระ
(คือชำระจิตใจให้บริสุทธิ์). บุญกรรม(การ
กระทำแต่ความดี) ของชนเหล่าใดมีอยู่
ชนเหล่านั้นชื่อว่า ปุณฺณกมฺมิโน (ผู้กระทำแต่
ความดี) เพราะความดีนั้นเป็นเหตุชำระ
ล้างมลทินคืออริยธรรมของกุศลทุกอย่าง. อธิบายว่า
เป็นที่อยู่ของชนทั้งหลาย ผู้กระทำแต่ความดี
เหล่านั้น.

ตตฺถ สุเมธึ นาม พุราหฺมโณ
ปฏิวสฺติ อุกฺโข สฺชาโต มาติโต จ ปิติโต
จ, สํสุทฺธคหฺมิโก ยาว สตฺตมา
กุลปริวภูฏา อุกฺโขโต อณุปกฺกุโจ
ชาตีวา เทน อภิรุโป ทสฺสนึโย ปาสาตีโก
ปรมาเย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต,
โส ติณฺณ เวทานิ ปารคู อโหสิ

ในครานั้น มีพราหมณ์ชื่อสุเมธ อาศัยอยู่
ท่านเป็นผู้มีกำเนิดที่ทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งฝ่าย
มารดาทั้งฝ่ายบิดา, เป็นผู้สืบสายโลหิต
บริสุทธิ์ดี ไม่ปะปนสืบเนื่องกันมาตราบเท่า
๑ ชั่วตระกูล ใคร ๆ จะดูหมิ่นตีเคียน
โดยพูดถึงชาติหาได้ไม่ มีรูปร่าง นาดู
น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความเป็นผู้มี

สนิมณฑุ เกฏฐานัน
 อิติหาสปณฺจมานัน ปทโก เวยฺยากรโณ
 อนวโย โลกายตมหาปุริสลกฺขณฺโส.

ผิวพรรณงดงามยิ่ง, ท่านเรียนจบไตรเพท
 พร้อมทั้งกัมภีร์นิคัมภีร์ศาสตร์ (ว่าด้วยชื่อ
 สิ่งของต่าง ๆ มีต้นไม้เป็นต้น) กัมภีร์เกฏฐ-
 ศาสตร์ (ว่าด้วยกวีนิพนธ์) พร้อมทั้งประเภท
 แห่งอักษร (คือลิกขาและนिरुक्ति ซึ่งเรียกว่า
 เวทาค) มีกัมภีร์อิติहाสศาสตร์ (ว่าด้วย
 พงศาวดารเป็นต้น) เป็นที่ ๕ (ทั้ง) เป็น
 ผู้เชี่ยวชาญในบท (แห่งพระเวท) เป็น
 นักไวยากรณ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญในกัมภีร์
 โลกายตศาสตร์ (ว่าด้วยเรื่องราวอันไม่
 น่าเชื่อ) และกัมภีร์มหาปุริสลักขณะ.

ตสฺส ปน ทหฺรกาเลเยว มาตาปิตโร
 กาลมกฺโส. อตสฺส ราสีวฑฺฒโก อมฺจฺโจ
 อายโปตฺถกํ อหริตฺวา สุวณฺณรชตฺมณิ-
 มุตฺตาทิววิชรตฺนภริเต คพฺเพ วิวริตฺวา
 "เอตฺตกํ เต กุมาร มาตุ สฺนตฺกํ,
 เอตฺตกํ ปิตุ สฺนตฺกํ, เอตฺตกํ
 อयฺยกปฺยฺยกานนุ"ติ ยาว สฺตฺตมา
 กุลปริวภูฏา ฐนํ อัจฺฉิตฺวา "เอตํ

ก็มารดาบิดาของท่านตายเสีย ในเวลาที่ท่าน
 ยังเยาว์อยู่ที่เคี้ยว. ต่อมา อำมาตย์ผู้จัด
 การผลประโยชน์ของท่าน นำสมุดบัญชีผล
 ประโยชน์มาแล้วเปิดห้องหลายห้อง อันเต็ม
 ไปด้วยรัตนะต่าง ๆ มีทอง เงิน แก้วมณี
 และแก้วมุกดา เป็นต้น แล้วแจ้งทรัพย์ที่
 สืบเนื่องกันในตระกูลถึงชื่อว่า ๑ ว่า "ข้าแต่
 ทรัพย์สมบัติของมารดาของท่านมี

คุณประจวบ - พลเอกเฉลย สงวนศักดิ์

อุทิศส่วนกุศลให้ขุนเชี่ยวชลธาร และนางเชี่ยวชลธาร

ปฏิบัติบูชาที่"ติ นิยุยา เทลี. โส "สาธู"ติ ประมาณเท่านั้น, ทรัพย์สมบัติของบิดาของ
สมุฏัจฉิตวา ปุณฺณานิ กโรนุโต อการํ ทานมีประมาณเท่านั้น, ทรัพย์สมบัติของปู่และ
อชฺฌาวลี. ทวดของท่านมีประมาณเท่านั้น" ตั้งนี้แล้ว

มอบให้ด้วยคำว่า "ท่านจงปกครองทรัพย์
นี้เถิด." ท่านรับคำว่า "ดีละ" แล้วทำบุญ
ครองเรือนอยู่.

เตน วุตฺตํ :

เพราะเหตุนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า :

๔. "นคเร อมรวติยา
สุเมโธ นาม พุราหุมนโณ
อเนกโกฏิสนุนิจโย
ปหุตฺถนธณฺณวา.

๔. "ในเมืองอมรวดี มีพราหมณ์ชื่อสุเมธ
สะสมทรัพย์ไว้มากหลายโกฏิ มีทรัพย์และ
ข้าวเปลือกมากมาย.

๕. อชฺฌายโก มนฺตธโร
ติณฺณํ เวทาน ปารกุ
ลกฺขณเณ อิติหาเส จ
สธฺมเม ปารมี กโต"ติ.

๕. เป็นผู้คงแก่เรียน ทรงไว้ซึ่งมรดก เป็น
ผู้เรียนจบไตรเพท ถึงความสำเร็จ
(ชั้นปรมาจารย์) ในคัมภีร์ลักษณ-
พยากรณ์ คัมภีร์อิติहाส และใน
ขนบธรรมเนียมของพราหมณ์."

^๑ ก. อชฺฌายโก. ^๒ ก. สหฺมเม.

ตตถ นคเร อมรวติยาตี อมรวตี-
สงฺขาเต นคเร. สุเมโธ นามาตี เอตถ
"เมธา"ตี ปณฺญา วฺจฺจตี. สา ตสฺส
สุนฺทรา ปสฺสตาตี สุเมโธตี ปณฺณายิตฺถ.

พฺรหฺมโณตี พฺรหฺม อณตี สิกฺขตีตี
พฺรหฺมโณ, มนฺเต สชฺฌายตีตี อตุโถ.
อกฺขรจินฺตกา ปน "พฺรหฺมโน อปจฺจ
พฺรหฺมโณ"ตี วทฺนตี. อริยา ปน
พาหิตปาปตฺตา พฺรหฺมณาตี.

อเนกโกฏิสนฺนิจโยตี โกฏิ สนฺนิจโย
โกฏิสนฺนิจโย, อเนโก โกฏิสนฺนิจโย

บรรคาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
ในเมืองอมรวตี คือในเมืองซึ่งเรียกกันว่า
อมรวตี. ในคำว่า สุเมโธ นาม นี้
มีวินิจฉัยว่า ปัญญาท่านเรียกว่า "เมธา."
เมธานั้นของพราหมณ์นั้นคือบัณฑิตสรรเสริญ
เพราะเหตุนั้น พราหมณ์นั้นจึงปรากฏชื่อว่า
สุเมธ (คือผู้มีปัญญาตี).

บทว่า พฺรหฺม มีวิเคราะหฺ์(ประกอบ)ว่า
บุคคลโดยอ้อมเรียกร่อง กึกฺษา(คือทองบน)
ถึงพระพรหม เหตุนี้บุคคลนั้นชื่อว่าพราหมณ์
(คือผู้เรียกร่องถึงพระพรหม), อธิบายว่า
สาธยายมนต์. ส่วนคนช่างคิดอักษร (คือ
นักไวยากรณ์) กล่าวว่า "เหลากอแห่ง
พระพรหม ชื่อว่าพราหมณ์." ฝ่ายพระอริย-
เจ้าทั้งหลายก็ชื่อว่าพราหมณ์ เพราะเป็น
ผู้ลอยบาปเสียได้.

บาทพระคาถาว่า สะสมทฺรพฺยไวัหลายโกฏิ
มีวิเคราะหฺ์ (ประกอบ) ว่า การสะสม

ผลเอกฉลย - คุณประจวบ สงวนศักดิ์

อุทิศส่วนกุศลให้นายทสี-นางกำพรว้า สงวนศักดิ์

ยสัส โสย อเนกโกฏิสนุนิจโย, โกฎิ(แห่งทรัพย์)ทั้งหลาย ชื่อโกฏิสนุนิจัย,
อเนกโกฏิสนุนิจโยติ อตุโธ. การสะสมโกฏิ(แห่งทรัพย์)ไว้มิใช่น้อย ของ
บุคคลใดมีอยู่ บุคคลนั้นนั้น ชื่อว่า ผู้สะสมโกฏิ
(แห่งทรัพย์)ไว้มิใช่น้อย, อธิบายว่า ผู้สะสม
ทรัพย์ไว้มิหลายโกฏิ.

ปหุตถนธณวาทิ พหุตถนธณวาท. ปุริม บาทพระคาถาว่า ปหุตถนธณวาท แปลว่า
ภูมิตตคพุกตถนธณวาท เสน วุตต, อิที่ มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก. บัณฑิตพึงทราบ
นิจุจปริโภคูปคตถนธณวาท เสน วุตตุนติ ว่า คำนี้ ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจทรัพย์
เวทิตพัพ. และข้าวเปลือกที่อยู่บนภาคพื้น และที่อยู่ใน
หอง(คลัง), คำหลังนี้ ท่านกล่าวไว้ด้วย
อำนาจแห่งทรัพย์และข้าวเปลือก ที่ใช้เป็น
เครื่องบริโภคนประจำ.

อชฌายโกติ น ฉายตีติ อชฌายโก, บทว่า อชฌายโก มีวิเคราะห์
ฉานภาวนารหิตติ อตุโธ. วุตตเฉหต (ประกอบ)ว่า ผู้ใดไม่เพ่ง เหตุนี้ผู้หนึ่งชื่อว่า
"น ทานิเม ฉายนตีติ น ทานิเม ฉายนตีติ อชฌายโก(ผู้ไม่เพ่ง), อธิบายว่าผู้เว้นจาก
โย วาเสฏฐา^๒ 'อชฌายิกา อชฌายิกา^๓ การเจริญฉาน. สมจริงดังพระดำรัสที่พระ-

^๑ ฉ. ฉายนตีติ. ^๒ ฉ. วาเสฏฐ.
^๓ ฉ. อชฌายกา อชฌายกา.

พลเอก เฉลย - คุณประจวบ สงวนศักดิ์
อุทิศส่วนกุศลให้นายทลี-นางกำพรา สงวนศักดิ์

มธุรัตถวาลาสน น. - ๗. ๑ - ๒๒๒

เตวว คติย^๑ อกฺขร^๒ อุปนิพฺพตฺตุน^๒ติ^๒
 เอว^๑ ปจฺมกปฺปิภา เล ฌานวิรหิตาน^๑
 พฺราหฺมณาน^๑ กรหจฺน^๑ อุปฺปนฺน^๑. อิทานิ
 มนฺต^๑ ฌายตีติ อชฺฌายโก, มนฺเต
 ปรีวตฺเตตีติ อิมินา อตุเถน ปสฺสวจฺน^๑
 กตฺวา โวหรนฺติ. มนฺเต ธาเรตีติ
มนฺตธโร.

ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า "ดูกรวาเสฏฐะ
 และภราทวาชะบัดนี้ พวกชนเหล่านี้ ไม่เพ่ง
 (ฌาน) อยู่ บัดนี้ พวกชนเหล่านี้ ไม่เพ่ง
 (ฌาน) อยู่ ดังนั้นแล อักขระที่ว่า 'อชฺฌายิกา
 อชฺฌายิกา (ผู้ไม่เพ่ง ผู้ไม่เพ่ง)' จึงบังเกิด
 ขึ้นเป็นอันดับที่ ๓." ในกาลครั้งปฐมกัป
 มีคำคติเตียนเกิดขึ้นแก่พวกพราหมณผู้เวนวาง
 จากฌานอย่างนี้ (แต่) บัดนี้ขึ้นทั้งหลายกล่าว
 ให้เป็นคำสรรเสริญไป โดยอรรถนี้ว่า ผู้ใด
 เพ่งมนต์ เพราะเหตุนี้ ผู้นั้นชื่อว่าอชฺฌายโก
 (ผู้เพ่งมนต์), ผู้ใดทอบนมนต์ทั้งหลาย
 (เพราะเหตุนี้ ผู้นั้นชื่อว่า อชฺฌายโก).
 ผู้ใดตรงไวซึ่งมนต์ทั้งหลาย เพราะเหตุนี้
 ผู้นั้นชื่อว่า มนฺตธโร (ผู้ตรงไวซึ่งมนต์).

ติณฺณ เวทานนฺติ อิริเวทยชฺชเวท- ส่องบทว่า ไตรเพท ไต่แก่พระเวททั้ง ๓
 สามเวทาน^๑ ติณฺณ เวทาน^๑. อัย ปน (คือ)อิริเวท ยชฺชเวท และสามเวท. อนึ่ง
เวท-สทฺโท ฌาณโสมนสฺสคนฺเถสฺสุ ทิสฺสตี. เวท-กัพฺพ^๑ ปฺราภวฺตีในความหมายว่า ฌาณ

^๑ ส. ม. ทุติย.

^๒ ที. ปา. ๑๑/๑๐๓.

คดา เสด "ยี่ พุราหมณ์ เวทกั อภิษณณ์" (คือปรีชา กำหนดฐานะเป็นต้น) ความ
อภิษณณ์ กามภเว อสคตุน"ตืออาที่สุ"^๑ โสมนัส และคันณะ(คือคัมภีร์). จริงอย่างนั้น
ณาณเว ทิสฺสตี. เวท-คัพท นั้ ปรากฏในความหมายว่า ญาณ
เช่นในพระบาลีทั้งหลายเป็นต้นว่า "ทานพินฺธุ
ผู้ไคว่า เป็นพราหมณ์ ถึงเวท(คือญาณ) ไม่มี
กิเลส เครื่องกังวล ไม่ข้องอยู่ในกามภพ."

"เย เวทชาคา วิจรณฺตี โลเก"ตืออาที่สุ"^๒ ในความหมายว่าความโสมนัส เช่นในพระ-
โสมนสฺเส. บาลีทั้งหลายเป็นต้นว่า "ชนเหล่าใด (เมื่อ
ระลึกถึงยัญเช่นนั้น) ย่อมเป็นผู้เกิดความ
โสมนัสเที่ยวไปในโลก."

"คิณฺณั เวทานั ปารกฺกุ สนิมฺมพฺพ- ในความหมายว่าคันณะ เช่นในพระบาลีทั้ง-
เกฏฺฐานน"ตืออาที่สุ^๓ กนฺเถ. อธิปปี กนฺเถ. หลาย เป็นต้นว่า "อัมพัญฺฐมาณพ เรียนจบ
ไตรเพทพร้อมทั้งคัมภีร์นิมิตฺตศาสตร์ และ
เกฏฺฐศาสตร์." แม้ในที่นี้ ก็ใช้ในความ-
หมายว่า คันณะ (คือคัมภีร์).

มธุรัตถวาลาสนี ม.-ท. ๑-๒๒

^๑ สี. เวทคุมททสามิ, ฉ. เวทคุมภิชณณา.
^๒ ขุ. สุ. ๒๔/๕๓๖.
^๓ อง. จตฺตก. ๒๑/๘๓.
^๔ ทิ. สี. ๔/๑๑๕, ปปญฺจสุทฺธิ. ๑/๒๓๔.

ปารคฺคิ คิณฺณํ เวทานํ โอบุจปหตฺถกรณ-
 มตุเตน ปารํ คโตติ ปารคฺค. ลกฺข เมติ
 อิตฺถิลกฺขณฺปุริสลกฺขณมหาปุริสลกฺขณาทีเก
 ลกฺข ฌ. อิติหา เสติ อิติห อาส, อิติห
 อาสาติ อีทิสวจนปฏิสํยุตฺเต ปุราณ-
 สงฺขาเต คณฺถวิเสเส. สธฺม เมติ
 พุราหฺมณานํ สเก ธฺมเม, สเก
 อจฺริยเก วา. ปารมี คโตติ ปารํ
 คโต, ทิสปาโมกฺโข อจฺริโย อโหสิตี
 อตุโณ.

บพว่า ปารคฺค มีวิเคราะหว่า ที่ชื่อว่า ปารคฺค
 เพราะอรรถว่าถึงฝั่งแห่งไตรเพท ด้วยเหตุ
 ลักว่า การกระทำให้คลองปากขึ้นใจ. บพว่า
ในคัมภีร์ลักษณพยากรณ์ ...คือในคัมภีร์ลักษณ-
 พยากรณ์ ว่าด้วยลักษณะหญิงลักษณะชาย และ
 ลักษณะมหาบุรุษเป็นต้น. บพว่า อิติหาเส
 ไต่แกในคัมภีร์วิเศษ กล่าวคือ คัมภีร์ปุราณ
 ที่ประกอบด้วยคำเช่นนี้ว่า อิติห อาส, อิติห
 อาส (เรื่องใดมีมาแล้วอย่างนี้ เรื่องใดมี
 มาแล้วอย่างนี้). บพว่า สธฺมเม ไต่แก
 ในขนบธรรมเนียมของตนของพวกพราหมณ์,
 หรือว่าในขนบธรรมเนียม อันเป็นของ
 อาจารย์ของตน (ของพวกพราหมณ์).
 สองบพว่า ปารมี คโต แปลว่า ถึงฝั่ง,
 อธิบายว่า ไต่เป็นอาจารย์ที่สาปาโมกข์.

อ เดกทิวสํ โส ทสฺสคฺคณฺนาราริต-
 ปณฺธิโต สฺมุเมธปณฺธิโต อุนฺริปาสาทวรดเล
 รโหคโต หุตฺวา ปลฺลลํ อากฺขิตฺวา
 นิสินฺโน จินฺเตสิ "ปุนฺพุกเว ปฏิสนฺธิคฺคหณฺ"

อยู่มาวันหนึ่ง สุมะธบัณฑิตนั้น ผู้ยินดี
 แล้ว ทั้งฉลาดในหมวดแห่งคุณ ๑๐ ประการ
 ไปยังที่รโหฐาน นั่งคู้บัลลังก์(คือขัดสมาธิ)
 บนพื้นอย่างดีของปราสาทชั้นบน คิดว่า

พลเอกเฉลย - คุณประจวบ สงวนศักดิ์
 ฤทธิศส่วนกุศลให้นายหลี่-นางกำพ้อ สงวนศักดิ์

นาม ทุกข์, ตถา นิพพุตตนิพพุตตญจา เน "ขึ้นชื่อว่า การถือปฏิสนธิในภพใหม่เป็นทุกข์,
สรীর เกทน์, อหฺยจ ชาติธมฺโม ชราธมฺโม ความแตกทำลายแห่งสรีระ ในที่ที่ตนเกิด
พฺยาธิธมฺโม มรณธมฺโม, เอวํภูเตน มยา แล้ว ๆ ก็เป็นทุกข์เหมือนกัน, ถึงเราก็มี
อชาติ อชฺร อพฺยาธิ อมรณํ สุขํ สิวํ ความเกิดเป็นธรรมดา มีความแก่เป็น
นิพฺพานํ ปริเยสสิคฺคํ วจฺจติ, อวสฺสํ ธรรมดา มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา มี
ภวจารกโต มุจฺจิตฺวา นิพฺพานคามินา ความตายเป็นธรรมดา, การที่เราเป็นแล้ว
เอ เกน มกุ เกน ภวิตพฺพน"ติ. อย่างนี้ แสวงหาพระนิพพาน อันไม่เกิด
ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย เป็น(บรม)สุข
เป็นที่ปลอดภัยจึงจะควร, หนทางสายหนึ่ง
ซึ่งจะพ้นจากการท่องเที่ยวไปในภพแล้ว ถึง
พระนิพพานต้องมีเป็นแน่."

เตน วุตฺตํ :

ด้วยเหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงตรัสคำอัน
เป็นพระคาถา(ประพันธ์) ว่า :

๖. "รโหคโต นิสีหิตฺวา
 เอวํ จินฺเตสฺสหนฺตทา^๑
ทุกฺโข ปุณฺพภโว นาม
 สรীরสฺส จ เกทน์

๖. "ในกาลครั้งนั้น เราตถาคตไปยังที่
รโหฐาน นั่งคิดอย่างนี้ว่า การเกิด.
แล้วเกิดอีกเป็นทุกข์ ความแตกทำลาย
แห่งสรีระก็เป็นทุกข์.

^๑ ก. จินฺเตสิหนฺตทา.

๑. ชาตีมุโม ชรามุโม
 พยาธิมุโม สหัตทา^๑
 อสร^๒ อมร^๒ เขม^๒
 ปรีเยลีสสามิ นิพพุตี.

๒. ยนฺนุณิมํ ปุติกายํ
 นานากุณฺปปริตํ
 ฉพฺพยิตฺวาน กจฺเจยฺยํ
 อนเปกฺโข อนตฺถิโก.

๓. อตฺถิ เหหิติ โส^๓ มคฺโค
 น โส สกฺกา น เหตุเย
 ปรีเยลีสสามิ ตํ มคฺคํ
 ภวโต ปรีมุตฺติยา"ติ.

เอตฺถ ปน คากาสมฺพนฺธญฺจ ... กิโนธิการนํ ขापเจ้าจกฺกลาวพระ-
 อนุตฺตทานปทานมตฺถญฺจ วตฺวา คมิสฺสาม. คากาประพันธฺ และเนื้อความแห่งบทที่ยาก

๑. ในกาลครั้งนั้น เราตถาคตคิดว่า
 เรามีความเกิดเป็นธรรมดา มีความ-
 แก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บไข้เป็น
 ธรรมดา จักแสวงหาพระนิพพาน
 ที่ไม่แก่ ไม่ตาย เป็นแดนเกษม.

๒. ทำไมหนอ เราจะพึงเป็นผู้ไม่มีความ
 ห่วงใย ไม่มีความต้องการ ละทิ้ง
 กายอันเนาเปื่อย เต็มไปด้วยซากศพ
 ต่าง ๆ นี้ไปเสีย.

๓. ทางนั้นมีอยู่ ทางนั้นจักมี ทางนั้น
 อันใคร ๆ จะไม่หิมีไม่ได้ เราจัก
 แสวงหาทางนั้นเพื่อพ้นจากภพ"ดังนี้.

^๑ ก. จหนตทา.

^๒ ก. อมต.

^๓ ลี. โย.

คฤถ รโหคโคติ รหสี กโค, รหสี จาเน รโหคโค
 นิสินโน. เอว จินเตสหนติ เอว จินเตส
 อห. เอวนติ อิมินา จินตนาการ์
ทสุเสตี. ตทาติ ตสุมิ สุเมธปณพิตกา เล. สึไป. บรรคาบท เหล่านั้ บทว่า รโหคโค
แปลว่า ไปยังที่รโหฐาน, ก็นั่งในที่รโหฐาน.
บทว่า เอว จินเตส ห ตัดบทเป็น เอว
จินเตส อห (เราตถาคคคิตแล้วอย่างนี้).
ควยบทว่า เอว นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงแสดงอาการที่ทรงคิด. บทว่า ในกาล
ครั้งนั้น คือในกาลที่เสวยพระชาติเป็นสุเมธ-
บัณฑิตนั้น.

"เอว จินเตสหน" ติ ภควา อิมินา ควยคำว "เอว จินเตส" นี้ พระ-
อตุตนา สทุธิ สุเมธปณพิต เอกตุต ผู้มีพระภาคเจ้า ทรงกระทำสุเมธบัณฑิตกับ
กโรติ. ตสุม ตทา โส สุเมโธ พระองค์ให้เป็นบุคคลกนเดียวกัน. เพราะ-
อหเมวาติ ปกว เสนโต "เอว จินเตส" เหตุนี้ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงประ-
ตทา" ติ ภควา อตุตมปุริสว เสนาน. กาคว่า สุเมธบัณฑิตนั้น ในกาลครั้งนั้น คือ
ชาติธมโมติ ชาติสกาโว. เอส นโย เราตถาคตนั้เอง จึงตรัสด้วยสามารถ
เสสป เทสุปี. นิพพุตินติ นิพพาน. อตุตมบุรุษว่า "ในกาลครั้งนั้น เราตถาคค
คิตแล้วอย่างนี้." บทว่า ชาติธมโม แปลว่า
มีความเกิดเป็นสภาวะ. แม้ในบทที่เหลือ
กันยนี้เช่นกัน. บทว่า นิพพุตี ไคแก่พระนิพพาน.

พลเอกเฉลย - คุณประจวบ สงวนศักดิ์
 อุกิศจ่วนกุศลให้นายทลี-นางกำพรวา สงวนศักดิ์

มชฐรตถวาลาณ น. - ๗. ๑ - ๒๒

ยฺนฺนฺนาติ ปริวิตกฺกนฺตฺเถ นิปาโต ,
ยฺธิ ปนาหนฺติ อตุโธ . ปุติกายนฺติ
ปุติภฺตฺ กายํ . นानากุณฺปฺปริตฺนฺติ มุตฺต-
กรีสฺสปุพฺพลโหิตฺปิตฺตเสมฺหเชพฺสฺสิงฆาณิกาทิ-
อเนกกุณฺปฺปริตฺ ? อนเปกฺโขติ อนาลโย .

คำว่า ยฺนฺนฺน เป็นนิบาตลงในอรรถว่า
 คิดคำนึง, ความว่า ก็พิจารณาเรา. บทว่า
กายอันเนาเปื่อย ได้แก่ กายที่มีสภาวะ
 เนาเปื่อย. บาทพระคาถาว่า เต็มไปด้วย
ซากศพต่าง ๆ ได้แก่ เต็มไปด้วยซากศพ
 มีใช้น้อย มีมุตร กรีส หนอง เลือด ดี เสมหะ
 น้ำลาย น้ำมูก เป็นต้น. บทว่า ไม่มีความ
หวงใย ได้แก่ ไม่มีความอาลัย.

อตุถิติ อวสุสํ อุปฺลพฺภติ . เหหิตฺติ
ภวิสฺสติ , ปริวิตกฺกนฺวจนฺมิตํ .

บทว่า มีอยู่ คือหาใดอยู่อย่างแน่แท้. บทว่า
เหหิติ แปลว่า จักมี, คำว่า เหหิติ นี้
 เป็นคำตรัสถึงความคิดคำนึง.

น โส สกฺกา น เหตุเยติ เตน มคฺเคน^๑
น สกฺกา น ภวิตุํ . โส ปน มคฺโค .
เหตุเยติ เหตุภาวาย น น โหติ ,
เหตุเยวาติ อตุโธ . ภวโต
ปริมุตฺตียาติ ภวพฺนฺธนิมุตฺตียาติ อตุโธ .

บาทพระคาถาว่า น โส สกฺกา น เหตุเย
แปลว่า ทางนั้น อันใคร ๆ ไม่อาจเพื่อ
ไม่ให้มี. ก็ทางนั้นอันใคร ๆ (อาจ) ที่จะ
ไม่ให้มีไม่ได้. บทว่า เหตุเย แปลว่า
ไม่ให้มีไม่ได้, อธิบายว่า ต้องมีที่เดียว.

^๑ ลี. ...ภริตฺ...

^๒ ลี. เอเกน ปน มคฺเคน.

บาทพระศาสดาว่า เพื่อพ้นจากภพ ความว่า
เพื่อพ้นจากเครื่องผูกคือภพ.

อิทานิ อุตตนา ปริวิตกุกิตมตฺถํ
สมฺปาทยิตฺถุ "ยถาปี" ตีอาทิมาน. ยถา หิ
โลกे ทุกฺขสฺส ปฏิปกฺขญฺตํ สฺขํ นาม
อุตฺถิ, เอวํ ภเว สติ ตปฺปฏิปกฺข เชน
วิภเวนาปี ภวิตพฺพํ, ยถา จ อุญฺเฬ สติ
ตสฺส รูปสมญฺตํ สีตลมุปี อุตฺถิ, เอวํ
ราคาทือคฺคีนํ รูปสเมน นิพฺพานे
ภวิตพฺพํ.

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
หวังจะยังข้อความที่พระองค์ทรงคิดคำนึงให้
ถึงพร้อม จึงตรัสพระศาสดามีอาทิว่า "แม่
ฉันใด." เหมือนอย่างว่า ชนชื่อว่าความสุข
อันเป็นสิ่งตรงข้ามกับทุกขมีอยู่ในโลกฉันใด,
เมื่อภพมีอยู่ แม่ความปราศจากภพอันเป็น
สิ่งตรงข้ามกับภพนั้น ก็จะต้องมีอยู่ ฉันนั้น,
อนึ่ง เมื่อความร้อนมีอยู่ แม่ความเย็นอัน
เป็นเครื่องเข้าไประงับความร้อนนั้นก็ย่อมมี
ฉันใด, (แม่) พระนิพพานอันเป็นที่สงบระงับ
ไฟ มีราคะเป็นต้น ก็ต้องมี ฉันนั้น.

ยถา จ ปาปสฺส ลามกสฺส ฐมฺมสฺส
ปฏิปกฺขญฺโต กลฺยาเณ อนวชฺชธมฺโมปี
อุตฺถิเยว, เอว เมว ปาปิกาย ชาตียา
สติ สพฺพชาติ เขปนโต อชาติสงฺขา เตน
นิพฺพานे นนาปี ภวิตพฺพ เมวาติ.

อนึ่ง แม่ธรรมที่ไม่มีโทษ มีความงาม(ทั้งใน
เบื้องต้น ในท่ามกลางและในที่สุด) อันเป็น
สิ่งตรงข้ามกับธรรมที่เป็นบาปหยาบช้า ย่อม
มีแน่นอน ฉันใด, เมื่อการเกิดซึ่งถือว่า
ต่ำชามีอยู่ แม่พระนิพพาน คือ สภาพที่ไม่มี

คุณประสิทธิ์ - คุณบุญรวย จันทรจ่างง อุทิศส่วนกุศลให้แก่
คุณพ่อไซติ-คุณแม่ขนิบ กัณทสุวรรธ และคุณแม่พัน จันทรจ่างง

การเกิด เพราะยังการเกิดทิ้งปวงให้สิ้นไป
ก็ต้องมีแน่นอน เหมือนฉันทันนั้น.

เตน วุตตะ :

ทวยเหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงตรัสคำเป็น
พระคาถาว่า :

๑๐. "ยถาปิ ทุกฺเข วิชฺชนฺเต
สุขํ นามปิ วิชฺชติ
เอวํ ภเว วิชฺชมาเน
วิภโวปิ จ จิตฺตพฺพโก.

๑๐. "เมื่อความทุกข์มีอยู่ ขึ้นชื่อว่าความสุข
ก็ย่อมมีแน่ฉันใด เมื่อภพมีอยู่ สภาพที่
ปราศจากภพ อันบุคคลพึงปรารถนา
ก็ย่อมมี เหมือนฉันทันนั้น.

๑๑. ยถาปิ อฺญเฑห วิชฺชนฺเต
อปฺรํ วิชฺชติ สีตลํ
เอวํ ติวิธกฺคิ วิชฺชนฺเต
นิพฺพานํ อิจฺฉิตฺตพฺพกํ.

๑๑. เมื่อความร้อนมีอยู่ ความเย็นอย่าง
อื่นอีกก็ย่อมมี แน่ฉันใด เมื่อไฟ
อย่างมีอยู่ พระนิพพานอันบุคคลควร
ปรารถนาก็ย่อมมี ฉันทันนั้น.

๑๒. ยถาปิ ปาเป วิชฺชนฺเต
กลฺยาณมฺปิ วิชฺชติ
เอวเมว ชวติ วิชฺชนฺเต
อชาตีปิ จ จิตฺตพฺพกนฺ"ติ.

๑๒. เมื่อความชั่วมีอยู่ ความดีก็ย่อมมี แน่
ฉันใด เมื่อความเกิดมีอยู่ แม้ความ
ไม่เกิดอันบุคคลควรปรารถนาก็ย่อมมี
ฉันทันนั้นนั่นเทียว."

ตตฺถ ยถาปีติ โอปมมตฺเต นีปาโต.

บรรดาบทเหล่านั้น ก็พ้ที่ว่า ยถา

สุขนติ กายิกเจตสิกสุขํ, สุขุ สุขุ ทุกฺขํ เป็นนิบาตลงในอรรถแห่งอุปมา. บทว่า สุข

คุณประสิทธิ์ - คุณบุญรวย จันทรจางง ลุทิศส่วนกุศลให้แก่
คุณพ่อไชติ-คุณแม่ชิน กัณทสุวรรณ และคุณแม่พัน จันทรจางง

ขณตตี สู้. ภเวติ ชนเน. วิภโวติ ไต่แก้ความสุขทางกายและทางใจ, คุณชาติ
 อชนน, ชนเน วิชฺชมาเน อชนนธมฺโมปิ ที่ชื่อว่า ความสุข เพราะอรรถว่า ชุค(ถอน)
 อัจฉิตพุโพ. ความทุกขด้วยดี. บทว่า ภเว แปลว่า
 เมื่อการเกิด. บทว่า วิภโว แปลว่า
 การไม่เกิด, เมื่อการเกิดมีอยู่ แมธธรรมคือ
 การไม่เกิด อันบุคคลพึงปรารถนา(ก็ควรมี).

ตีวิธกฺกิ วิชฺชนเตติ ติวิธเ รากาทีเก สองบทว่า เมื่อไฟ ๓ อย่างมีอยู่ ความว่า
 อคฺคิมฺหิ วิชฺชมาเนติ อตุโธ. นิพพานนฺติ เมื่อไฟ ๓ อย่าง มี(ไฟคือ)รากะเป็นต้น
 ตสฺส ติวิธสฺส รากาทีอกฺกิสฺส นิพฺพาปนํ มีอยู่. บทว่า พระนิพพาน ความว่า
 อุปสมนํ นิพฺพานญจ อัจฉิตพุพฺ. ก็พระนิพพานอันเป็นเครื่องยังไฟ มี(ไฟคือ)
 รากะเป็นต้น ๓ อย่างนั้นให้ดับ คืออันเป็น
 ที่ส่งประจับ (ไฟนั้น) อันบุคคลพึงปรารถนา
 (ก็ควรมี).

ปาเปติ อกุสเล ลามเก. กลฺยาณมปีติ บทว่า เมื่อความชั่ว ไต่แก้ เมื่ออกุศล คือ
 กุสลมฺปิ. เอวเมวาติ เอวเมว? ชาติ ความต่ำช้า. บทว่า แมความดี ไต่แก้
วิชฺชนเตติ ชาติยา วิชฺชมานายาติ แมกุศล. บทว่า เอวเมว คือ เอวเมว

๑ โป. เอวเมว.

อตฺโถ. ลิงคภทญจ วิภคฺติโลปญจ แปลว่า ฉนนั่นนั่นเทียว. สองบทว่า ชาติ
 กตฺวา วุตฺตํ. อชาติปีติ ชาติเขปนํ วิชฺชนเต แปลว่า เมื่อความเกิดมีอยู่.
 อชาตินิพพานมฺปิ อิจฺฉิตพฺพํ. ทานกล่าวคำว่า(ชาติ วิชฺชนเต)นั้น เพราะ
 กระทบการเปลี่ยนลิงคและสยวิภคฺติ. บทว่า
แมความไม่เกิด ความว่า แมพระนิพพานคือ
 การไม่เกิด เป็นคุณยังความเกิดให้สิ้นไป
 อันบุคคลพึงปรารถนา (ก็กรรมมี).

อถาหํ ปรมฺปิ จินฺเตสฺสี "ยถา นาม ลำคับนั้น เราตถาคตคิดต่อไปอีกว่า
 กุณฺธาสิมฺหิ นิมุคฺเคน ปุริเสน ทูรโตว "การที่บุรุษจมลงในกองตูด เห็นสระ(ใหญ่)
 กมลกุลยปฺยุทฺธิกสณฺฑมณฺฑิตํ วิมลสฺสลิํ มีน้ำใส ปราศจากมลทิน ประดับด้วยหมุดดอก
 ตพากํ ทิสฺวา 'กตฺเรณ นุ โข มคฺเคน บัวหลวง บัวสาย และบัวขาว แต่ไกล
 ตตฺถ คนฺตพฺพนุ'ติ ตพากํ คเวสฺสิทฺถุ ยุตฺตํ. ที่เดียว จึงคิดว่า 'เราจะพึงไปที่สระใหญ่
 ยํ ตสฺส อคเวสนํ, น โส ตสฺส ตพากสฺส นั้นโดยทางไหนหนอ' แล้วแสวงหาสระ
 โทโส, ตสฺส ปุริสฺสฺเสว โทโส. (นั้น) เป็นการสมควรแล้ว. การที่บุรุษนั้น
 เอวเมว กิเลสฺมลโรวเน อมตฺมหาต- ไม่แสวงหาสระนั้น นั้นไม่ใช่ความผิดของ
 พาก วิชฺชมาเน ยํ ตสฺส อคเวสนํ, น สระนั้น, เป็นความผิดของบุรุษนั้นเอง ฉนฺใด
 โส อมตฺสงฺฆาตสฺส นิพฺพานมหาตพากสฺส ก็ดี. เมื่อสระใหญ่คืออมตมหาานิพพานอันเป็น
 โทโส, ปุริสฺสฺเสว โทโส. ที่ชำระล้างมลทินคือกิเลสมีอยู่ การที่บุรุษ

ไม่แสวงหาสละใหญ่ขึ้น ย่อมไม่ใช่ความผิด
ของสละใหญ่ คือ พระนิพพาน กล่าวคืออมต-
ธรรม, (แต่) เป็นความผิดของบุรุษนั่นเอง
เหมือนฉันนั้น.

ยดา ปน โจเรหิ สปริวาริโต ปุริโส
ปลายนมคฺเค วิชฺชมาเนปิ สเจ โส
น ปลายตี, น โส ตสฺส มคฺคสฺส โทโส,
ตสฺส ปุริสฺสฺเสว โทโส. เอวเมว
กิเลสโจเรหิ ปริวาเรตฺวา คหิตสฺส
ปุริสฺสฺส วิชฺชมาเนเยว นิพฺพานมหานคร-
คามิมฺหิ ลีเว มหามคฺเค ตสฺส มคฺคสฺส
อกเวสนํ นาม น มคฺคสฺส โทโส,
ปุริสฺสฺเสว โทโส.

อนึ่ง บุรุษถูกใจรลอมไว้ เมื่อหนทางที่จะหนี
แม้อยู่ ถ้าเขาไม่หนี, นั่นก็ไม่ใช่ความผิด
ของหนทางนั้น, (แต่) เป็นความผิดของบุรุษ
นั่นเอง ฉันใด. บุรุษผู้ถูกใจคือกิเลส
หอมลอมหุ้มห่อไว้แล้ว เมื่อทางใหญ่อันเกษม
อันจะให้ถึงมหานคร คือพระนิพพานมีอยู่การ
ไม่แสวงหาหนทางนั้น นั่นไม่ใช่ความผิดของ
หนทาง, (แต่) เป็นความผิดของบุรุษนั่นเอง
เหมือนฉันนั้น.

ยดา พฺยาธิปปีโต ปุริโส วิชฺชมาเน
พฺยาธิตฺถิกิจฺจเก เวชฺเช สเจ ตํ เวชฺชํ
คเวสิตฺวา ตํ พฺยาธิ น ติกิจฺจาเปตี, น
โส เวชฺชสฺส โทโส, ตสฺส ปุริสฺสฺเสว
โทโส. เอวเมว ปน โย กิเลส-

อนึ่ง บุรุษผู้ถูกรโรคเบียดเบียนแล้ว เมื่อหมอ
เชี่ยวชาญรักษาโรคมียู่ ถ้าเขาไม่แสวงหา
หมอนั้นให้เชี่ยวชาญรักษาโรคนั้น, นั่นไม่ใช่
ความผิดของหมอ, (แต่) เป็นความผิดของ
บุรุษนั่นเอง ฉันใด, ก็บุรุษใดถูกพยาธิตีคือ

พยาธิปริปีพิโต กิเลสวูปสมมคฺคโกวิทํ กิเลสเบียดเบียนแล้ว ไม่แสวงหาอาจารย์
 วิชฺชมานเมว อาริยํ น กเวสตี, ผู้ฉลาดในทางสงบระงับกิเลสซึ่งมีอยู่, นั่นก็
 ตสุเสว โทโส, น กิเลสพยาธิวินายกสุส เป็นความผิดของบุรุษนั่นเอง, หาใช่ความ
 อาริยสุส โทโส"ติ. ผิดของอาจารย์ผู้จะยังพยาธิ คือกิเลสให้
 พินาศไม่ เหมือนฉันนั้น."

เตน วุตฺตํ :

ด้วยเหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงตรัสคำอันเป็น
 พระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๑๓. "ยถา กุณฺถกโต ปุริโส
 ตฬากํ ทิสฺวาน ปุริตํ
 น กเวสตี ตํ ตฬากํ
 น โทโส ตฬากสุส โส.

๑๓. "บุรุษผู้เปื้อนคุณ เห็นสระน้ำเต็มเปี่ยม
 ไม่แสวงหาสระนั้น นั่นไม่ใช่ความผิด
 ของสระ ฉันใด.

๑๔. เอวํ กิเลสฺมลโธวํ^๑
 วิชฺชนฺเต อมตฺนตเพ
 น กเวสตี ตํ ตฬากํ
 น โทโส อมตฺนตเพ.

๑๔. เมื่อสระคืออมตมหานิพพาน อันเป็น
 ที่ชำระล้างมลทินคือกิเลสมีอยู่ (แต่)
 บุรุษไม่แสวงหาสระนั้น นั่นไม่ใช่
 ความผิดของสระ คืออมตมหานิพพาน
 เหมือนฉันนั้น..

^๑ ฉ. กิเลสมลโธว.

๑๕. ยถา อรึหิ ปริรุทุโธ
 วิชฺชนุเต คมนมฺปเถ
น ปลายติ โส ปุริโส
 น โทโส อณฺชสฺสฺส โส.

๑๖. เอวํ กิเลสฺปริรุทุโธ
 วิชฺชมาเน สีเว ปเถ
น คเวสฺติ ตํ มคฺคํ
 น โทโส สีวมณฺชเส.

๑๗. ยถาปิ พุยาธิโต ปุริโส
 วิชฺชมาเน ติกิจฺจเก
น ติกิจฺจาเปติ ตํ พุยาธิ
 น โทโส โส ติกิจฺจเก.

๑๘. เอวํ กิเลสฺพุยาธิหิ
 ทุกฺขิโต ปริปีฬิโต
น คเวสฺติ ตํ อจฺจริยํ
 น โทโส โส วินายเก"ติ.

๑๕. บุรุษถูกขาศึกลอมไว้ เมื่อทางหนีไป
มีอยู่ แต่บุรุษนั้นไม่หนีไป นั้นไม่ใช่
ความผิดของทาง ฉันทิ.

๑๖. บุรุษผู้ถูกกิเลสรุมลอมแล้ว เมื่อหน-
ทางที่ปลอดภัยมีอยู่ แต่ไม่แสวงหา
หนทางนั้น นั้นไม่ใช่ความผิดของทาง
ที่ปลอดภัย เหมือนฉันทิ.

๑๗. บุรุษผู้ถูกพยาธิเบียดเบียนแล้ว เมื่อ
หมอมืออยู่ แต่ไม่ให้หมอเยียวยารักษา
พยาธินั้น นั้นไม่ใช่ความผิดของหมอ
แมฉันทิ.

๑๘. บุรุษผู้ถูกพยาธิ คือ กิเลสบีบคั้น ทำให้
ลำบากแล้ว แต่เขาไม่แสวงหา
อาจารย์นั้น นั้นไม่ใช่ความผิดของ
อาจารย์ผู้แนะนำ เหมือนฉันทิ."

๑ ก. พุยาธิโก.

ตตุถ กุกโตติ กุกกูปคโต, กูเถน
คโต มกฺขิตโต วา? กิเลสมลโธวณฺตี
กิเลสมลโสธเน,^๒ ภูมฺมตฺเต ปจฺจตฺตวณฺนี.

อมตฺนตเพตี อมตสงฺฆาตสฺส ตฟาภสฺส,
สํมิตฺเต ภูมฺมวณฺนี ทฏฺฐพฺพ, อนุสฺสรั^๓
ปกฺขิปิตฺวา วุตฺตํ. อริหิตี ปจฺจตฺติเกหิ.
ปริรุตฺโตติ สมนฺตโต นิริรุตฺโต.

คมนฺมปเถตี คมนฺปเถ. ฉนฺทาวินาสตฺถํ
อนุสฺสรากมนฺนี กตฺวา วุตฺตํ. น ปฺลายตี
ยทิ น ปฺลาเยยฺย. โส ปุริโสตี โส

บรรคาบทเหล่านั้น บทว่า ผู้เปื้อนคุณ
ความว่า ผู้ตกไปยังหลุมคุณ, คืออยู่กับคุณ
หรือเปื้อนคุณ. บทว่า กิเลสมลโธวณฺ
แปลว่าอันเป็นที่ชำระมลทินคือกิเลส, ปฐมมา-
วิภักติ (ว่า กิเลสมลโธวณฺ) ลงในอรรถแห่ง
สัตตมีวิภักติ.

บทว่า อมตฺนตเพตี แปลว่า เมื่อสระกล่าวคือ
อมตมหานคราน, พึงเห็นสัตตมีวิภักติ (ว่า
อมตฺนตเพ) ลงในอรรถแห่งฉฐวิภักติ, นี้
ท่านกล่าวโดยลงนิกหิตอาคม (๐). บทว่า
อริหิตี แปลว่า ข้าศึก. บทว่า ลอมโว คือ
ปิดกั้นไว้รอบด้าน.

บทว่า คมนฺมปเถ แปลว่า ทางหนีไป. ท่าน
กล่าวโดยลงนิกหิตอาคม เพื่อมิให้(ลักษณะ)
ฉันทเสียไป. บทว่า น ปฺลายตี แปลว่า

^๑ โป. กูเถ ปคิตโต มกฺขิตโต วา.

^๒ ส. อ. ...โธวเน.

^๓ โป. อนุสฺสาร์.

^๑ หมายความว่า ท่านลงนิกหิต (๐) ที่ศัพท์
อมต จึงเป็น อมตฺนตเพ.

นิทานในท้องเรื่อง ๒. พรรณนาภาวว่าด้วยความปรารถนาของพระสุเมธดาบส ๓๕๓

โจเรหิ ปริรุทโธ ปุริโส. อณฺชสฺสสาติ ถ้าไม่หนีไป. สอนบทนา บุรุษนั้น หมายถึง มคฺคสฺส. บุรุษที่ถูกโจรกรรมลอบนั้น. บทว่า อณฺชสฺส แปลว่า ของทาง.

มคฺคสฺส หิ :

จริงอยู่หนทางมีชื่อเป็นอันมาก เช่น :

"มคฺโค ปนฺโถ ปโถ ปชฺโช

"มคฺคะ ปันถะ ปถะ ปชฺชะ อณฺชสสะ

อณฺชสฺ วฏฺฏมายนํ

วฏฺฏมะ อายนะ นาวา อุตฺตระ สะตุ

นาวา อุตฺตระสะตุ จ

กฺลตะ ภิติ และสังกมะ" เป็นต้น.

กฺลฺโล จ ภิติ สังกโม"ติ"

พฺหุณี นามานิ. สุวายมิธ อณฺชสนา เมน วุตฺโต.

ทางนั้น ในอธิการนี้ ท่านกล่าวไว้โดยชื่อ อณฺชสสะ.

สิเวติ สพุพฺพทฺทวาภาวโต สิเว.

บทว่า ปฺลอคกฺย คือชื่อว่าปฺลอคกฺย เพราะ

สิวมณฺชเสติ สิวสฺส อณฺชสฺสสาติ อตุโถ.

ไม่มีอันตรายทุกอย่าง. บทว่า สิวมณฺชเส แปลว่า ของทางที่ปฺลอคกฺย.

ติกฺกิจฺฉเกติ เวชฺเช. น ติกฺกิจฺฉาเปตีติ น

บทว่า ติกฺกิจฺฉเก แปลว่า หมอ. บทว่า น

ติกฺกิจฺฉาเปยฺย. น โทโส โส ติกฺกิจฺฉเกติ

ติกฺกิจฺฉาเปติ แปลว่า ไม่ให้หมอเยี้ยวยา.

ติกฺกิจฺฉกฺสฺส โทโส นตฺถิ, พฺยาธิตฺสฺเสว

บาทพระคาถาว่า นั้นไม่ใช่ความผิดของหมอ

๑ ข. ขุพ. ๓๐/๒๗๗.

โทโสติ อุตโต. ทุกขิโตติ สยชาติ- ความว่า ความผิดของหมอผู้เฒ่าไม่มี,
 กายิกเจตสิกทุกโข. อาจารย์นติ อธิบายว่า นั้นเป็นความผิดของผู้ถูกพยาธา
 โมกขมคคาจารย์. วินายเกติ อาจารย์สัส. เบียดเบียนเท่านั้น. บทว่า ทำให้ลำบาก
 ความว่า ทำให้เกิดทุกข์ทางกายและทางใจ.
 บทว่า อาจารย์ คืออาจารย์ผู้บอกหนทาง
 เป็นเครื่องพ้น. บทว่า วินายเก แปลว่า
 ของอาจารย์ (ผู้แนะนำ).

เอวํ ปนาหํ จินฺเตตฺตวา อุตฺตริมฺปิ
 เอวํ จินฺเตสึ "ยถาปิ มณฺฑนทกชาติโก
 ปุริโส กณฺเฏ อาสตุํ กุณฺโป จหุเตตฺตวา
 สุขี คจฺเจยฺย, เอวํ มยาปิ อิมํ ปุติกาญํ
 จหุเตตฺตวา อนเปกฺเขน นิพฺพานมหานครํ
 ปวีสิตพฺพํ.

ก็เราตถาคต ครั้นคิดอย่างนี้แล้ว ไต่คิด
 แมื่อยิ่งขึ้นไป(อีก)อย่างนี้ว่า "บุรุษที่รักการ
 แต่งกาย สลัดทิ้งซากศพที่ถูกเขาแขวนไว้ที่
 คอไต่แล้ว พึ่งไปไต่อย่าง เป็นสุข แม้นั้นใด,
 แมต้วเราก็ควรละทิ้งกายอันเน่าเปื่อยนี้ไป
 อย่างไม่อาลัย เข้าสู่หานครคือพระนิพพาน
 ไต่ เหมือนฉนั้น."

ยถา จ นรนาโรโย อุกฺกาณฺณมิมํ อนึ่ง ชายหญิงทั้งหลายถายอุจฺจาระและ
 อจฺจารปัสสาวํ กตฺวา น ตํ อจฺจณฺเณน ปัสสาวะ ณ ที่ถายอุจฺจาระแล้ว ยอมไม่เอา

วา อาทาย ทสนุเตน วา เวเจตฺวา อูจจาเร ปัสสาวะนั้นใส่ลงไป หรือว่าทอ
อาทาย กจฺจนฺติ, อถ โข ชิกฺขจฺจมานา ด้วยชายผ้าเอาไป, โดยที่แท้จริงก็ยังไม่
โธโลเกตุมฺปิ อนิจฺจนฺตา อนเปกฺขา ปรารถนาแม่เพื่อจะแลดู ทั้งไม่อาลัยไยดี
ฉทุเพตฺวา กจฺจนฺติ, เอวํ มยาปิ อิมํ ึ่งไป ฉนฺได, การที่แม่เราเป็นผู้ไม่อาลัย-
ปุติกาโย อนเปกฺขเณ ฉทุเพตฺวา อมตํ ไยดี ทั้งกายอันเนาเปื่อยนี้แล้ว เข้าไปสู่
นิพฺพานนฺครํ ปวิสีคฺคํ วมฺภูติ. อมตนครคือพระนิพพาน ก็ย่อมควร เหมือน
ฉนฺนํ.

ยถา จ นาวิกา นาม ชชฺชรั นาวํ อนึ่ง พวกชาวเรือผู้ไม่ไยดี ย่อมทิ้งเรือที่
อุทกคาหิณี ฉทุเพตฺวา อนเปกฺขาว เกากรำคราจมอยู่ในน้ำไป ฉนฺได, แม่เรา
กจฺจนฺติ, เอวมหฺมฺปิ อิมํ นวหิ วมฺมุเขหิ ก็เป็นผู้ไม่ไยดีแล้ว จักทิ้งกายอันคายสิ่งไม่
ปคฺคฺขรณฺตํ กายํ ฉทุเพตฺวา อนเปกฺโข สะอาดทางปากแผลทั้ง ๘ นี้เสีย เขาผู้
นิพฺพานมฺหฺนฺครํ ปวิสีสุสํมิ. มหานคร คือ พระนิพพาน เหมือนฉนฺนํ.

ยถา จ โภจิ ปุริโส มุตฺตามณิเวปุริยาทีนึ อนึ่ง บุรุษบางคนพกพาเอารัตนะชนิดต่าง ๆ
นํานาวิชานิ รตนานิ อาทาย โจเรหิ มีแก้วมุกดา แก้วมณี และแก้วไพฑูรย์
สทุธิ มคฺคํ กจฺจนฺโต อตุตฺโน เป็นตน เดินทางรวมไปกับพวกโจร ย่อม
รตนวินาสภเยเน เต โจเร ฉทุเพตฺวา ละทิ้งพวกโจรเหล่านั้นเสีย แล้วถือเอาทาง
เขมํ มคฺคํ คณฺหาตี, เอวมยฺมฺปิ ปุติกาโย ที่ปลอดภัย เพราะกลัวว่ารัตนะของตนจะ
รตนวิโลปกโจรสตีโส. สจฺหาหิ เอตุถ สูญเสียไป ฉนฺได, กายที่เปื่อยเนาแม้นี้
ตณฺหิ กริสฺสุสํมิ, อริยมคฺคกฺกุสลธมฺมรตนานิ ย่อมเป็นเหมือนกับโจรที่ปล้นรัตนะ ฉนฺนํ.

บริษัทนางศ์ก่อสร้าง จำกัด
อุทิศให้แก่คุณพ่อสมพงษ์ มิคสิรกุล

มธุรัตถวาลาสน ม. - ท. ๑ - ๒๓

เม นสฺสึสฺสนฺติ, ตสฺมา มยา อิมํ
 มหาโจรสทิสํ กรชกายนํ จเหตุเวทฺวา
 นิพพานมทานครํ ปวิสิตุํ วฏฺฏตี"ติ.

เตน วุตฺตํ :

๑๙. "ยถาปิ กุณฺโหม ปุริโส
 กณฺเจะ พนฺธ^๑ ชิกฺขุจฺฉิย^๒
 โมจยิตฺวาน กจฺเจยฺย
 สุขี เสรี สยํวสี.

๒๐. ตเถวิมํ ปุตฺติกาเย
 นานากุณฺโปลฺลยฺย
 จเหตุยิตฺวาน กจฺเจยฺย
 อนเปกฺโข อนตฺถิโก.

ถ้าเรากระทำความต้องการในกายนี้(อยู่),
 รั้นะคือกุศลธรรม ไคแกอริยมรรคของเรา
 ก็จักสูญเสียไป, ฉะนั้น การที่เราละทิ้ง
 กรชกายนนี้ อันเปรียบดังมหาโจรแล้วเข้าสู
 มทานครคือพระนิพพาน จึงเป็นการสมควร."

ด้วยเหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงตรัสคำเป็น
 พระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๑๙. "บุรุษพึงเปลื้องออกซึ่งซากศพ อันน่า
 รังเกียจ ที่ผูกติดอยู่ที่คอไปเสีย ก็จัก
 เป็นผู้มีความสุขเสรี อยู่ตามลำพัง
 ตนเองได้ ฉันทิ.

๒๐. เราก็จักไม่มีความอาลัย ไม่มีความ
 ต้องการละทิ้งกายอันเนาเชื่อยนี้ อัน
 เป็นที่สั่งสมซากศพต่าง ๆ ไปเสีย
 เหมือนฉันทิ.

^๑ ฉ. พนฺธ.

^๒ ฉ. ชิกฺขุจฺฉิย.

๒๑. ยถา อัจฉารภูจณมหิ^๑
กรีสํ นรนาโรโย
ฉทฺทยิตฺวาน กจฺจนฺติ
อนเปกฺขา อนตฺถิกา.

๒๒. เอวเมวาทํ อิมํ กายํ
นานากุณฺปปุริตํ
ฉทฺทยิตฺวาน กจฺจิสฺสํ
วจฺจํ กตฺวา ยถา กุณฺนี.

๒๓. ยถาปิ ชชฺชรั นาวํ
ปลฺลुकฺกํ อุทกาคาหิ^๒
สามิ ฉทฺทเหตุวาม^๓ กจฺจนฺติ
อนเปกฺขา อนตฺถิกา.

๒๔. เอวเมวาทํ อิมํ กายํ
นวจฺฉิทฺทํ ธฺวสฺสวํ

๒๑. ชายหญิงทั้งหลาย ไม่มีความอาลัย
ไม่มีความต้องการ ถ้ายอจจาละในที่
ถ้ายอจจาละ แล้วไปเสีย ฉันทใด.

๒๒. เราก็จักทิ้งกายนี้ซึ่งเต็มไปด้วยซากศพ
ต่าง ๆ ไปเสีย เหมือนชายหญิง
ทั้งหลาย ที่ถ้ายอจจาละแล้วทิ้งกุณฺนี
(คือส้วม) ไปเสีย ฉะนั้น.

๒๓. เจ้าของเรือทั้งเรือที่เกาคร่ำคร่า
แตกเป็นเสี่ยง ๆ จมอยู่ในน้ำ ไม่มี
ความอาลัยไยดี ไม่มีความต้องการ
ไปเสีย ฉันทใด.

๒๔. เราก็จะละทิ้งกายนี้ซึ่งมีช่อง ๘ ช่อง
(มีช่องตา หู เป็นต้น) เป็นที่ไหลออก

^๑ ม. อุตฺตาสาญฺจณมหิ.

^๒ ก. ปลฺลุตฺตํ อุทกาคาหิ.

^๓ ก. สามิกา ฉทฺทยิตฺวาน.

ฉทฺทยิตฺวาน กจฺฉิสฺสํ
 ชินฺณนาวั สามีกา.

แห่งสิ่งไม่สะอาดเป็นนิตย์ ไปเสีย
 เหมือนฉนั้นนั่น เหมือนเจ้าของเรือ
 หึ่งเรือที่เกาคร่ำคร่าไป ฉะนั้น.

๒๕. ยถาปี ปุริโส โจเรหิ
 กจฺฉนฺโต ฃฏฺทมาทีย
 ฃฏฺทจฺเจทภยํ ทิสฺวา
 ฉทฺทยิตฺวาน กจฺฉติ.

๒๕. บุรุษถือเอาสิ่งของเดินไปกับพวกโจร
 เห็นภัยอันเกิดจากการแย่งชิงสิ่งของ
 ย่อมหึ่งโจรเหล่านั้นไปเสีย ฉนั้นใด.

๒๖. เอวเมว อัย กายโย
 มหาโจรสโม วีย
 ปหายิมํ คมิสฺสามิ
 กุสลจฺเจทนา ภยา"ติ.

๒๖. กายนี้เปรียบเหมือนมหาโจร เราจัก
 ละกายนี้เสียแล้วจากไป เพราะกลัว
 ต่อการแย่งชิงกุศลธรรม เหมือน
 ฉนั้นนั่น."

ตทฺถ ยถาปี กุณฺโป ปุริโสติ ยถาปี
 ททโร ยฺวาท มณฺฑนกกชาติโก ปุริโส
 อหิคุณฺเปน วา กุกฺกุรฺคุณฺเปน วา
 มนุสฺสคุณฺเปน วา กณฺเฑ อาสฺตฺเตน
 อฏฺฐียิตฺวา หรายิตฺวา ชิกฺขุฉิตฺวา ตํ
 กุณฺโป โมเจตฺวา กจฺเฉยฺย. สฺสุขีติ สฺสุขิโต.
 เสรีติ ยถิจฺฉกวิหารี. นานากุณฺปสฺสณฺจยฺนติ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
เหมือนบุรุษ (ฟังเปล่งออก) ซึ่งชากศพ
 ความว่า บุรุษที่รักการแต่งกาย ยังหุนมนั้น
 ยังเข่าวัวย ฟังอึดอัด ละอาย รังเกียจ
 ชากงู ชากสุนัข หรือชากศพมนุษย์ที่ถูกเขา
 แขนวไว้มือ ฟังปลคอกซึ่งชากศพนั้นไป
 เสีย. บทว่า สุขี แปลว่า ผู้ถึงความสุข.

อเนกวิธกุณปราสิทธิ์."นानากุณปุริตฺนุ"-
ติปิ ปาโจ.

บพว่า เสรี แปลว่า ผู้มีปกติอยู่ตาม
ปรารถนา. บาทพระคาถาว่า อันเป็นที่
สังสมชากศพต่าง ๆ ความว่า เป็นกอง
ชากศพมีชนิดต่าง ๆ. บาลีว่า "นानา-
กุณปุริตฺนุ" (แปลว่า เต็มไปด้วยชากศพ
ต่าง ๆ) ดังนี้ก็มี.

อุจฺจารภูจฺจานมฺหิ อุจฺจา เรนฺติ
วจฺจํ กโรนฺติ เอตฺถาติ อุจฺจาโร,
อุจฺจาโร จ โส จานญฺเจติ
อุจฺจารภูจฺจัน. อถวา อุตฺสาสิยฺยตีติ
อุตฺสาโส, วจฺจสฺเสตํ นามํ, ตสฺส
จัน อุตฺสาสฺสฺจฺจัน, ตสฺมึ
อุตฺสาสฺสฺจฺจันมฺหิ, อุกฺการภูจฺจาเนติ
อตุโถ. วจฺจํ กตฺวา ยถา กุญฺนฺติ
วจฺจํ กตฺวา กุญฺ นรนาโรโย วิทยาติ
อตุโถ.

บพว่า อุจฺจารภูจฺจันมฺหิ มีวิเคราะหว่า
ชนทั้งหลาย ยอมถวายอุจจาระ คือกระทำ
ว้จจะในที่นี้ เหตุนี้ ที่ชื่อว่า เป็นที่ถวาย
อุจจาระ, ที่ถวายอุจจาระนั้นด้วย เป็นฐาน
(ที่ตั้งแน่นอน)ด้วย เหตุนี้ จึงชื่อว่า อุจจาร-
ฐาน (คือส้วม). อีกอย่างหนึ่ง ที่ชื่อว่า
อุตฺสาสะ เพราะอรรถว่า เป็นสิ่งที่บุคคล
ขับถ่าย, คำนี้ เป็นชื่อของว้จจะ, ฐานแห่ง
อุตฺสาสะ(คือว้จจะ)นั้น ชื่อว่า อุตฺสาสฺสฺจฺจัน,
ใน อุตฺสาสฺสฺจฺจัน นั้น, อธิบายว่า ในที่ถวาย
อุจจาระ. บาทพระคาถาว่า วจฺจํ กตฺวา
ยถา กุญฺ แปลว่า เหมือนชายหญิงทั้งหลาย
ถวายอุจจาระแล้วทั้งกุญ (คือส้วม) ไปเสีย
ฉะนั้น.

บริษัททวงศ์ก่อสร้าง จำกัด
อุทิศให้แก่คุณพ่อสมพงษ์ มิคสิรกุล

ชชชฺรณฺติ ชฌณฺ ปลุกฺคนฺติ บทว่า ชชชฺร แปลว่า เกาครำครา.
ปลุชฺชนฺติ, วิกิรณฺตินฺติ อตุโถ. บทว่า ปลุกฺ แปลว่า แดกทำลาย,
อุทกาหิณฺติ อุทกคาหิณฺ. สามีติ อธิบายว่า กระจัดกระจาย. บทว่า อุทกาหิณฺ
 นาวาสามิกา. นวจฉิทฺทณฺติ จกฺขุโสตาทีหิ แปลว่า จมอยู่ในน้ำ. บทว่า สามี แปลว่า
นวหิ วณฺมุเขหิ ฉิทฺทาวจฉิทฺเทหิ ยุตฺตตฺตา เจาของเรือทั้งหลาย. บทว่า มีช่อง ๘ ช่อง
นวจฉิทฺ. ฐวสฺสวณฺติ ฐวนิสฺสณฺ, นิจฺจ ความว่า ชื่อว่า มีช่อง ๘ ช่อง เพราะกาย
ปกฺขมณฺสาสุจฺฉินฺติ อตุโถ. ประกอบด้วยปากแผล ซึ่งเป็นช่องใหญ่และ
 ช่องน้อย ๘ ช่อง มีช่อง ตา หู เป็นต้น.
 บทว่า ฐวสฺสว แปลว่า เป็นที่ไหลออก
 (แห่งของไม่สะอาด) เองนี้จ, อธิบายว่า
 มีช่องไม่สะอาดไหลออกประจำ.

ภณฺทมาทียาติ ยงฺกิณฺจ รัตนาทิกํ บทว่า ถือเอาสิ่งของ ไตแก่ (บุรุษ)
ภณฺ อาทีย. ภณฺทจฺ เฉทภยํ ทิสฺวาติ ถือเอาสิ่งของมีรัตนะเป็นต้น อย่างใดอย่าง
ภณฺทสฺส อจฺฉินฺท เนน ภยํ ทิสฺวาติ อตุโถ. หนึ่ง. บาทพระคาถาว่า เห็นภัยอันเกิดจาก
การแย่งชิงสิ่งของ ความว่า เห็นภัยเพราะ
การแย่งชิงสิ่งของ.

เอวเมวาติ โส ภณฺทมาทาย คจฺฉนฺโต บทว่า เหมือนฉันนั้น ความว่า เหมือนบุรุษ
ปุริโส วีย. อัย กาโยติ อัย ปน นั้น ถือเอาสิ่งของเดินทางไป (กับโจร).
กฺจฺฉินฺตานํ ปรมเชคฺคจฺฉนํ อาโยติ กาโย. สองบทว่า กาโย นี้ ความว่า ก็สภาวะนี้ชื่อว่า

อาโยติ อุปฺปตฺติฏฺฏานํ. อายนฺติ ตโตติ^๑ กาย เพราะอรรถวิเคราะห์ว่าเป็นแดนเกิด
อาโย, กุจฺจिता เกสาทโย. อิติ แห่งอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้น อันน่าเกลียด
กุจฺจิตานํ เกสาทินํ อาโยติ กาโย. คือน่ารังเกียจยิ่งนัก. บทว่า อาโย แปลว่า
ที่อันเป็นแดนเกิด. อาการ ๓๒ มีผมเป็นต้น
ยอมเกิดแต่สภาวะนั้น เพราะเหตุนี้ สภาวะ
นั้นชื่อว่า อายะ (คือสภาวะที่เป็นแดนเกิด),
อาการ ๓๒ มีผมเป็นต้น อันน่าเกลียด.
(สภาวะ) ที่ชื่อว่า กาย เพราะอรรถว่า
เป็นแดนเกิดแห่งอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้น
อันน่าเกลียดด้วยประการฉะนี้.

มหาโจรสโม วียาติ จกฺขุอาทึหิ รูปาทีสุ บาทพระคาถาว่า เปรียบเหมือนมหาโจร
ปิยฺรฺเปสฺสุ สารชฺชนาทิวเสณ ปาณา- ความว่า กายนี้เป็น(เหมือน)โจรฆ่าสัตว์
ติปาตาทินฺนาทานาทีโจโร^๒ หุตฺวา ลักทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้เป็นต้น แย่งชิงเอา
สพฺพกุสลํ วิลุมฺปตีติ มหาโจรสโม. กุศลทั้งหมดไป ด้วยอำนาจความยินดีเป็นต้น
ในสภาวะทั้งหลายมีรูปเป็นต้น อันเป็นรูปที่
น่ารังเกียจจับเป็นต้น เหตุนี้ กายนี้จึงชื่อว่า
เสมอเหมือนมหาโจร.

^๑ โป. เอกุถาติ.

^๒ ส. อ. ...ปโร.

ตสุมา ยถา โส รตนภณุตมาทาย โจเรหิ
 สหุติ คจฺจนฺโต ปุริโส เต โจเร ปหาย
 คจฺจนฺติ, เอวเมวามฺปิ อิมํ มหาโจรสมํ
 กายํ ปหาย อตฺตโน โสตุฏฺฐิภาวกรํ มคฺคํ
 คเวลิตฺตุํ คมิสฺสามีติ อตฺตสมฺปนฺโน
 เวทิตฺตฺวา. กุสลจฺเจตนา ภยาคิ
 กุสลธมฺมวิโลปนภยเณนาติ อตฺตโถ.

เพราะเหตุนี้ บัณฑิตพึงทราบความสัมพันธ์กัน
 แห่งเนื้อความดังนี้ บุรุษนั้นถือภักทะคือรัตนะ
 เดินทางไปกับพวกโจร (แล้ว) ละพวกโจร
 เหล่านั้นไปเสียฉันทใจ, แม้เราก็จักละกาย
 ที่เปรียบเหมือนมหาโจรนี้ ไปเพื่อแสวงหา
 หนทางที่ก่อให้เกิดความสว่างสวัสดีแก่ตน เหมือน
 ฉันทนั้นนั่นแหละ. บาทพระคาถาว่า เพราะ
กลัวตอการแย่งชิงกุศลธรรม ความว่า
 เพราะกลัวตอการปล้นสดมภ์กุศลธรรม.

อเถวํ สุเมธปณฺธิโต นานาวิชาหิ
 อูปมาหิ เนกขมฺมการณํ จินฺตเตตฺวา ปุณฺนิ
 จินฺตลสิ "อิมํ มหาธนฺราลี สํหริตฺวา
 มยฺหํ ปิตุปีตามหาทโย ปฺรโลกํ คจฺจนฺตา
 เอกกหาปณฺมฺปิ คเหตุวา น คตา, มยา
 ปน คเหตุวา คมนการณํ กาคุํ วฏฺฏตี"ติ
 คนฺตฺวา รณฺโณ อาโรเจสิ "อหํ มหาราช
 ชาติชฺรธาทีหิ อูปทฺตฺททโย อการสุมา
 อนุการียํ ปพฺพชิสฺสามิ, มยฺหํ มหาราช
 ขาพระองคมีเหตุภัยอันชาติชรา

ลำดับนั้น สุเมธบัณฑิต คิดถึงเหตุ
 แห่งเนกขัม (คือการออกบวช) โดยอุปมา
 (อุปไมย) หลายนานต่าง ๆ กัน แล้วคิด
 ต่อไปอีกว่า "บิดาและปู่ เป็นต้น ของเรา
 รวบรวมกองทรัพย์ใหญ่ไว้แล้ว ไปสู่ปรโลก
 ก็ไม่ได้ถือเอาทรัพย์แมกหาปณะเดียวไปด้วย,
 ก็เราควรกระทำเหตุแห่งการถือเอาไป" ดังนี้
 แล้วจึงไปกราบทูลแด่พระราชาว่า "ข้าแต่
 ขาพระองคมีเหตุภัยอันชาติชรา

๑ ม. กมฺม

อเนกโกฐิสตสหัสส์ ฌน์ อตุถิ, ตั เป็นตัน บีบคั้นแล้ว จักออกจากเรือนบวช
เทโว ปฏิปชชตุ"ติ. ราชา อาห "น เป็นบรรพชิต, ข้าพระองค์มีทรัพย์อยู่หลาย
มยหิ เต ฐเนน อตุโถ, ทุเวว แสนโกฎิ, ขอพระองค์จงทรงครอบครอง
ยถิจจกั กโรหิ"ติ. ทรัพย์นั้นเถิด." พระราชาตรัสว่า "เราไม่มี
ความต้องการทรัพย์ของเธอ, เธอนั้นแหละ
จงกระทำตามความปรารถนา."

โส จ "สาธู เทวา"ติ นครเ ฝ่ายสุเมธบัณฑิตนั้น รับใส่เกล้า ๆ ว่า
ภริ จราเปตฺวา มหาชนสฺส ทานํ ทตฺวา "ดีละ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ" ดังนี้แล้ว
วตฺตุกาเม จ กิเลสกาเม จ ปหาย ให้ตีกลองเที่ยวประกาศในพระนคร ให้ทาน
อมรวรรณครสทิสโต อมรนครโต แกมหาชน ละวัตตุกามและกิเลสกาม ออก
นิกฺขมิตฺวา เอกโกว นานามิกคณฺวเนต จากอมรนคร คลายกับนครอันประเสริฐของ
หิมวเนต ฐมมิกั นาม ปพฺพคั นิสฺสาย เทวตา (ทาน) เพียงผู้เดียวเท่านั้นสร้าง
อสฺสมั กตฺวา ตตฺถ ปณฺณสาลั กตฺวา อาศรมติฎฐเขาชื่อ ธรรมิกะ ในป่าหิมพานต์
ปณฺจโทสววิชฺชิตั จงฺกมฺ มาเปตฺวา อันมีหม่อมคุณานาชนิต สร้างบรรณศาลา
อฏฺฐคฺคุณสมฺเปตฺ อภิญญาพลั สมหาหริตฺ (และ) สร้างที่จงกรมอันเว้นแล้วจากโทษ
นวโทสสมนฺนาคคั สาฎกั ปชหิตฺวา ๕ ประการ ณ อาศรมนั้น ได้ละผ้าสาฎก
ทฺวาทสคฺคุณมุปากคั วากจිරิ นีวาเสตฺวา อันประกอบด้วยโทษ ๘ ประการ แลวางผ้า
ปพฺพชิ. ทำด้วยเปลือกไม้กรอง อันประกอบด้วยคุณ
๑๒ ประการ บวชแล้วเพื่อจะถือเอาซึ่งผล
คืออภิญญา อันประกอบด้วยคุณ ๘ ประการ.

บริษัทหนองศรีก่อสร้าง จำกัด
อุทิศให้แก่คุณพ่อสมพงษ์ มิคสิรกุล

เอวํ ปน โส ปพพิโต ก็สุเมธบัณฑิตัน ติบวชแล้วอย่างนี้
 อฏฺฐโทสสมาภิณฺณํ ปณฺณสาละ ปหาย ละบรรณศาลา อันเคลื่อนกล่นด้วยโทษ ๘
 ทสฺสคุณสมนฺนาคตํ รุกฺขมูลํ อุกฺคนฺตฺวา ประการ เขาไปสู่โคนไม้อันประกอบด้วยคุณ
 สพฺพธณฺณวิกตึ ปหาย ปวตฺตผลโกชโน ๑๐ ประการ ละขาวเปลือกทุกชนิด บริโภค
 หุตฺวา นิสฺซชฺชฎฺฐานจํกมนวเสฺน ปธานํ ผลไม้ที่หล่นเอง เริ่มตั้งความเพียรด้วย
 ปทหนฺโต สตฺตทาหฺพนฺตเรเยว อฏฺฐนฺนํ อาคัยการนั่ง การยืน และการเดินจงกรม
 สมาปตฺตึนํ ปณฺจนฺนญฺจ อภิณฺณานํ ลาภึ ติสฺสมาบัติ ๘ และอภิญญา ๕ ภายใน ๑ วัน
 อโหสิ.

เคน วุตฺตํ :

ด้วยเหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงได้ตรัสคำ
 เป็นพระคาถา (ประพันธ์) ว่า :

๒๑. "เอวาทํ จินฺตยิตฺวาน
 เนกโกฏิสฺสํ ฐนํ
 นาถานาถานํ ทตฺวาน
 หิมวณฺตํ อฺปากมึ.
 ๒๔. หิมวณฺตสฺสํวิทฺฐเร
 ฐมฺมิโก นาม^๑ ปพฺพโต
 อสฺสโม สุกฺโต มยฺหํ
 ปณฺณสาลา สุม่าปิตา.

๒๑. "ครั้นเรตถาคตคิดอย่างนี้แล้ว ให้
 ทรพฺยหลายร้อยโกฏิก่ชนทั้งหลาย ทั้ง
 ทัพพีและไร้ทัพพี แล้วเขาไปสู่ป่า
 หิมพานต์.
 ๒๔. ในที่ไม่ไกลป่าหิมพานต์ มีภูเขาชื่อ
 ฐรมมิกะ (ณ ที่นี้) อาศรมเรา
 ทำไว้ดีแล้ว บรรณศาลาเราก็สร้าง
 ไว้ดีแล้ว.

^๑ ส. ฐมฺมิโก นาม.

๒๙. จงกมฺ ตตฺถ มาเปสึ
 ปญฺจโทสวิวชฺชิตฺ
 อฏฺฐกุณฺสสมุเปตฺ
 อภิณฺญาพลมาหรี.

๓๐. สํวฏฺกํ ปชฺหี ตตฺถ
 นวโทสมุปากตฺ
 วากจිරํ นิวาเสสึ
 ทฺวาทสฺสกุณฺมุปากตฺ.

๓๑. อฏฺฐโทสสฺมาภินฺณํ
 ปชฺหี ปณฺณสาลกํ
 อุปากมฺ รุกฺขมฺลํ
 กุณฺเหี^๑ ทสฺสุปากตฺ.

๓๒. วาปีตํ โรปีตํ ธณฺณํ
 ปชฺหี นีรวเสสโต
 อเนกกุณฺสสมฺปนฺนํ
 ปวตฺตผลมาทียี^๒.

๒๙. ทังฺกรม อั้นเวณฺแล้วจากโทษ ๕
 ประการ เราตถาคตฺก็สร้างไว้ ณ ที่
 นั้น อภิณฺญาพละ อั้นประกอบด้วยคุณ
 ๘ ประการ เราตถาคตฺก็ได้แล้ว.

๓๐. เราตถาคตฺละผาสํวฏฺก อั้นประกอบ
 ด้วยโทษ ๙ ประการ ไว้ที่อาศรม
 นั้น นุงผาเปลือกไม้กรองอั้นประกอบ
 ด้วยคุณ ๑๒ ประการ.

๓๑. เราตถาคตฺละบรรณศาลา อั้นเกลื่อน
 กลนด้วยโทษ ๘ ประการ เข้าไป
 อาศัยโคนต้นไม้ อั้นประกอบด้วยคุณ
 ๑๐ ประการ.

๓๒. เราตถาคตฺละทังฺขาวเปลือก ที่เขา
 หวาน ปลุกไว้โดยไม้เหลื่อ ถือเอา
 ผลไม้ที่หลนเอง อั้นสมฺบูรณด้วยคุณ
 อเนกประการ.

^๑ ฉ. กุณฺเ.

^๒ ก. ... ผลมาทียี.

๓๓. ตตฺถปฺปชานํ ปทหี
 นิสฺชชฺชฎฺฐานจฺกเม
 อพฺภนฺตรมฺหิ สฺตฺตาเห
 อภิญญาผลปาปฺณินฺ"ติ.

๓๓. เราตถาคตตั้งความเพียรแล้วในการ
 หนึ่ง การยืน และการเดินจงกรม
 ที่อาศรมนั้น ได้บรรลุภิญญาผล
 ภายใน ๑ วัน."

ตตฺถ เอวาทฺหฺนฺติ เอวํ อหํ, เหมจฺสา
 วุคฺคปฺปกาเรน จินฺเตตฺตฺวาติ อตฺโถ.
นาถานาถานนฺติ สฺนาถานมนฺนาถานญจ
 อหฺตฺมานญฺเจว ทลิตฺทานญจ "อตฺถิกา
 คณฺหนฺตฺ"ติ สห โภจฺจฺสาธาเรหิ ทตฺตฺวาติ
 อตฺโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า "เอวาทฺ"
 ตักฺขบทเป็น เอวํ อหํ, ความว่า (เรา)
 ครั้นคิดแล้วโดยประการดังกล่าวแล้ว ใน
 หนหลัง. บทว่า แก่ชนทั้งหลาย ทั้งที่มทพฺง
และไรที่พฺง ความว่า ให (ทรัพย์) แก่ชน
 ทั้งหลาย ทั้งที่มทพฺงและไรที่พฺง คือทั้งที่
 มั่งคั่งทั้งที่ชคฺสน พร้อมกับเรือนคลังทั้งหลาย
 ด้วยคำว่า "พวกชนที่มีความต้องการ จงถือ
 เอาเถิด."

หิมวณฺตสฺสํวาทฺเรติ หิมวณฺตปพฺพตฺราชสฺส
 อวิทฺุเร สมีเป. ธมฺมิโก นาม ปพฺพโตติ
 เอวํนามโก ปพฺพโต, กสฺมา ปนายํ
 ธมฺมิโกติ ? เยภฺยฺเยน ปน โปธิสฺตฺตา
 อิลิปพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา ตํ ปพฺพตํ

บาทพระคาถาว่า ในที่ไมไกลป่าหิมพานต์
 ความว่า ในที่ไมไกล คือในที่ไกลขุนเขาชื่อ
 หิมวันต์. บาทพระคาถาว่า มีภูเขาคือ
ธรรมิกะ ได้แก่ภูเขาคือมีชื่ออย่างนี้, ถาว่า
 ก็เหตุไร ภูเขานี้จึงมีชื่อว่า ธรรมิกะ ?

อุปนิสฺสาย อภิญญาโย นีพพุตเตตฺวา แก้วา ก็เพราะพระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลาย
 สมณธมฺมํ อภิสุ. ตสฺมา สมณธมฺมสฺส โดยมาก บวชเป็นฤาษีแล้ว ได้เข้าไปอาศัย
 นิสฺสยภูตตฺตา "ธมฺมิโก" เตวว ปากโฏ ภูเขานั้นบำเพ็ญสมณธรรม ยังอภิญญาให้เกิด.
 อโหสิ. เหตุนั้น ภูเขานั้นจึงปรากฏ (ชื่อ) ว่า
 "ธรรมิกะ" นั้นแล เพราะเป็นที่อาศัยบำเพ็ญ
 สมณธรรม.

อสุสโม สุกโต มยฺหนฺตืออาทีนา สุเมธ- ด้วยบาทพระคาถาว่า อาศรมเราทำไว้ดี
 ปณฺธิเตน อสุสมปณฺธสาลา จงฺกมา แล้ว ดังนี้เป็นต้น พระบรมศาสดาได้ตรัส
 สหตฺถา มาปิตา วีย วุตฺตา, น จ ปน ถึงอาศรมบรรณศาลา (และ) ที่จงกรม
 สหตฺถา มาปิตา, ๑ กิณฺตํ, สกฺกูปเทเสน ประคองว่า- สุเมธบัณฑิตสร้างด้วยมือของตน
 ปน ๑ วิสุสฺสกมฺมุนา เทวปฺตฺเตน นิมฺมิตา. เอง, แต่อาศรมเป็นต้นนั้น ท่านมิได้สร้าง
 ภควา ปน ตทา อตฺตโน ปุณฺณานุกาเวน ด้วยมือของตนเอง, ขอนั้นเป็นอย่างไร,
 นีพพุต๑ ตํ สมฺปท๑ สนฺธาย "สาริปฺตฺต คือวิษณุกรรมเทพบุตร เนมิตให้โดยการ
 ตสฺมี ปพฺพเต แนะนำของท้าวสักกะ. แต่พระผู้มีพระภาค-
 เจาทรงประสงค์เอาความถึงพร้อมนั้น ซึ่ง
 บังเกิดด้วยอานุภาพบุญของพระองค์ ในกาล

๑-๑ ฉ. กิณฺตฺ สกฺกเณ เทเวณ เปสิเต.
 ๒ ขาดกฏกถา. ๑/๑๐ ปุณฺณานุกาเวนิปฺพนฺ.
 ๓ ขาดกฏกถา. อสุสมปท.

ครั้งนั้น จึงตรัสคำเป็นพระคาถา มีอาทิว่า
"สารบุตร ฌ ญ เขานัน"

อสุสโม สุกโต มยหิ
 ปณฺณสาลา สุมาปีตา
จงฺกมํ ตตฺถ มาเปสี
 ปณฺจโทสวิวชฺชิตนฺ"ติ-

อาศรมเราทำไว้ดีแล้วทั้งบรรณศาลา
เราก้สร้างไว้ดีแล้ว ที่จงกรมอันเว้น
แล้วจากโทษ ๕ ประการ เราตถาคต
ก็สร้างไว้ ณ ที่นั้น."

อาทิมาท.

ตตฺถ ปณฺณสาลาติ ปณฺณฉทนฺสาลา.
ตตฺถภาติ ตสฺมี อสุสฺมปเท. ปณฺจโทส-
วิวชฺชิตนฺติ ปณฺจหิ จงฺกมโทเสหิ วิวชฺชิตฺ.
กตเม ปณฺจ จงฺกมโทสา นาม ?
ถทฺธวิสมฺตา อนฺโตรฺกฺขตา คหฺนจฺจนฺนตา
อติสมฺพาธตา อตีวิสาเลตาติ อิเมหิ ปณฺจหิ
โทเสหิ วิวชฺชิตฺ. อุกฺกฏฺจปริจฺเจเทน
ทิมโต สฺมุจฺจิตโน วิตุถารโต ทียทฺตมฺรตโน
จงฺกโม วุตฺโต.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า บรรณศาลา
ใดแก่ ศาลาที่มุ่งด้วยใบไม้. บทว่า ฌ ที่นั้น
ใดแก่ ฌ อาศรมบทนั้น. บทว่า อันเว้นแล้ว
จากโทษ ๕ ประการ ความว่า อันเว้นแล้ว
จากโทษแห่งที่จงกรม ๕ ประการ. ถาว่า
ชื่อว่าโทษแห่งที่จงกรม ๕ ประการเป็นไฉน?
แกว่า เว้นจากโทษ ๕ ประการเหล่านี้ คือ
เป็นที่จงกรม มีภาคพื้นแข็งขรุขระ ๑ เป็น
ที่จงกรม มีต้นไม้อยู่ภายใน ๑ เป็นที่จงกรม
ปกคลุมไปด้วยหญ้า ๑ เป็นที่จงกรมคับแคบ
เกินไป ๑ เป็นที่จงกรมกว้างเกินไป ๑.
ทานกล่าวที่จงกรมไว้โดยกำหนดอย่างสูงสุด
(คือ) ส่วนยาว ๖๐ ศอก ส่วนกว้างศอกก็บ.

ห่างหุ้นส่วนจำกัด สีนสงโยธการ
ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว

อลวา ปณฺจโทสวิวชฺชิตฺตนิ ปณฺจหิ อีกร้อยหนึ่ง บทว่า อันเว้นแล้วจากโทษ ๕
นึวรณโทเสหิ วิวชฺชิตฺตํ ปริหีนํ. อภิญญา- ประการ ความว่า อันเว้น คือละแล้วจาก
ผลมาหริณฺติ อิมินา อุตฺตรปเทน สมนฺนุโร โทษ คือ นีวรณ์ ๕ ประการ. บัณฑิตพึงเห็น
ทฎฺฐพฺโพ? สัมพันธ์ (บทว่า ปณฺจโทสวิวชฺชิตฺตํ) เข้ากับ
บทเบื้องปลายนี้ว่า อภิญญาผลมาหริ.

อฏฺฐคุณสมฺเปตฺตนิ "เอวํ สฺมาหิตเต จิตฺเต บทว่า อันประกอบด้วยคุณ ๘ ประการ
ปริสฺสุทฺเธ ปรีโยทาเต อนนฺตณฺเ ความว่า เราตถาคตใด คือ นำมาแล้วซึ่ง
วิกิตฺตูปกฺกิลเส มุทฺฎฺฐเต กมฺมณฺเ อภิญญาผล อันประกอบด้วยคุณ ๘ ประการ
อาเนญชฺชปฺตฺเต"ติ เอวํ วุตฺเตหิ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วอย่างนี้ว่า
อฏฺฐคุณฺเห^๒ สมนฺนาคตํ อภิญญาผลํ อاهر "เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทฺธิ์ผุดผอง ไม่มี
อาเนสินฺติ อตฺโถ. กิเลสคุณเนิน (คือ รากะ โทสะ โมหะ)
ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อน ควรแก่
การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้."

เกจิ ปน "อฏฺฐหิ สมนฺนสุเขหิ แต่อาจารย์บางพวกกล่าว ทำการเชื่อม...
อุเปตฺตํ, อฏฺฐิมานิ สมนฺนสุขานิ นาม (บทว่า อฏฺฐคุณสมฺเปตฺตํ) เข้ากับ (บทว่า)

^๑ อฏฺฐสาสนิ. ๔๔.
^๒ ที. ส. ๔/๑๐๑-๑๐๒, ม. ม. ๑๒/๔๕๔
-๔๖๐-๔๐๖-๕๐๗, วิ. มทาวชิภงฺค.
๑/๖-๗.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีแสงโยธการ
ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่คุณพ่อกับแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว

มธฺรตถวาลาสนิ ป. - ๗. ๑ - ๒๕

ธนธณฺณปริกุกทาภาโว, อนวชฺชปิณฑปาต-
 ปรีเยสนภาโว, นิพฺพุตปิณฑกฺุณชนภาโว,
 รฏฺฐํ ปีเพตฺวา ธนธณฺณาทีสุ คณฺหุเตสุ
 ราชปุริเสสุ รฏฺฐปีพนิกิเลสํภาโว,
 อุปกฺรณฺเสสุ นิจฺจนฺตุรธาภาโว, โจร-
 วิโลปนเน นิพฺภยาภาโว, ราชราช-
 มหามตฺเตหิ อสฺสํฐภาโว, จตุสุ ทิสาสฺสุ
 อปฺปฎิหิตภาโวติ อิมเหิ อฏฺฐหิ สมณฺเสหิ
 อุเปตฺติ สมฺมุเปตฺติ อสฺสํมา เปสิณฺ"ติ
 อสฺสเมเน สมฺพนฺธํ กตฺวา วทนฺติ, ตํ
 ปาฬิยา น สเมติ.

อสฺสม กลาวว่า "อาศรมประกอบด้วยสุขของ
 สมณะ ๘ ประการ, ขึ้นชื่อว่า สุขของ
 สมณะ ๘ ประการ เหล่านี้คือ ความไม่มี
 การหวงแหนในทรัพย์ และข้าวเปลือก ๑,
 การแสวงหาบิณฑบาตที่หาโทษมิได้ ๑, การ
 บริโภคบิณฑบาตที่เย็น ๑, ความไม่มีกิเลส
 อันเป็นเครื่องเบียดเบียนชาวแคว้น ดังเช่น
 ราชบุรุษเบียดเบียนชาวแคว้นยึกเอาของมีค่า
 มีทรัพย์และข้าวเปลือกเป็นต้น ๑, ความไม่มี
 ฉันทราคะ คือความใคร่ใคร่ด้วยอำนาจความ
 พอใจในเครื่องใช้สอยทั้งหลาย ๑, ความ
 ปลอดภัยจากการปล้นของโจร ๑, ความเป็น
 ผู้ไม่คลุกคลีด้วยพระราชาและมหาอำมาตย์
 ของพระราชา ๑, ความเป็นผู้ไม่ขัดข้อง
 (คือไม่มีอุปสรรค) ในทิศทั้งสี่ ๑ อาศรม
 อันประกอบ คือประกอบพร้อมด้วยสุขของ
 สมณะ ๘ ประการเหล่านี้ เราตถาคตได้

๑ ฉ. วิสุทธชนวิลาลินี อปทานฎฺฐกถา. ๑/๔-๕,
 ชาตกฏฺฐกถา. ๑/๑๒, อฏฺฐสาฬหิ. ๔๕.

ทำงานส่วนจำกัด สีสั่งโยธการ
 ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว

สร้างไว้แล้ว" ฉะนั้น ข้อนั้น ไม่สมกันกับ พระบาลี.

สาฎกนที วัตถุ. ตตฤๅติ ตสมึ
อสุสม. นวโทสมุปากคนตี สาริปุต
ตตฤๅ วัฒนโต อุตตโน นีวตฤๅปารุต
มหคฆสาฎกั ปชหิ ปริจจซี. สาฎกั
ปชหฺนโต จ ตตฤๅ นว โทเส ทิสฺวา
ปชหฺนตี ที่เปตี. ตาปสฺปพฺชชฺชํ ปพฺพชิตานํ
หิ สาฎกสมึ นว โทสา ปกาสิตา.
กตเม นว ? สาฎกสฺส มหคฆภาโว,
ปรปฏฺวิพฺพทฺธาโว, ปริโภเคน ลหุํ
กิลิสฺสนภาโว, กิลฺยฺโจ จ โธวิทฺพฺโพ ปุน
รชิตฺพฺโพ จ โหตี ปริโภเคน ชีรณภาโว,
ชฺยณสฺส ตุนนกรณํ วา อคฺคพฺทานํ
วา กาทพฺพํ โหตี ปุน ปริเยสนาย
ทฺุรภิสฺสมภวภาโว; ตาปสฺปพฺชชฺชาย
อนนุจจวีกภาโว, ปจฺจตฺถิกานํ สาธารณ-
ภาโว, ยถา นํ น ปจฺจตฺถิกา คณฺหฺนตี,
เอวํ โคเปตฺพฺโพ โหตี ปริทฺทโต

บพว สาฎกั แผลว ฝ้า. บพว
ตตฤๅ แผลว ในอาศรมนั้น. บาทพระ-
คภาวว่า อันประกอบด้วยโทษ ๘ ประการ
ความว่า อุกฺรสาริปุตร เมื่อเราตถาคคอยู่
ณ อาศรมนั้น ไคละทิง ก็สละฝ้าสาฎก
ที่มีคามากที่ตนเองนงหม. ท่านแสดงว่า
เมื่อจะละทิงฝ้าสาฎก เราตถาคคไคเห็น
โทษ ๘ ประการ ในฝ้าสาฎกนั้น จึงไคละทิง
แล้ว. จึงอยู่ สำหรับกฺลบุตรที่บวชเป็นคาส
โทษ ๘ ประการ ในฝ้าสาฎก พระ-
ผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประกาศแล้ว. โทษ
๘ ประการ เป็นไคน ? ท่านแสดงไว้ว่า
การที่ฝ้าสาฎกมีคามาก ๑, การที่ฝ้าสาฎก
(เกิดขึ้น) เนื่องด้วยผู้อื่น ๑, เพราะ
การใช้สอยจึงเป็นฝ้าที่เประอะเปื่อนเร็ว ๑,
ก็ฝ้าที่เประอะเปื่อนแล้ว จะตองชกและยอมอีก
เพราะการใช้สอยจึงกลายสภาพเป็นฝ้าเก่า๑,

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีสั่งโยธาคาร
ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว

มธุรัตถวาลาสิเน ป.-ท. ๑-๒๕

วิภูสณฺฐานภาโว, กเหตุวา จรณฺตสุส
มหิจฺฉภาโวติ เอเตหิ นวหิ โทเสหิ^๑
อุปกตฺตํ สาธุกํ ปหาย วากจิริ นีวาเสสินฺติ
ทีเปติ.

วากจิริณฺติ มุณฺชติณฺํ หีราหีริ กตุวา
คนฺเถตุวา กตฺตํ วากมยจิริ นีวาสน-
ปารุปนฺตถาย อาทียินฺติ อตุโธ.
ทฺวาทสฺสคฺคณฺมุปากตฺตนิ ทฺวาทสฺสหิ อานิสฺสเสหิ
อุเปตฺติ. เอตุถ คฺคณฺ-สฺสทฺโท อานิสฺสสฺสตุโธ
"สฺสคฺคณฺ ทกฺขินฺนา ปาฎิกงฺขิตฺตพฺพา"^๒ติอาทิสฺสุ
วีย. ม-กาโร ปทสนฺธิกโร.

ผ้าที่เก่าแล้วจะต้องชุน หรือหาผ้ามาปะเป็น
ผ้าที่แสวงหาอีกไต่ยาก ๑, เป็นผ้าที่ไม่
สมควรจะใช้ในการบวชเป็นคาบส ๑, เป็น
ของใช้ทั่วไปแก่ศรัทธ ๑, ผ้าสาฎกนั้น จำเป็น
ต้องเฝ้ารักษาเพื่อมิให้ศรัทธเอาไปได้ มีฐานะ
เป็นเครื่องประดับของผู้นุ่งหม ๑, เป็นผ้าที่
ทำให้เกิดความมักมากแก่ผู้ครองแล้วเที่ยว
ไป ๑ เราตถาคตละทิ้งผ้าสาฎก อันประกอบ
ด้วยโทษ ๘ ประการเหล่านั้น แล้วนุ่งผ้า
เปลือกไม้กรองฉะนี้.

บทว่า วากจิริ ความว่า เราถือเอาผ้าที่ทำ
ด้วยเปลือกไม้กรองที่เขาทำหญาชุมกระต่าย
ให้เป็นเส้น ๆ แล้วกรอง (คือถัก) ทำเป็น
ผ้า เพื่อประโยชน์แก่การนุ่งหม. บาทพระ-
คากาว่า อันประกอบด้วยคุณ ๑๒ ประการ
ความว่าประกอบด้วยอานิสฺส ๑๒ ประการ.
ในคำว่า ทฺวาทสฺสคฺคณฺมุปากตฺต นี้ คฺคณฺ-ศัพท

^๑ ฉ. วิสุทฺตชนวิลาลินี อปทานฎกถา. ๑/๑๑

^๒ ม. อ. ๑๔/๔๕๕.

มีอัตราว่า อานิสงส์ ๑๐๐ ในพระบาฬีเป็นต้นว่า
 "ทักษิณา มีคุณ (คืออานิสงส์) ๑๐๐ เท่า
 อันทายกพึงหวังได้." ม-อักษรทำการเชื่อม
 บท.

วากจีรสูมี ทูวาทสำนิสส์สา อปฺปคฺคฺขตา,	ผ้าเปลือกไม้กรอง มีอานิสงส์ ๑๒ ประการ
อปฺปายตฺตตา, สหตฺตา กาทุํ สกฺกฺขณฺย-	คือ ผ้าเปลือกไม้กรองมีราคาน้อย ๑, ผ้า
ยตา, () ^๑ ปริโกเคน ชินฺณณฺปิ	เปลือกไม้กรองไม้เนื่องด้วยผู้อื่น ๑, ผ้า
สิพฺพิทพฺพาภาโว,	เปลือกไม้กรองบุคคลอาจกระทำได้ ด้วยมือ
ปริเยสนฺตสฺส สฺเชน กรณฺภาโว,	ของตนเอง ๑, แม่เมื่อผ้าเปลือกไม้กรอง
ตาปสฺปพฺพชฺชาย	สารถุปฺภาโว,
เสวมานสฺส วิภูสฺนญฺจานาภาโว,	ผ้าเปลือกไม้กรอง ไม้ต้องกลัวโจร (จะลัก
จีวรปฺปจฺจเย อปฺปิจฺจนฺภาโว,	ปริโกค-
สุขภาโว,	วากุปฺตฺตติยา สฺลภภาโว,
วากจีเร นฺนุเจปิ อนเปกฺขภาโวติ อิเมหิ	สมควรใช้ในการบวชเป็นดาบส ๑, ผ้า
ทูวาทสฺหิ กุณฺเหหิ สมฺปนฺน ^๒	เปลือกไม้กรองไม่มีฐานะเป็นเครื่องประดับ

^๑ ม. (ปริโกเคน สนิกํ กิลิสฺสติ),
 ไป. ปริโกเคน สนิกํ กิลิสฺสตา.

^๒ ฉ. วิสุทฺทชนวิลาสิณี อปทานญฺจกถา. ๑/๑๑,
 อญฺจสาสิณี. ๕๑.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีแสง โยธการ
 ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว

บุคคลผู้ใช้สอย ๑, เป็นผู้มีความมกน้อยใน
ปัจจัยคือจิวร ๑, ผาเปลือกไม้กรองนำ
ความสบายมาให้เวลาใช้สอย (เพราะเป็น
ของเบา) ๑, การเกิดของเปลือก(เป็นไป
ตามธรรมชาติ) หาไคงาย ๑, แม่เมื่อ
ผาเปลือกไม้กรองหายไป ก็ไม่มีความเสีย-
ตาย ๑ (ผาเปลือกไม้กรอง) ถึงพร้อมด้วย
คุณ ๑๒ ประการเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้.

อด สุธเมธปณฺธิโต ตตฺถ ปณฺณสาลาโย ได้ยินว่า เมื่อครั้งสุเมธบัณฑิตอยู่ใน
วิหรนฺโต ปจฺจุสฺสมเย ปจฺจุญฺจาย อตฺตโน บรรณศาลานั้น ท่านลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง
นึกขมนาการณ์ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ พิจารณาถึงเหตุที่ตนออกบวช ไคคฺคิอฺยํ
กิริ จินฺเตสิ "อหํ ปน นวกนกกฏก- ว่า "ก็เราละทิ้งเรือนซึ่งมีอาการคฺจวิมาน
นุปุราทิสงฺฆญฺจนสทฺทสมฺมิสฺสิตมจฺจรหฺลิตกถิต- ของเทวดาผู้ประเสริฐ งดงามด้วยสมบัติอัน
เคทชนรมณฺเฑ อุพารวิภวโสภิตํ สุรวร- โอฬาร ระคนด้วยเสียงกระทบกันแห่งกำไล
ภวนาการมการํ เชพฺปิณฺท์ วิย ปหาย มือและกำไลเทาทองนพคุณเป็นต้น และมี
วิเวการามตาย สพฺพชนปาปปวาทนํ การหัวเราะ การเจรจาที่ไพเราะเป็นที่
ตโปวณฺํ ปวิภูโจสฺมิ, อิตฺ ปน เม รื่นรมย์ใจของชนในเรือน คฺจบวณกอนนํน้ำลาย
ปณฺณสาลาโย วาโส ทฺติโย ฆราวาโส ทิ้งไป เขาสุป่าของผู้บำเพ็ญตบะ (คืออาศรม)

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีสั่งโยธการ
ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว

วีย โหติ, หนทาหิ รุกขมุเล
วเสยฺยนุ"ติ. เตน วุตฺตํ :

อันเป็นที่ลอยบาปแห่งชนทั้งปวง ด้วยความ
เป็นผู้ยินดีในวิเวก (คือที่สงัด), แต่การที่
เราอยู่ในบรรณศาลา ณที่นี้ ย่อมเป็นเหมือน
การอยู่ครองเรือน(เป็น)ครั้งที่ ๒, เอาเถิด
เราพึงอยู่ที่โคนต้นไม้." ด้วยเหตุนี้
พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า :

๓๑. "อฏฺฐโทสสสมาภิณฺณํ
ปชหิ ปณฺณสาलगฺนุ"ติ.

๓๑. "เราละบรรณศาลา อันเคลื่อนกล่น
ด้วยโทษ ๘ ประการ."

ตตฺถ อฏฺฐโทสสสมาภิณฺณนฺติ อฏฺฐหิ
โทเสหิ สสมาภิณฺณํ สํยุตฺตํ. กตเมหิ
อฏฺฐหิ ? มหาสมฺภาเรหิ นิปฺพาทนียตา,
ติณฺณปณฺณมตฺตีกาที่หิ นิจฺจํ ปฏิชฺคฺคณียตา,
เสนาสนํ นาม มหาลุกฺกุส ปาปุณฺณาตีติ
อเวลาย วุฏฺฐาปิยมานสฺส จิตฺเตกคฺคตา
น โหตีติ วุฏฺฐาปนียภาโว, สีสฺสฺสฺส
ปฏิมาเตน กายสฺส สฺสุขุมาลกรณภาโว,
มรํ ปวิฏฺฐเจเน ยงฺกิญฺจิปาปํ สกฺกา
กาตุนฺติ ครทฺปฏิจฺฉาทนกรณภาโว,

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
อันเคลื่อนกล่นด้วยโทษ ๘ ประการ ความว่า
เคลื่อนกล่น คือ ประกอบพร้อมด้วยโทษ ๘
ประการ. ถาว่า โทษ ๘ ประการ
เป็นไฉน ? แกว่า (โทษ ๘ ประการคือ)
ความที่บรรณศาลานั้นจะต้องทำให้สำเร็จได้
ด้วยสัมภาระ (คือ เครื่องไม้ที่ประกอบกัน
เข้าเป็นเรือน) มาก (เป็นโทษประการ ๑),
ความที่จะต้องซ่อมแซมเป็นนิจด้วยหญ้า ใบไม้
(ที่ใช้มุงหลังคา) และดินเหนียว(ที่ใช้ฉาบ

ทางทูนส่วนจำกัด สิ้นสงโยธการ
ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว

"มยุหมีทน"๑ ติ สปริคคหภาโว, เกหสุส ฝา) เป็นต้น (เป็นโทษประการ ๑),
 อตุถิภาโว สหุติยกว่าโส, อุกามงฺกุล^๑ ธรรมดาเสนาสนะ (ตามประเพณี) ย่อมเป็น
 ฆรโคพิกาทีนํ สาธารณตาย พหุสาธารณ- สิ่งควรแก่ผู้สูงอายุ ฉะนั้น เมื่อจำเป็นต้อง
 ภาโวติ อิติ อิเม อญฺจ อาทีนเว^๒ ลุกขึ้น (ให้แก่ผู้สูงอายุ) ในเวลาอันไม่
 ทิสฺวา มหาสตุโต ปณฺณสาละ ปชหี. สมควร สมารถิจิตยอมเกิดไม่ได้ เหตุนั้น
 ความเป็นผู้ต้องลุกขึ้น (สละเสนาสนะให้แก่
 ผู้สูงอายุกว่า) ในเวลาอันไม่สมควร (เป็น
 โทษประการ ๑), ความที่สภาพของร่างกาย
 อ่อนแอ เพราะกระทบความเย็น ความร้อน
 (กล่าวคือ ร่างกายอยู่แต่ในร่ม เมื่อกระทบ
 อากาศร้อน เย็น กลางแจ้ง ก็มักจะเจ็บป่วย
 เป็นโทษประการ ๑), การที่บุคคลเข้าไป
 สู่วีรอน อาจทำความช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งได้
 (เพราะเป็นที่มืดซิด) เพราะฉะนั้น การปกปิด
 (ความชั่วให้พ้นจาก) การตีเตียนได้ (เป็น
 โทษประการ ๑), ความเป็นเหตุให้เกิด
 ยึดถือว่า "เรื่อนนี้เป็นของเรา" (เป็นโทษ

^๑ โป. ส. มงฺกณ...

^๒ ฉ. วิสุทฺถชนวิลาลิณี อปทานฎจกถา. ๑/๑๒.

ทำงหุ่่นส่วนจำกัค สี่แสงโยธากการ
 ขออุทิสส่วนกุศลให้แก่มุทการที่ล่วงลับไปแล้ว

ประการ ๑), การมีเรือนเป็นการอยู่ของผู้มีเพื่อนมาอยู่รวมด้วย (เป็นโทษประการ ๑), การมีสภาพเป็นสาธารณะทั่วไป เพราะเป็นสาธารณะแก่สัตว์ทั้งหลาย เช่น เล็น เรือค และตุ๊กแก เป็นต้น (เป็นโทษประการ ๑) พระมหาสัตว์ละบรรณศาลา เพราะเห็นโทษ ๘ ประการ เหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้.

คุณเณร^๑ ทสฺหุปากคณฺตี ฉนฺนํ บาทพระคาถาว่า อันประกอบด้วยคุณ
ปฏิภขิปิตฺวา ทสฺหิ คุณเณร อุเปตํ รุกฺขมฺมูลํ ๑๐ ประการ ความว่า เราปฏิเสธที่มุ่งบัง
อุปกโตตฺตมิตฺติ อตฺตโณ. กตเมหิ ทสฺหิ ? แล้วเข้าไปสู่โคนไม้ อันประกอบด้วยคุณ
อุปฺปสฺมารมฺภตา, อุปคมนมตฺตเมเวตฺต ๑๐ ประการ. ถาว่า คุณ ๑๐ ประการ
โหตีติ สฺลภานวชฺชตา, อภินฺทํ ตฺรฺปนฺณ- เป็นไหน ? แกว่า (คุณ ๑๐ ประการคือ)
วิการทสฺสเนน อนิจฺจสฺสณฺญาสฺมฺภฺจฺจาปนตา, โคนไม้นั้น มีการเตรียมการน้อย (เป็นคุณ
เสนาสนมฺจฺเจราภาโว, ตตฺถ หิ ปาปํ ประการ ๑), ที่โคนไม้นี้ เป็นแต่เพียงเข้า
กโรนฺโต ลชฺชตีติ ปาปกรรมารหาภาโว, ไปอาศัยอยู่เท่านั้น เหตุนั้นโคนไม้นั้น จึงหา
ปริคฺคหกรรมาภาโว, เทวตาหิ สห ไคจายและไม่มีโทษ (เป็นคุณประการ ๑),
วาโส, ฉนฺนปฏิภฺขเโป, ปริโภคสฺสุขตา; โคนไม้นั้นเป็นที่ยังอนิจฺจสฺสณฺญาให้ตั้งขึ้น เพราะ

^๑ ฉ. อี. คุณเณ.

ทำางหฺนส่วนจ่ากัค สี่แสงโยธากการ
ขออุทิสส่วนกุศลให้ค่นุทการที่ล่วงลัับไปแล่ว

รุกขมูลเสนาสนสูตร สุลภตายนอนเปกขภาโวติ คุณเฑ ^๑ ทิสฺวา รุกขมูล วทตี. อาห จ :	คตคตฏจาเน อิติ อิเม ทส อูปคโตสุมีติ	ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของใบไม้เรื่อยๆ (เป็นคุณประการ ๑), ความไม่ตอง ตระหนักในเสนาสนะ (เป็นคุณประการ ๑), เพราะว่าเมื่อบุคคลกระทำชั่วที่โคนต้นไม้ชั้น ย่อมอับอาย เพราะฉะนั้น ความไม่มีที่ลับ ในการกระทำชั่ว (เป็นคุณประการ ๑), ความไม่ตองหวังแทน (เป็นคุณประการ ๑), การได้อยู่ร่วมกับพวกเทวดา (เป็นคุณประ- การ ๑), การปฏิเสธไม่ยอมรับที่มุ่งบัง (เป็นคุณประการ ๑), การมีความสะดวก สบายในการใช้สอย (เป็นคุณประการ ๑), ความไม่ตองหวังใย เพราะเสนาสนะ(ที่อยู่ อาศัย) คือโคนไม้เป็นของที่หาได้ในที่ที่ (ผ่าน)ไป (เป็นคุณประการ ๑) เพราะ เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เรา เห็นคุณ ๑๐ ประการเหล่านี้ จึงเข้าไปสู่ โคนไม้ ด้วยประการฉะนี้. และท่านกล่าว (คาถาสรุป)ว่า :
---	---	--

^๑ ฉ. วิสุทฺถชนวิลาลินี อปทานฎจกถา. ๑/๑๓.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีนสงโยธาคาร
ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุคลากรที่ล่วงลับไปแล้ว

"วณฺณิโต พุทฺธเสฏฺฐเจเน
นิสฺสโยติ จ ภาสิโต
นิวาโส ปวีวิตฺตสฺส
รุกฺขมุลสโม กุโต.

อาวาสมฺจฺเจรหเร
เทวตาปริपालิเต
ปวีวิตฺเต วสนฺโต หิ
รุกฺขมุลมฺหิ สุปฺพโต.

อภิรตฺตานิ นิลานิ
ปญฺหุนิ ปตฺติตานิ จ
ปสฺสฺสนฺโต ตรูปญฺณานิ
นิจฺจสฺสณฺณํ ปนฺนุหฺติ.

ตสฺมา หิ พุทฺธทายชฺชํ
ภาวนาภิรตาลยํ
วีวิตฺตํ นาติมณฺเฑยฺย
รุกฺขมุลํ วิจฺกฺขโณ"ติ?

"ที่พำนักอาศัยของภิกษุผู้ชอบสงัด ซึ่ง
พระพุทฺธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงสรร-
เสริญ และตรัสว่า เป็นนิตย์ (ของผู
บรรพชา) เสมอควยโคนไม้ จักมี
แต่ไหน.

เพราะว่า เมื่อภิกษุผู้มีวัตรอันงาม
อยู่ที่โคนไม้อันเงียบสงัด ซึ่งมีเทวคา
รักษา อันเป็นที่น่าเสียดซึ่งความตระหนี่
อาวาส (คือที่อยู่).

เมื่อแลเห็นใบไม้ (อ่อน) สีแดงเข้ม
(เปลี่ยนเป็น) สีเขียว สีเหลือง และ
ที่หล่นไป ก็ยอมบรรเทานิจสัญญา
(ความสำคัญว่าเที่ยง) เสียได้.

เพราะเหตุนั้นแล โคนไม้ที่เงียบสงัด
เป็นที่อยู่ของภิกษุผู้ยินดีแล้วในภาวนา
ซึ่งเป็นมรดกที่พระพุทฺธเจ้าทรงประ-
ทานไว้ ผู้มีปัญญาไม่พึงกุกกิมัน."

๑ วิสุทฺธิมคฺค. ๑/๕๓.

อด สุเมธปณฺธิโต ปณฺณสาลา ย
 ทิฏฺฐโทโส หุตฺวา รุกฺขมูลเสนาสเน
 ลหฺวานิสฺโส วิหรนฺโต อุตฺตริปิ จินฺเตสิ
 "อาหารตฺถาย เม กามคมนฺ ออาหาร-
 ปริเยสนทุกฺขํ, นาทํ เกนจิ ปาริชฺฌเณ
 นิกฺขมิตฺวา อาหารตฺถาย ปพฺพชิโต,
 อาหารปริเยสนมูลสฺส จ ทุกฺขสฺส ปมาณํ
 นตฺถิ, ยนฺนุนาหํ ปวตฺตผลเณ
 ยา เปยฺยนฺ"ติ. อิมํ ปน อตฺถวิเสสํ
 ที่เปนฺโต :

ครั้นสุเมธบัณฑิตเห็นโทษในบรรณศาลา
 (และ) ได้รับอันิสงส์ในเสนาสนะคือโคนไม้
 สำราญอิริยาบถอยู่ (นั่น ท่าน) ก็คิดยิ่งขึ้น
 ไปอีกว่า "การที่เราจะต้องไปสูบ้านเพื่อ
 ต้องการอาหาร เป็นทุกข์ เพราะการแสวง
 หาอาหาร, เราจะได้สูญเสียทรัพย์สมบัติไร ๆ
 จึงออกบวชเพื่อต้องการอาหารก็หาไม่, และ
 ทุกข์ที่มีการแสวงหาอาหารเป็นมูล ไม่มี
 ประมาณ, ถ้ากระไร เราพึงยังอัฏภาพให้
 เป็นไปด้วยผลไม้ที่หลนเอง." ก็เมื่อพระผู้มี-
 พระภาคเจ้า จะทรงแสดงเนื้อความพิเศษนี้
 จึงตรัสคำเป็นพระคาถา (ประพันธ์) มีอาทิ
 ว่า :

๓๒-๓๓. "วาปีตํ โรปีตํ ธณฺณํ
 ปชหิ นีรวเสสโต
 อเนกคุณสมฺปนฺนํ
 ปวตฺตผลมาทียินฺ"ติ-

อาทิมาน.

๓๒-๓๓. "เราตถาคตละทิ้งข้าวเปลือกที่เขา
 หวาน ปลุกไฉไลแล้ว โดยไม่เหลือ
 ถือเอาผลไม้ที่หลนเอง อันสมบูรณ์
 ด้วยคุณอเนกประการ."

ตลอด วาปีตนฺตี วปีตฺวา นิปฺพนฺนํ.
โรปีตนฺตี โรปีตฺวา นิปฺพนฺนํ,
วปนโรปนวเสณ ทูริชว สฺสฺสนิปฺผลฺตี,
ตํ ทูริชฺมฺปิ อตฺตโน อปฺปิจุตตาย ปหาย
ปวตฺตผลฺเลน ยาเปสึ. ปวตฺตผลฺนฺตี
สยเมว ปตฺติผลฺลํ. อาทียินฺตี ปริภุชฺซี.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วาปีตํ
แปลว่า หวานไว้เสร็จแล้ว. บทว่า โรปีตํ
แปลว่า ปลูกไว้เสร็จแล้ว, ชาวกล้าเผือก-
ผลโดย ๒ ทางเท่านั้น คือ การหวานและ
การดำ, เราตถาคตละกิจแม้ทั้ง ๒ อย่างนั้น
แล้วยังอัศภาพให้เป็นไปด้วยผลไม้ที่ตนเอง
เพราะความที่ตนเป็นผู้มีความปรารถนาลอย.
บทว่า ปวตฺตผลฺลํ แปลว่า ผลไม้ที่ตนเอง.
บทว่า ถือเอา คือ บริโภค. สุเมธบัณฑิต
ประพศฺติ(ตน)อยู่อย่างนี้ว่า :

"ปวตฺตผลฺลสนฺตฺตฺว โส
 อปฺรายตฺตชฺวีโก
 ปหีนอาหารโลลฺลูปโป
 โหนติ จาคฺคฺทฺทิสฺโส^๑ มฺนิ.
 ชหาตี รสฺตณฺนฺนฺจ
 อาชีโว ตสฺส สฺชฺชยฺตี.
 ตสฺมา หิ นาติมณฺเณยฺย
 ปวตฺตผลฺโกชนนฺ"^๑ตี"

"พระมุนี ผู้เลี้ยงชีพโดยไม่เกี่ยวเกาะ
กับผู้อื่น ละความละโมภในอาหาร
เสียได้ ยินดีพร้อมในผลไม้ที่ตนเอง
ย่อมเป็นผู้ไม่ขัดข้องในทิศทั้ง ๔. ทั้ง
ท่านละตัณหา (คือความอยาก) ใน
รสเสียได้ อาชีพของท่านก็หมดจด.
เพราะเหตุนี้แล บุคคลไม่พึงดูหมิ่น
โภชนะ คือ ผลไม้ที่ตนเอง"

^๑ วิสฺทฺธิมฺกฺค. ๑/๘๓. โลกํ วิสฺทิสฺ.

เอวํ ปวตฺตมาโน สุเมธปณฺธิโต น ไม่นานนักท่านก็ได้บรรลุสมบัติ ๘ และ
 จิรสฺเสว อนฺโตสฺตฺตาเห อฏฺฐ อภิญญา ๕ ภายใน ๑ วัน.
 สฺมาปตฺติโย ปญฺจ อภิญญาโย จ ปาปฺปณฺนิ.

อิมมตฺถํ ปกาเสนฺเตน "ตตฺถปฺปชานํ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงประกาศ
ปทฺหิณ" ตีอาทึ วุตฺตํ. ตตฺถ ตตฺถาติ ตสฺมี ขอความนี้ จึงตรัสคำมีอาทิวา "เราตถาคค
 อสฺสเม. ปชานนฺติ วีริยํ, วีริยํ หิ ตั้งความเพียรแล้วที่อาศรมนั้น." บรรดาบท
 ปทฺหิตฺตพฺพโต ปชานภาวกรรมโต वा เหล่านั้น บทว่า ตตฺถ เท่ากับ ตสฺมี โยค
 "ปชานน" ตี วุจฺจติ. ปทฺหิณฺติ วีริยมาโรภี. อสฺสเม แปลว่า ที่อาศรมนั้น. บทว่า ปชาน
นีสฺชชฺญจฺานจฺกเมติ นีสฺชชฺาย จ จาเนน แปลว่า ความเพียร, จริงอยู่ ความเพียร
 จ จงฺกเมน จ. ท่านเรียกว่า ปชาน เพราะเป็นคุณอันบุคคล
 ควรตั้งไว้ หรือเพราะเป็นการกระทำความ
 เป็นประธาน (คือเป็นคุณอันสูงสุด). บทว่า
ปทฺหิ แปลว่า เราตถาคคได้เริ่มความเพียร.
 บทว่า นีสฺชชฺญจฺานจฺกเม แปลว่า ดวยการ
 นั้น การยืน และการจงกรม.

สุเมธปณฺธิโต ปน เสยฺยํ ก็สุเมธบัณฑิตห้ามการนอนแล้ว ยังกั้น
 ปฏิกุชิปีตฺวา นีสฺชชฺญจฺานจฺกเมเหว และวันให้ลงไป ดวยการนั่ง การยืน และ
 รตฺตินฺทิวํ วิตฺตินาเมตฺวา สฺตฺตาหพฺพณฺตเร- การเดินจงกรมเท่านั้น บรรลุอภิญญาผละ
 ยเว อภิญญาพลํ ปาปฺปณฺนิ. เอวํ ปน ภายใน ๑ วันนั่นเอง. ก็เมื่อสุเมธบัณฑิต

คุณหญิงสุวภัทร คำริกาญจน์
 สร้างคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

อภิญญาพล์ ปตฺวา สุเมธดาบเส บรรลุอภิญญาผลอย่างนี้แล้ว ยิ่งกาลไหลวง
 สมาปตฺตีสุเขน วิดีนาเมนุเต ตทา ไปด้วยสุขอันเกิดจากสมบัติ ในกาลนั้น
 สัพพชนสังคหโร มารพลภยักรโ พระบรมศาสดาพระนามว่า ที่ปังกร ผู้ทรง
 ฌาณที่ปังกรโร ที่ปังกร นาม สตุถา กระทำการส่งเคราะห์่วงชน ผู้ทรงกระทำ
 โลเก อุทปาที. ความหวาดกลัวให้กับมาร และพล(เสนา)
 มาร ผู้ทรงกระทำ (คือจุด)ดวงประทีปคือ
 พระญาณ เสด็จอุบัติแล้วในโลก.

สงฺเขเปเนว ตสฺสายมานุพุพิภดา: เรื่องราว พระบรมศาสดาที่ปังกรนั้น
 อัย กิร ที่ปังกรโร นาม ว่าโดยย่อ มีคำอธิบายตามลำดับดังนี้ :
 มหาสตุโต สมตฺตีส ปารมิโย ปุเรตฺวา เล่ากันมาว่า พระมหาสัตว์พระนามว่า
 เวสฺสฺนฺตรตฺตภาวสฺตีเส อตฺตภาเว จิตฺ ที่ปังกรพระองค์นี้ ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศ
 ปจฺวิกรมฺปนาทีนึ มหาทานานึ ทตฺวา บริบูรณ์แล้ว เสวยพระชาติเสมือนพระชาติ
 อายุปริโยสาเน ตฺลิตฺปุเร นึพฺพตฺติตฺวา แห่งพระเวสสันดร ใหมมหาทาน (ถึงขนาด)
 ตตฺถ ยาวตายุภํ จตฺวา ทสฺสทสฺส- ยังแผ่นดินให้สว่างไสวเป็นต้น ในเวลาสิ้น
 จกฺกฺวาฬิเทวตาทึ สมนึปตฺติตฺวา : พระชนมายุ บังเกิดในคฤศตบุรี ดำรงอยู่ใน
 คฤศตบุรีนั้นจนตลอดพระชนมายุ เมื่อเทวดา
 ในหมื่นจักรวาล (มา) ชุมนุมกัน กล่าว
 (อัญเชิญ) ว่า :

คุณหญิงสุวภัทร คำรักษาจัน
 สร้างค้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

"กาโลย^๑ เต มหาวีร
 อุปฺปชฺช มาตฺตกุจฺฉิย^๒
 สเทวภํ คารยฺนโต
 พุชฺฌสฺส อมตํ ปทฺน"^๓

"ข้าแต่ท่านผู้มีความเพียรใหญ่ (กาลนี้)
 เป็นกาลสมควรแก่ท่าน ขอเชิญท่าน
 เสด็จอุบัติในพระกรรมพระมารดาเกิด
 ขอเชิญท่านตรัสรู้มตบพ (คือทาง
 แห่งอมตนิพพาน) ทรงยังสัตว์โลก
 พร้อมทั้งเทวดาให้ข้ามพณ (สังสาร)
 เกิด "

วุตฺเต ตโต โส เทวตานํ วจฺนํ สุตฺวา
 จ ปญฺจ มหาวิโลกนานิ วิโลเกตฺวา
 ตโต จโต รมฺมวตฺตีนคเร อุตฺตโน
 ยสฺวิภูติยา วิชิตฺวาสุเทวสฺส นรเทวสฺส
 สฺสเทวสฺส นาม รณฺโณ กุเล สฺสเมธาย
 เทเวีย กุจฺฉิสมิ อาสาฬหิปุณฺณมียา
 อุตฺตราสาฬหฺนภฺยตฺเตน ปฏฺิสฺนฺธิ คเหตุวา
 มหตา ปรีวาเรน ปรีหริยมาโน^๓
 มหาเทเวีย กุจฺฉิมฺหิ มณฺิภฺยคโต วย
 เกนจิ อสุจฺินา อมกฺขิโต ทส มาเส

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์นั้นได้สดับคำ (อัญเชิญ)
 ของเหล่าเทวดา และทรงตรวจดูมหา-
 วิโลกนนะ ๕ ประการแล้ว ทรงจุติจาก
 कुสิทบุรีนั้น ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของ
 พระสุเมธาเทวี ในตระกูลพระราชา พระ-
 นามว่า พระเจ้าสุเทวะ ผู้ทรงเป็นเทพเจ้า
 แห่งนรชน ทรงชำนาญพระเจ้าวาสุเทวะด้วย
 พระยศ อันปรากฏไกลของพระองค์ในเมือง
 รัมมวดี ณ วันนักษัตรอาสาฬหปุณมี อุตรา-
 สาดม (คือ วันเพ็ญเดือน ๘ หลัง) ทรงมี

^๑ ฉ. กาลโย โข. ^๒ ข. พุทธ. ๓๓/๔๑๓.

^๓ โป. ปรีวาริยมาโน.

นิทานในท้องเรื่อง ๒. พรรณนาภาวว่าด้วยความปรารถนาของพระสุเมธดาบส ๓๘๕

วลิตวา สลิลธรวิวรรคโต สรทกาลจนโท บริวารเป็นอันมาก เฝ้าบริหารรักษาอยู่
วิย ตสสา อุทรโต นิกขมิ. ประทับในพระกรรม์พระมหาเทวีสิ้น ๑๐ เดือน
ไม่ทรงแปรเป็นด้วยสิ่งไม่สะอาดไร ๆ กุจ
ประทับ ณ ยอดแก้วมณี ประสูติจากพระอุทร
ของพระนางเหมือนพระจันทร์ ในสัทรกาล
(คือฤดูแล้ง) เคลื่อนคล้อยออกจากกลีบเมฆ
ฉะนั้น.

ทวตศีล บุพพนิมิตต

บุพนิมิต ๓๒ ประการ

ตสส ปน ที่ปงกรกุมารสส
ปฏิสนธิกขณเป วิชากกขณเป ทวตศีล
บุพพนิมิตตานี^๑ ปาฏิหาริยานิ ปาตุรเหสุ.
สพพสพพญญโพธิสตุเตสุ มาตุกุกุฉิ
โอกกมนเตสุ นิกขมนเตสุ สมพชุณนเตสุ
ธมมจกั ปวตตุนเตสุติ อิเมสุ จตุสุ

ก็ในขณะที่พระกุมารที่ปงกรนั้นทรงถือ
ปฏิสนธิก็ดี ในขณะที่ประสูติก็ดี ได้มีบุพนิมิต
(คือกลางที่บอกเหตุขึ้นก่อน) ๓๒ ประการอัน
เป็นปาฏิหาริย์ปรากฏขึ้นแล้ว. บุพนิมิตที่เป็น
ปาฏิหาริย์ ๓๒ ประการ เป็นไปอยู่ในฐานะ
๕ เหล่านี้คือ เมื่อพระสัพพัญญุโพธิสัตว์ทุก

^๑ สมมงคลวิลาสินี. ๒/๔๔, ปปญจสุทนิ.
๓/๔๔๔, ฉ. วิสุทตชนวิลาสินี อปทาน-ฎส.
๑/๖๒-๖๓, ชาตกฏฐกถา. ๑/๔๑.

คุณหญิงสุวภัทร คำริกาฉุจน์
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

จาเนสุ ทวตฺตีส ปาฏิหาริยานิ พระองค์ ทรงก้าวลงสู่พระกรรมพระมารดา
 ปวตฺตุนฺเตว. ตสฺมา มยา ปากฏตฺตา (ถือปฏิสนธิ) ๑ เมื่อประสูติ ๑ เมื่อตรัสรู้
 ที่ปงฺกรกุมารสฺส ชาตีย์ ทสฺสิตานิ : (พระสัมมาสัมโพธิญาณ)๑ เมื่อทรงประกาศ
 พระธรรมจักร ๑. เพราะเหตุที่บุพนิมิต ๓๒
 ประการ ปรากฏแล้ว (ในที่หลายแห่ง)
 ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงแสดงไว้ (อย่างพิสดาร)
 ในพระชาติแห่งพระกุมารที่ปงฺกร :

"ที่ปงฺกเร จารุกเร กุมาเร
 ลีวกเร สนฺตีกเรว ชาเต^๑
 ปกมฺปิ สงฺกมฺปิ ตทา สมนฺตา
 สหสฺสสงฺขยา ทสฺโลกธาตุ.

จกฺกวาฬสฺสเสสุ
 ทสฺสทสฺสเสว เทวตา
 เอกสฺมี จกฺกวาฬสฺมี
 ตทา สนฺนิปตฺตีสฺ ตา.

"เมื่อพระกุมารที่ปงฺกร ผู้ทรงกระทำ
 แต่สิ่งน่าเจริญใจ ผู้ทรงกระทำความ
 สุข ทรงกระทำความสงบ ประสูติแล้ว
 ครั้งนั้น โลกธาตุนับได้หมื่นหนึ่ง ก็
 สะเทือนสะท้านก็ยกออกไปโดยรอบ.

ในพันจักรวาล มีเหล่าเทวดานับ
 จำนวนหมื่น ครั้งนั้น เทวดาเหล่านั้น
 ไตมาประชุมกันแล้ว ในจักรวาลอัน
 เคียวกัน.

^๑ โป. สี. สนฺตีกเร'ถ ชาเต.

โพธิสัตว์ มหาสัตว์

ชาติมตตบุตร เทวตา

ปจมี ปฏิกคณหีส

ปจฉา ตั มนุชา ปน.

อวาทิตา เกนจิ จมมนทฐา

สุโปกขรา ทุนทุภโย จ วิณา

อสมุฏิตานาภรณานิ ตสมี

ขณ สมนตมา มธูร วิสุ.

นิชชีสุ สัพพตถ จ พนุณานิ

สย วิคจนิสุ จ สัพพโรคา

รูปานิ ปสสีสุ จ ชาตือนุชา

สทที่ สมนตมา พธิรา สุณีส.

อนุสสตี ชาตีสฟ้า มนุสสา

ลภีส ยานัน ปทสาว ปงคูลา^๑

วิเทสยาตา สยเมว นาวา

สปปญญัน สีมมุปากมีส.

พระมหาสัตว์ ผู้พระบรมโพธิสัตว์

พอประสูติ เหลลาเทวตา ก็เข้ารับก่อน

ส่วนมนุษย์รับพระองค์ต่อภายหลัง.

กลองทั้งหลาย ซึ่งมีรูปลักษณะงาม

ซึงหนั่ง และพิณที่ไม่มีใครประ โคมแล้ว

รวมทั้งเครื่องประดับ แมมีไคกระทบ

กัน ก็เกิดเสียงไพเราะดังขึ้นเองได้

โดยรอบในขณะนั้น.

เครื่องจองจำในที่ทุกสถานก็ขาดหลุด

และความเจ็บไข้ทั้งมวลก็หายขาดไป

เอง พวกคนตาบอดมาแต่กำเนิด

กลับเห็นรูปได้ พวกคนหูหนวกก็ได้ยิน

เสียงได้โดยรอบ.

พวกคนโง่เงามาแต่กำเนิด ก็กลับมี

อนุสติ (ระลึกชอบ) ขึ้นมาได้ พวก

คนง่อยก็กลับเดินไปมาได้ จำพวก

เรือที่แล่นไปต่างประเทศก็เข้าเทียบ

ท่าเองได้อย่างรวดเร็ว.

^๑ โป. ปิงคูลา.

อากาศภูลี^๑ ภูมิตตญจ สัพพ
 สยั สมนุตตา รตนั วิโรจิ
 นิพพายี โฆเร นีรเย หุตาสเ
 นทีสุ โดยมปิ จ นปฺปวตฺติ.

โลกนฺตเร ทุกฺขนิรฺนตเรปิ
 ปภา อุพารา วิปฺลา อโหสิ
 ตถา ตทา สนฺตตฺรจฺจมาโล
 มหาสมุทฺโท มธุโรทโกยั.

น วายี วาโต ผรุโส ชโร วา
 สมฺมุลฺลปฺปฺผา ตรวโ อเหสิ
 วิโรจิ จนฺโท อธิกั สตาโร
 น จาปิ อุโฆห สฺริโย อโหสิ.

ชกา นภมฺหาปี^๒ จ รุกฺขโต จ
 หนฺจาว เหนฺจสา ปจฺวี ภาชีสุ
 มหา จตฺตฺที่ปคโต จ เมโฆ
 ปวสฺสิ โดยั มธุโร สมนุตตา.

รัตะที่อยู่ใ้ในอากาศและอยู่ตามพื้นดิน
 ั้งหมด ส่องแสงจาชั้นเองโดยรอบ
 ถาน ไฟนรกอันแรงร้อนก็ดับลง และ
 ึ่งน้ำในแม่น้ำก็ (หยุดนิ่ง) ไม่ไหล.

แม้ในโลกันตรนรก อันมีแต่ความทุกข์
 ั่วนิรันดร ได้มีแสงสว่างจาโอฬาร
 (เกิดขึ้น) อนึ่ง มหาสมุทรนี้ ซึ่งมี
 ิวพื้นเป็นระลอกคลื่น กลายเป็นน้ำ
 ีรสหวาน ในครั้งนั้น.

อีกอย่างหนึ่ง ลมพายุแรงกล้าไม่
 ัพัดพาน หมู่มิมีดอกบานสะพรั่ง
 ดวงจันทร์พร้อมทั้งดวงดาว ส่องแสง
 ุ่กใ้ใ้ย้งนั้ก ึ่งดวงอาทิตย์ก็ไม่ร้อน.

นกทั้งหลายพากันราเริง รอนลงจาก
 พากฟ้า และต้นไม้สูงเบือ่กลางจับอยู่ที่
 แผ่นดิน และเมฆใหญ่ซึ่งลอยอยู่เหนือ
 ทวีปทั้ง ๔ ไ้ย้งนำฝนมีรสหวาน
 ีไ้ตกลงมาโดยรอบ.

^๑ โป. สี. อี. อากาศคั.

^๒ สี. อี. ม. นคมฺหา.

จตุราว ทิพเพ ภวเน สกสมิ
ปสนุนจิตตา ปน เทวตาโย^๑
นจจิสฺส คายิสฺส จ วาทยิสฺส
เสพิสฺส ตา เกพิมกิสฺส เจว.

สยํ กิร ทวารมหากวาภา
ชณเว ตสมิ วิวภา อหสิ
มหาชเน เนว ขุทา ปิปาสา
ปีเพสิ โลกํ กิร กณฺจิกณฺจิ.^๒

เย นิจฺจเวรา ปน ปาณิสฺสมา
เต เมตฺตจิตฺตํ ปรมํ ลภิสฺส
กากา อุตฺตเกหิ จริสฺส สทฺธิ
โกณา^๓ วราเหหิ อกิสฺส เกพี.

โฆราปิ สปปา'นมุขาปิ สปปา^๔
กีพิสฺส กามํ นกฺุเลหิ สทฺธิ

ส่วนเหล่าเทวดาต่างมีจิตผ่องใส พากันยืนพร้อมรำขบรวงประโคม(ดนตรี) อยู่ในทิพย์วิมานของตน เทวดาเหล่านั้นส่งเสียงแสดงความยินดี และเล่นสนุกสนาน.

ได้ยินว่า บานประตูใหญ่ทั้งหลายเปิดออกเองในขณะนั้นทีเดียว ได้ยินว่า ความหิวกระหายไม่เบียดเบียนมหาชนและชาวโลกไร ๆ.

อนึ่ง พวกสัตว์ที่จองเวรกันเป็นนิตย์กลับได้ไมตรีจิต (ต่อกัน) อย่างยิ่ง พวกกากับนกเคาแมวบินเที่ยวด้วยกัน พวกหมาจิ้งจอกกับหมู เล่นสนุกสนานด้วยกัน.

พวกงูทั้งที่มีพิษร้ายทั้งที่ไม่มีพิษ ต่างเล่นสนุกกับฟังพอนตามปรารถนา ทั้ง

^๑ อี. เทวกายา. ^๒ โป. ทุกข์.

^๓ โป. โสณา, ม. โภกา.

^๔ ม. โฆรวีสานโฆราปิ สปปา.

คณฺหีสุ มชฺชารสเรสุ ยุกา^๑
 วิสฺสตุถจิตฺตา มรฺมุสฺสีกาปี.

พุทฺธนฺตเรนาปี อลฺลทฺตโตเย
 ปิสฺสาลโลกเก วิคฺคตา ปิปาสา
 ขุชฺชา อเหสฺสุ สฺมจฺจารุกายา
 มุคฺคา จ วาจํ มธฺธํ ลปฺปีสุ.

ปสฺนฺนจิตฺตา ปน ปาณิสฺสมา
 ตทณฺณมณฺณํ ปิยมาลปฺปีสุ
 อสฺสา จ เหสฺสีสุ^๒ ปหฺนฺนจิตฺตา
 คชฺชิสฺสุ มตฺตตา วรฺวาราณาปี.

สุรภิจนฺทนจฺจนฺตสฺมากุลา
 กุสุมกฺกฺกมฺมรูปสุคนฺธินี
 วิวิจฺจารุมหฺตชฺมาลินี
 ทสฺสทสฺสี อโหสิ สฺมนตฺโต"ติ.

พวกหนูตามบ้านเรือน ต่างมีจิต
 สนิทสนมพากันจับคู่อุอยู่บนหัวแมง.

ในโลกปีศาจ ซึ่งไม่ได้นำดื่มเลยชั่ว
 พุทธันดรหนึ่ง ความกระหายน้ำก็ปราศ
 ไปสิ้น พวกคนหลังค่อมก็มีกาย(ตรง)
 งามสมส่วน พวกคนใบ้ก็แจรง่าย
 คำใดอย่างไรเพราะ.

อนึ่ง หมูสัตว์ทั้งหลายต่างมีจิตผ่องใส
 แจรง่ายคำอันเป็นที่รักนั้น กะกัน
 และกัน พวกมามีใจราเริงแจ่มใส
 ส่งเสียงร้อง ทั้งช่างตัวประเสริฐที่
 ชับมันก็เปล่งเสียงร้องโกญจนาท.

หมื่นโลกธาตุดุโดยรอบ มีกลิ่นหอมไป
 ด้วยดอกไม้ หญ้าฝรั่นและธูป เกลื่อน
 กล่นไปด้วยจุนจันทนอันหอมยิ่ง มีพวง
 มาลัยดอกไม้สด ดุจธงชายใหญ่สวย-
 งามหลากสี" ดังนี้.

^๑ ม. มชฺชารสเรสุ ยุตา.

^๒ ชาตกฏกถา. ๑/๘๑. หลีสสุ.

^๑ พุทธันดร (คือเวลาระหว่างพระพุทธเจ้า
 องค์หนึ่งกับอีกองค์หนึ่งบังเกิด).

ตตฺร หิสฺส ทสฺสทสฺสิโลกธาตุมโป
สพฺพญฺญตฺตญฺญาณปฏิลาภสฺส ปุพฺพนิมิตฺตํ,
เทวตานํ เอกจกฺกวาเพ สฺนุณีปาโต
ธมฺมจกฺกปฺวตฺตทกฺกาเล เอกปฺปหาเรเนว
สฺนุณีปติตฺวา ธมฺมปฏิคฺคทสฺส ปุพฺพนิมิตฺตํ,
ปจฺมํ เทวตานํ ปฏิคฺคทํ จตฺตุนํ
รฺูปาวจรชฺฌานานํ ปฏิลาภสฺส ปุพฺพนิมิตฺตํ,
ปจฺฉา มนุสฺसानํ ปฏิคฺคทํ จตฺตุนํ
อรฺูปาวจรชฺฌานานํ ปฏิลาภสฺส
ปุพฺพนิมิตฺตํ, จมฺมทฺตทฺตทฺตทฺตํ สยเมว
วชฺชํ มหฺนฺตียา ธมฺมเกรียา อนุสฺวณสฺส
ปุพฺพนิมิตฺตํ, วิณฺยาภรณานํ สยเมว วชฺชํ
อนุปุพฺพวิหฺอารปฏิลาภสฺส ปุพฺพนิมิตฺตํ,
พฺนุชฺชานํ สยเมว เจโท อสฺมิมาน-
สฺมฺจฺเจทสฺส ปุพฺพนิมิตฺตํ, มหาชนสฺส
สพฺพโรคฺวิคฺโม จตฺตฺจฺจผลปฏิลาภสฺส
ปุพฺพนิมิตฺตํ, ชจฺจนุชฺชานํ รูปทสฺสนํ
ทิพฺพจกฺขุปฏิลาภสฺส ปุพฺพนิมิตฺตํ, พธิรานํ

จริงอยู่ในบุพนิमित ๓๒ ประการนั้น
(ข้อที่ว่า) หนึ่งโลกธาตุหวั่นไหวเป็นบุพนิमित
แห่งการที่พระองค์จะได้พระสัพพัญญุตญาณ,
(ข้อที่ว่า) เหล่าเทวดามาประชุมในจักรวาล
เดียวกัน เป็นบุพนิमितแห่งการที่เทวดาจะได้
มาประชุม(สลับ) รับรสพระธรรมพร้อมกัน
ในกาลที่พระองค์ทรงประกาศพระธรรมจักร,
(ข้อที่ว่า) เทวดาเข้ารับ(พระองค์)เป็น
ครั้งแรก เป็นบุพนิमितแห่งการที่พระองค์จะ
ทรงได้รูปาวจรฌาน ๔, (ข้อที่ว่า) มนุษย์
เข้ารับ (พระองค์) ต่อภายหลัง เป็นบุพนิमित
แห่งการที่พระองค์จะทรงได้รูปาวจรฌาน ๔,
(ข้อที่ว่า) กลองที่ซึ่งหนึ่งแล้ว ก็ประโคม
ขึ้นเอง เป็นบุพนิमितแห่งการที่พระองค์จะ
ทรงยังสัตว์โลกให้ได้สดับธรรมเกรี (เสียง
กลอง คือพระธรรม)อันใหญ่หลวง, (ข้อที่ว่า)
เครื่องประดับ(คือสาย)พินทั้งหลาย มีเสียง
ดังขึ้นเอง เป็นบุพนิमितแห่งการที่พระองค์จะ

๑) อนุบุพพิหารธรรม คือ รูปฌาน ๔
อรฺูปฌาน ๔ และสัญญาเวทยิตฺติโรธ.

คุณอุคยศักดิ์ โกมลางขุน
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรสกถาลาน น. - พ. ๑ - ๒๕

สหุสสุวาน์
บุพพนิมิตต์.

ทิพฺพโส๓ต๓ชา๓ตุ๓ปฏิ๓ลา๓ภ๓สุ๓ส

ทรงใ๓ค๓อนุ๓บุ๓พ๓พิ๓หา๓ร๓ธ๓ร๓ม, (๓ข๓อ๓ท๓ว๓า) เครื่อง๑จ๑อง๑จ๑ำ๑ท๑ง๑ห๑ล๑าย๑ข๑าด๑ห๑ล๑ุ๑ค๑ไป๑เ๑อง เป็น๑บุ๑พ๑นิ๑มิต๑แห่ง๑การ๑ที่๑พระ๑อง๑ค๑จะ๑ทรง๑ด๑ั๑ข๑าด๑ซึ่ง อ๑ส๑มิ๑มา๑นะ, (๓ข๓อ๓ท๓ว๓า) มหา๑ชน๑หา๑ย๑ชา๑ด จาก๑ความ๑เจ็บ๑ไข๑ห๑ง๑ม๑วล เป็น๑บุ๑พ๑นิ๑มิต๑แห่ง๑การ๑ที่๑พระ๑อง๑ค๑จะ๑ทรง๑ใ๓ค๓รับ๑ผล๑แห่ง๑อริ๑ส๑ัจ ๕, (๓ข๓อ๓ท๓ว๓า) คน๑ตา๑บ๑อด๑แต่๑ก๑ำ๑เน๑ค๑กลับ๑เห็น๑รูป๑ใ๓ค๓ เป็น๑บุ๑พ๑นิ๑มิต๑แห่ง๑การ๑ที่๑พระ๑อง๑ค๑จะ๑ทรง๑ใ๓ค๓ที่๑พย๑จ๑ัก๑ขุ, (๓ข๓อ๓ท๓ว๓า) ก๑น๑หู๑ท๑น๑ว๑ก๑กลับ๑ใ๓ค๓ย๑ิน๑เส๑ียง เป็น๑บุ๑พ๑นิ๑มิต๑แห่ง๑การ๑ที่๑พระ๑อง๑ค๑จะ๑ทรง๑ใ๓ค๓ที่๑พย๑โส๓ต๓ชา๓ตุ(๓ค๓ือ๓ห๓ทิ๓พ๓ย).

๓ชา๓ติ๓ช๓ฟ๓าน์ ๓อนุ๓ส๓สุ๓ต๓บุ๓ปา๓โท จ๓ตุ๓ส๓ติ-
๓ป๓ญ๓จ๓าน๓ป๓ฏิ๓ลา๓ภ๓สุ๓ส ๓บุ๓พ๓นิ๓มิต๓ต๓, ๓ป๓ง๓ค๓ุ๓ลา๓นั
๓ป๓ท๓สา ๓ค๓ม๓นั ๓จ๓ตุ๓ริ๓ทุ๓ธิ๓ปา๓ท๓ป๓ฏิ๓ลา๓ภ๓สุ๓ส
๓บุ๓พ๓นิ๓มิต๓ต๓, ๓วิ๓เท๓ส๓ค๓ตา๓นั ๓นา๓วา๓นั
๓ส๓ป๓ญ๓ญา๓ค๓ม๓นั ๓จ๓ตุ๓ป๓ฏิ๓ส๓ม๓ภ๓ิ๓ทา๓ธ๓ค๓ม๓สุ๓ส,
๓ร๓ต๓นา๓นั ๓ส๓ย๓เม๓ว ๓วิ๓โร๓จ๓นั ๓ธ๓ม๓โม๓ภ๓าส๓-
๓ป๓ฏิ๓ลา๓ภ๓สุ๓ส, ๓นิ๓ร๓เย ๓อ๓ค๓ุ๓ค๓ิ๓นิ๓พ๓าย๓นั
๓เอ๓กา๓ท๓ส๓ค๓ุ๓ค๓ิ๓นิ๓พ๓าย๓น๓สุ๓ส, ๓น๓ที๓สุ ๓โ๓ต๓ย๓สุ๓ส
๓น๓ป๓ว๓ค๓ุ๓ต๓นั ๓จ๓ตุ๓เว๓สา๓ร๓ช๓ุ๓ช๓ป๓ฏิ๓ลา๓ภ๓สุ๓ส,

(๓ข๓อ๓ท๓ว๓า) คน๑โ๓ง๑เ๓ง๑มา๑แต่๑ก๑ำ๑เน๑ค กลับ๑มี๑อนุ๑ส๑ติ๑เก๑ิด๑ขึ้น เป็น๑บุ๑พ๑นิ๑มิต๑แห่ง๑การ๑ที่ พระ๑อง๑ค๑จะ๑ทรง๑ใ๓ค๓ส๑ติ๑ป๑ญ๑ฐาน ๕, (๓ข๓อ๓ท๓ว๓า) พ๑ว๑ก๑น๑ง๑อย๑กลับ๑เ๓น๑ใ๓ค๓ เป็น๑บุ๑พ๑นิ๑มิต๑แห่ง๑การ๑ที่๑พระ๑อง๑ค๑จะ๑ทรง๑ใ๓ค๓อ๑ิ๑ธิ๑ปา๑ท ๕, (๓ข๓อ๓ท๓ว๓า) จ๑ำ๑พ๑ว๑ก๑เร๑ื่อ๑ที่๑แล๑น๑ไป๑ต๑าง๑ป๑ระ๑เท๑ศ ๑เ๑า๑เ๑ีย๑บ- ๑ทา๑เ๑อง๑ใ๓ค๓ เป็น๑บุ๑พ๑นิ๑มิต๑แห่ง๑การ๑ที่๑พระ๑อง๑ค๑จะ ทรง๑บ๑ร๑ร๑ล๑ุ๑ป๑ฏิ๑ส๑ม๑ภ๑ิ๑ทา ๕, (๓ข๓อ๓ท๓ว๓า) ร๑ั๓๓ะ ๑ห๑ง๑ห๑ล๑าย๑ส๑อง๑ส๑แ๑ง๑จ๑ำ๑ขึ้น๑เ๑อง๑ใ๓ค๓ เป็น๑บุ๑พ๑นิ๑มิต

คุณอุคยศักดิ์ โกมลางขุน
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

โลกนตเร^๑ อาโลโก อวิชชชกการ^๑ แห่งการที่พระองค์จะทรงได้แสงสว่าง คือ
วิชเมตวา ฌาณาโลกทสุสนุส, พระธรรม, (ข้อที่ว่า) ไฟในนรกดับ เป็น
มหาสมุทสุส มธุโรทกตา นิพพานรเสน บุพนิมิตแห่งการที่พระองค์จะทรงดับเสียได้
เอกรสภาวสุส,^๒ วาตสุส อวายน^๑ ซึ่งไฟ (คือกิเลส) ๑๑ อย่าง (มีราคะ
ทวาสมุจิจิฏจิคตภทนสุส, ทรุน^๑ เป็นอาทิ), (ข้อที่ว่า) น้ำในแม่น้ำก็ไม่ไหล
ปุปพิตภาโว วิมุตติปุปเพหิ ปุปพิตภาวสุส เป็นบุพนิมิต แห่งการที่พระองค์จะทรงได้
ปุพพนิมิตต์. เวสารัชชญาณ ๔, (ข้อที่ว่า) ในโลกันตร-
นรกเกิดมีแสงสว่าง เป็นบุพนิมิตแห่งการที่
พระองค์จะทรงกำจัดความมืดคืออวิชชาได้
แล้วทรงพบแสงสว่างคือญาณ, (ข้อที่ว่า)
น้ำในมหาสมุทรกลับมีรสหวาน เป็นบุพนิมิต
แห่งสภาวะที่พระธรรมทั้งหลาย มีรสเดียว
ด้วยรส คือ พระนิพพาน, (ข้อที่ว่า) ลมพายุน
ไม่พัดพาน เป็นบุพนิมิตแห่งการที่พระองค์จะ
ทรงทำลายเสียซึ่งทริฐ ๖๒, (ข้อที่ว่า) ต้นไม
มีดอกบานสะพรั่ง เป็นบุพนิมิตแห่งการที่
พระองค์จะทรงเป็นผู้เบิกบานด้วยดอกไม้คือ
วิมุตติ.

^๑ สมงฺคลวิลาสินี . ๒/๔๖ . โลกนตริกาโลโก .

^๒ โป . เอกสภาวสุส .

จบุทสุส อติวิโรจน์ พุชชนกนุตตาย (ข้อที่ว่า) ดวงจันทร์สว่างจ้าเป็น
 ปุพพนิมิตต์, สุริยสุส นาติอุณ्हวิมลภาโว บุพนิมิต แห่งการที่พระองค์จะทรงเป็นผู้มีชน
 กายิกเจตสิกสุขุปรตติยา, ขคานัน นคาทีหิ เป็นอันมากรักใคร่, (ข้อที่ว่า) ดวงอาทิตย์
 ปลวिकมนัน โอวาที สุตฺวา มหาชนสุส ปราศจากมลทิน (แต่)ไม่รอนเกินไ้ไป เป็น
 ปาณเหสิ สรณคมนสุส, มหโต จตุททีปคต- บุพนิมิตแห่งการที่สัตว์ทั้งหลายจะได้รับความ
 เมฆสุส ปวสุสนัน มหโต ฌมฺมวสุสสุส, สุขทั้งทางกาย และทางใจ, (ข้อที่ว่า)
 เทวตานัน สกสกกภวเนเสว จตุวา นกทั้งหลายรอนลงจากภูเขาคือเป็นต้น มาเดิน
 นจจาทีหิ กิพนัน พุทฺธภาวี ปตฺวา บนแผ่นดิน เป็นบุพนิมิตแห่งการที่มหาชนจะ
 อุทานุทานสุส, ทวารกวางานัน สยเมว ไ้ฟังพระโอวาทแล้วถึงซึ่งสรณะ (คือพระ-
 วิวรรณัน อฏฺจกิกมคฺคทวารวิวรรณสุส, ไ้ตรสรณคมนัน) ด้วยชีวิต, (ข้อที่ว่า) มหาเมฆ
 ขุหาปีพนสุส อภาโว กายคตาสติยา ลอยอยู่เหนือทวีปทั้ง ๔ ยังฝนโ้ตก เป็น
 อมตปฏิลาภสุส, ปิปาสาปีพนสุส อภาโว บุพนิมิตแห่งฝน คือพระธรรมอันยิ่งใหญ่ (จะ
 วิมุตฺตีสฺเชน สุขิตภาวสุส, เวรีนัน ตกลงมา), (ข้อที่ว่า) เทวดาทั้งหลายยื่น
 เมตฺตจิตฺตปฏิลาโก จตุพฺรหฺมวิหาร- สันุกสนานด้วยการพ้อนรำเป็นต้น ในวิมาน
 ปฏิลาภสุส, ทสฺสทสุสิโลกธาตุยา ของตน ๆ เป็นบุพนิมิตแห่งการที่พระองค์จะ
 เอกชชมาลิตา อริยชชมาลิตาย ทรงบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า แล้วเปล่ง
 ปุพพนิมิตต์, เสสฺวิเสสา ปน เสสฺพุทฺธ- พระอุทาน, (ข้อที่ว่า) บานประตูทั้งหลาย
 คุณปฏิลาภสุส ปุพพนิมิตฺตานีติ เวทิตฺตพฺพา. ก็เปิดเอง เป็นบุพนิมิตแห่งการที่พระองค์จะ

^๑ โป. กายิกเจตสิกสุขุปรตติยา.

^๒ สี. อุทานุทานสุส.

ทรงเปิดประตู คือ มรรคมืองค์ ๘, (ข้อที่ว่า) ไม่มีความหิว เบียดเบียน เป็นบุญนิมิตแห่งการที่พระองค์จะทรงไต่ยมตธรรมด้วยพระกาย-คตาสติ, (ข้อที่ว่า) ไม่มีความกระหายน้ำ เบียดเบียน เป็นบุญนิมิตแห่งการที่พระองค์จะเสวยสุขด้วยวิมุตติสุข, (ข้อที่ว่า) พวกสัตว์ที่จองเวรกันกลับได้ไมตรีจิต(ต่อกัน) เป็นบุญนิมิต แห่งการที่พระองค์จะทรงไต่พรหม-วิหารธรรม ๘, (ข้อที่ว่า) หมั่นโลกธาตุ มีพวงมาลัยดอกไม้นาค ดุจดังเป็นอันเดียวกัน เป็นบุญนิมิตแห่งการที่พระองค์จะทรงมีพวง-มาลัยดอกไม้นาคดุจดังคือพระอรียเจ้า (หอม ลอม), ส่วนความแตกต่างกันที่เหลือ บัณฑิต พึงทราบว่า เป็นบุญนิมิตแห่งการที่พระองค์ จะทรงไต่พุทธคุณที่เหลือ.

อถ ที่ปงกรกมาโร มหัตถิยา ครั้งนั้น พระกุมารที่ปงกร ผู้อันพระญาติ
สมฺปตฺตติยา ปริจาริยมาโน อนุกกเมน บำเรออยู่ด้วยสมบัติอย่างใหญ่หลวง ทรงถึง
ภทฺทํ โยพพณํ ปตฺวา ติณฺณํ อุตฺตุนํ ความเป็นหนุ่มใหญ่ขึ้นโดยลำดับ เสวยสิริราช
อนุจฺฉวิเกสุ ทีสุ ปาสาเทสุ เทวโลกสิรี สมบัติอยู่บนปราสาท ๓ หลัง ซึ่งเหมาะ

๑ โป. เทวโลกสิริสรีย์.

พลธร ^๑ ประมสูรภิกษุสมมาลสมลงกตสิโรรุห์ สมลงกริ กิร ^๑	สร้อยพระศอ แก้วมุกดาหาร และกำไลต้น- พระพาหา ทรงสวมกำไลพระหัตถ์ พระมงกุฏ และพระกมล(คือคัมพู)อันเป็นทองเนื้อเก้า งดงาม ประทับพระเกศาด้วยพวงมาลัย ดอกไม้นวมอันหอมยิ่งนัก.
อด ที่ปงกรกุมารโรว เทวกุมารโรว วย จตุราสีติยา หตุถิสหสเสหิ ปริวุโต หตุถิกษนุชวรคโต มหตา พลกาเยน ปริวุโต รติชนัน อูยยานัน ปวีลิตวา หตุถิกษนุชโต โอรุยห ตัน อูยยาน- มนุสญจริตวา ประมรุจิริทสฺสเน สกททย- สีตเล สีลาตเล นิสีหิตวา ปพพชฺชาย จิตฺติ อูปาเทสิ. ตงฺขณฺณเณว สุทฺธาวาสชี่ณาสโว มหาพรหฺมา อฏฺฐ สมณปริกฺษาเร อาทาย มหาปุริสฺส จกฺขุเปเต ปาตุรโหสิ.	ครั้งนั้น พระกุมารที่ปงกรทรงเป็นจุลเทพ- กุมาร มีช่าง ๘๘,๐๐๐ เชือก แวดล้อม ประทับบนคอส้างตัวประเสริฐ ทรงมีพลหมู ใหญ่หอมลอมเสด็จเข้าสู่พระอุทยานที่ให้เกิด ความยินดี เสด็จลงจากคอส้าง เทียวไป ทั่วพระอุทยานนั้น ประทับนั่ง ณ พื้นหินอัน งดงามนาชมยิ่งนักเยือกเย็นเข้าถึงดวงหทัย ของพระองค์ทรงพระดำริจะผนวช. ขณะนั้น เอง ท้าวมหาพรหมชั้นสุทฺธาวาสผู้สิ้นอาสวะ แล้ว ได้ถือสมณบริวาร ๘ มาปรากฏในคลอง พระจักขุของพระมหาบุรุษ.

^๑ โป. อัย ปาโล นตฺถิ.

มหาปุริโส ตํ ทิสฺวา "กิมิทนุ"ติ
 ปุจฺจิตฺวา "สมณฺปริกฺษาโร"ติ สุตฺวา
 อลงฺการณฺท์ โอมุจฺจิตฺวา ปสาธน-
 ญหาคาริกสุสฺส หตฺเต ทตฺวา
 มงฺคฺลชคฺคมาทาย สทฺธิ มกุฏฺเณ เกเส
 ฉินฺทิตฺวา อนฺตลิกฺเข อากาเส อุกฺขิปี.
 อถ สกฺโก เทวราชา สุวณฺณจฺงโกฏฺเณ
 ตํ เกสมกุฏฺ์ อาทาย สีเนรุมุทฺธนิ
 ติโยชนปฺปมาณํ อินฺทนีลมณฺิมยฺ์ มกุฏฺ์เจตฺยิ
 นาม อกาสิ.

พระมหาบุรุษ ทอดพระเนตรเห็นสมณ-
 บริขารนั้น จึงตรัสถามว่า "นี่อะไร" ครั้น
 ทรงสัจับว่า "เป็นสมณบริขาร" จึงทรง
 เปลื้องเครื่องประดับ (มอบ) ให้ในมือของ
 เจ้าพนักงานคลังเครื่องประดับแล้ว ทรงหยิบ
 พระขรรค์อันเป็นมงคล ตัดพระเกศาโยนขึ้น
 ไปในกลางหาวพร้อมกับพระมงกุฏ. ลำดับนั้น
 ท้าวสักกเทวราช ไต่ทรงรับเอาพระเกศา
 และพระมงกุฏนั้นด้วยศอบทอง สร้างเจดีย์
 อันสำเร็จด้วยแก้วมณีสีดอกอินทนิล (ม่วงแดง)
 สูงประมาณ ๓ โยชน์ มีชื่อว่า พระมกุฏเจดีย์
 ไวบนยอดเขาสิเนรุ.

อถ มหาปุริโส เทวทตฺตฺยิ อรหตฺตธฺชํ
 กาสาวํ ปรีทิตฺวา สาฏฺกยฺุคํ อากาเส
 ชิปี. ตํ พุรฺหฺมา ปฏิกฺคเหตฺวา
 พุรฺหฺมโลเก ทฺวาทสโยชนิกํ สพุทฺทนมยฺ์
 เจตฺยิมกาสิ. ทีปงฺกรกฺุมารํ ปน ปพฺพชนฺตํ
 เอกา ปุริสโกฏฺ์ อนุพพฺพิ.

ขณะนั้น พระมหาบุรุษทรงนุ่งหมผากาสาว-
 พัสตร์อันเป็นธงชัยแห่งพระอรหันต์ ซึ่งเทวดา
 ถวาย ทรงโยนกุฬาสาฏกไปในอากาศ.
 (ท้าวมหา) พรหมรับเอากุฬาสาฏกนั้นแล้ว
 ไต่สร้างพระเจดีย์ อันสำเร็จด้วยรัตนะ
 หึ่งปวงสูง ๑๒ โยชน์ไว้ในพรหมโลก. ก็เมื่อ
 พระกุมารที่ปึงกรทรงบรรพชาอยู่(นั้น) บุรุษ
 หนึ่งโกฏฺ์ไต่บวชตามแล้ว.

คุณยุพนา ธรรมโกวิท
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ตาย ปน ปริส่าย ปรีวโต โปธิสตโต หนึ่ง พระบรมโพธิสัตว์อันบริษัทนั้นแวดล้อม
ทส มาเส ปธานจริย์ อจริ. อด แล้ว ไคทรงบำเพ็ญเพียรเป็นเวลา ๑๐ เดือน.
วิสาขปุณณมาศ อัญญตรี นคร บิณฑาย ครั้นถึงวันวิสาขบูชา พระองค์เสด็จเข้าไป
ปาวิสิ. บิณฑายยังพระนครใดพระนครหนึ่ง.

ตสมี กิร นคร เต้ทิวส์ เทเวตานิ เล่ากันมาว่า ในวันนั้น ชาวเมืองใน
พลิกกรรมตถาย นิรุทกปายาส ปจิส. ตสส พระนครนั้น หุงข้าวปายาสไม่เค็มน้ำ เพื่อ
ปน มหาสตุตส สปริสสส บิณฑาย ต้องการทำให้กรรมแก่เทวดา. ก็เมื่อพระ-
ปวิภูสส มนุสสา อทสู. ต กิร มหาสัตว์พระองค์นั้น พร้อมทั้งบริษัทเสด็จเข้า
สพเพส โกฏิสงขุยานิ ภิกขุณี ปริยตต ไปบิณฑาย พวกมนุษย์จึงพากันถวาย (ข้าว
อโหล. ปายาสนั้น). ไคยินว่า ข้าวปายาสนั้นไคมี
ปริมาณเท่าที่ภิกษุทั้งหมด นับไคจำนวนโกฏิ
(ที่ต้องการ).

มหาปริสสส ปน ปตเต เทเวตา ทิพโพซ หนึ่ง พวกเทวดาไคใส่โอชาอันเป็นทิพย์
ปกชิปิส. ต ปริภุชิตวา ตตเตเว ลงในบาตรของพระมหาบุรุษ. ครั้นพระองค์
สาลวเน ทิวาวิหาร วิตินาเมตวา เสวยข้าวปายาสนั้นแล้ว ประทับสำราญ
สายณหสมเย ปฐิสลุลานา วุญจาย คณิ พระอิริยาบถตอนกลางวัน ณ ป่าศาลวันนั้น
วิสสชเชตวา สุนนเทน นามาชีวเคน นั้นเอง ครั้นเวลาเย็นเสด็จออกจากที่เอน
ทินนา อฏจ ตินมูจโย คเหตุวา ทรงสละหมู (พระสงฆ์) ถือเอาเก้าอี้ ๘ เก้า
ปิผลิโพธิรุกขมูล คนตวา ตินสนนถร ที่อาชีวกชื่อ สุนนทะ ถวาย เสด็จไปสู่โคน

คุณยุพนา ธรรมโกวิท
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

สนฺดรিতฺวา นวตฺติหคฺคํ โปธิธฺขนฺธํ ปิฏฺฐิโต
กตฺวา ปลฺลงฺกํ อากฺขิตฺวา จตฺตฺรจฺกวีริยํ
อธิฏฺฐหิตฺวา โปธิธฺกฺขมฺมุเล นิสฺสีทิ.

ต้นไม้อันประทับตรัสรู้ ชื่อ นิลผลิ (ไม้เลียบ)
ทรงปลุกาถหมฺยาลงแลว ประทับนั่งคู้บัลลังก์
(คือขัดสมาธิ)ที่โคนต้นโพธิ์ โดยให้ลำต้นโพธิ์
ซึ่งสูง ๕๐ ศอก อยู่เบื้องพระปฤษฎางค์
ทรงอธิษฐานความเพียรมีองค์ ๕.

ตโต มารพลํ วิธมิตฺวา รตฺติยา
ปลมฺยา เม ปุพฺพเพนิวาสํ อนุสฺสริตฺวา
มชฺฉิมฺยา เม ทิพฺพจกฺขุํ วิโสเชตฺวา
ปจฺฉิมฺยา เม อนุโลมปฏิโลมวเสณ
ปจฺจยาการํ สมฺมสิตฺวา อานาปาน-
จตุตฺถชฺฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฏาย
ปญฺจสุ ขนฺธเสสุ อภินิวิสิตฺวา
อุทฺทยพฺพยวเสณ สมฺปญฺญาส ลกฺขณานิ
ทิสฺวา ยาว โคตฺตรภฺญาณํ วิปสฺสณํ
วทฺฺเชตฺวา อรุโณทเย อริยมคฺเคน
สกลพฺพชฺชคฺเณ ปฏิวิชฺฉิตฺวา พุทฺธสีหนาทํ
นทิตฺวา สตฺตสฺตฺตาทํ โปธิสฺมีเปเยว

ต่อแต่นั้น (พระมหาบุรุษ) ได้ทรง
กำจัดมารและพลมารเสียได้ ในยามแรก
แห่งราตรี ทรงระลึกชาติหนหลังได้ ใน
มัชฌิมยาม ทรงชำระทิพยจักขุให้หมดจด ใน
ปัจฉิมยาม ทรงพิจารณาปัจจยาการ(อาการ
ที่อาศัยกันเกิดขึ้น) ด้วยสามารถอนุโลมและ
ปฏิโลม(เสร็จแล้ว) เข้าจตุตถฌาน มีอานา-
ปานัสสติเป็นอารมณ์ ออกจากจตุตถฌาน
นั้นแล้ว แต่ยังทรงยึดมั่นในเบญจขันธ์อยู่
ครั้นทรงเห็นลักษณะ ๕๐ ถวน ด้วยอำนาจ
อุทฺทยพฺพยญาณแลว ทรงเจริญวิปัสสนาจนถึง
โคตฺตรภฺญาณ ก็ได้ทรงแทงตลอดพระพุทฺธคุณ

๑ อุทฺทยพฺพยญาณ คือปรีชากำหนดรู้ทั้ง
ความเกิดทั้งความดับ.

คุณยุพนา ธรรมโกวิท
สร้างคณฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

วิตินาเมตฺวา พุรฺหมุโน ฌมฺมุชฺเชสน- ทั้งสิ้น ด้วยพระอริยมรรคในเวลาอรุณขึ้น
 ปฏิญฺญา^๑ สุนนทาราเม ฌมฺมุจกฺกั ทรงบันลือพุทธลีลนาแล้ว ประทับ ณ ที่ใกล้
 ปวตฺเตตฺวา โภกฺกิสฺตานํ เทวมนุสฺसानํ ตันโพธิ์นั้นเองตลอด ๗ สัปดาห์ ทรง-
 ฌมฺมามตฺ ปาเยตฺวา จตุทฺทีปิกมหาเมโฆ ประกาศพระธรรมจักร ณ พระสุนนทาราม
 วีย ฌมฺมวสุสํ วสุเสนโต มหาชนสุส ตามปฏิญญา ที่พระพรหมทูลอาราธนาให้
 พนฺธนโมกฺข์ กโรนฺโต ชนปทจาริกํ วิจริ. ทรงแสดงธรรม ทรงยังเทวดา และมนุษย์
 หลายร้อยโกฏิ ให้ดื่มอมฤต คือ พระธรรม-
 เทศนา เสด็จเที่ยวจาริกไปในชนบท ทรง-
 ยังฝน คือ พระธรรมเทศนาให้หลั่งลง คุจ
 มหาเมฆอันมีใน ๔ ทวีป ทรงกระทำการ
 ปลดปล่อยมหาชน ให้พ้นจากเครื่องจองจำ
 (คือกิเลส).

ตทา กิร สุเมธปณฺธิโต สฺมาปคฺติ- ไฉนว่า ในกาลครั้งนั้น สุเมธนั้นคิด
 สฺเชน วิตินาเมนฺโต เนว ปจฺวิกมฺปน- ยังกาลไหลวงไป ด้วยสุขอันเกิดแต่สมบัติ
 มทฺทส น ตานิ นิमितฺตานิ. เตน ไม่ได้เห็นแผ่นดินกัมปนาทสะท้อนสะท้อน
 วุตฺตํ : ทั้งไม่ได้เห็นนิมิตเหล่านั้นเลย. ด้วยเหตุนี้
 พระบรมศาสดา จึงตรัสคำเป็นพระคาถา
 (ประพันธ์) ว่า :

^๑ ฉ. ฌมฺมุเทสนํ ปฏิญฺญา.

คุณยุพนา ธรรมโกวิท
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

๑๒๓๔๕๖๗๘๙๑๐๑๑๒๑๓๑๔๑๕๑๖๑๗๑๘๑๙๒๐

๓๔. "เอว เม สิทธิปปตตสฺส
 วสิฏฺฐสฺส สาสเน
 ทีปังกรโธ นาม ชิโน .
 อุปปชฺชิ โลกนายโก .

๓๕. อุปปชฺชนฺเต จ ชายนฺเต
 พุชฺชนฺเต ธมฺมเทสเน
 จตุโร นิมิตฺเต นาทุทฺถํ
 ฌานรตฺติสมปปีโต"ติ .

ตตฺถ เอวนฺติ อิทานิ วตฺตพฺพํ
 นิตฺสฺเสติ . เมติ มม . สิทธิปปตตสฺส สํ
 ปญฺจาภิญญาสิทธิปปตตสฺส . วสิฏฺฐสฺส สํ
 ภูตวสิฏฺฐ , จินฺณวสิฏฺฐวูปตตสฺส สํ
 อตฺถ . สาสเนติ วิเวกมานสํ^๑
 สาสเน , อนาทรลฺกฺขณฺเ สํมิวจนํ
 ทฺฐชฺพฺพํ . ชิโนติ กิเลสําริชฺยเนน ชิโน .

๓๔. "เมื่อเราตถาคต ถึงความสำเร็จ
 เป็นผู้มีความชำนาญในศาสนาอย่างนี้
 พระชินเจ้าพระนามว่าทีปังกร ผู้เป็น
 พระบรมโลกนายก ได้เสด็จอุบัติขึ้น
 แล้ว .

๓๕. เมื่อพระพุทธเจ้าทีปังกร เสด็จอุบัติ
 ประสูติ ตรัสรู้ ทรงแสดงธรรม เรา
 ตถาคต เอิบอิ่มแล้วด้วยความยินดีใน
 ฌานจึงมิได้เห็นนิมิตทั้ง ๔ ."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อย่างนี้
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยกเอาพระดำรัส
 ที่จะพึงตรัสในบัดนี้ . บทว่า เม แปลว่า
 เมื่อเราตถาคต . บทว่า ถึงความสำเร็จ
 ความว่า ถึงความสำเร็จในภิญญา ๕ .
 บทว่า วสิฏฺฐสฺส แปลว่า เป็นผู้มีความ
 ชำนาญเกิดแล้ว , อธิบายว่า เป็นผู้เข้าถึง
 ความชำนาญอันใดสร้างสมไว้แล้ว . บทว่า

^๑ ส . อ . เวมานस्ताปสํ .

ในศาสนา ไต่แก้ในศาสนาของพระอริยเจ้า
ทั้งหลายผู้มีใจสงัด, บัณฑิตพึงเห็นว่า ฌีฬฺห-
วิภักติ ลงในอรรถแห่งอนาทรและลักขณะ.
บทธว่า พระชินเจ้า ความว่า ชื่อว่า
พระชินเจ้า เพราะทรงชนะชาติก็คือกิเลส.

อุปชชนเตติ ปฏิสนธิคฺคหณเ.
ชายนเตติ มาตุกฺขจฺฉิตโต นิกฺขมเน.
พฺชณเตติ อนุตฺตรํ สมนฺตสมฺโพธิ
อภิสสมฺพชฺชนเต.
ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตเน. จตุโร นิมิตฺเตติ
จตุตาริ นิมิตฺตานิ. ที่ปงฺกรสฺส ทสฺพลสฺส
ปฏิสนฺธิชาติโพธิธมฺมจกฺกปฺปวตฺตเนสุ จตุสุ
จาเนสุ ทสฺสทสฺสิโลกธาตูกมฺปนาที่นิ
นิมิตฺตานีติ อตฺถเ. เอตฺถาท :

บทธว่า เสด็จอุบัติ ความว่า ทรงถือ
ปฏิสนธิ. บทธว่า ประสูติ ความว่า ประสูติ
จากพระกรรมพระมารดา. บทธว่า ตรัสรู้
ความว่า ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ.
บทธว่า ทรงแสดงธรรม ความว่า ทรง
ประกาศพระธรรมจักร. สอนบทธว่า จตุโร
นิมิตฺเต แปลว่า นิมิตทั้ง ๔. อธิบายว่าใน
ฐานะทั้ง ๔ ที่สมเด็จพระทศพลที่ปงฺกรทรง
ถือปฏิสนธิ ประสูติ ตรัสรู้ ทรงประกาศ
พระธรรมจักร มีนิมิตเป็นต้นว่า หมั่นโลกธาต
กัมปนาทสะเทือนสะท้าน (เกิดขึ้น). ใน
อธิการนี้ท่านกล่าววว่า :

ตานิ ปน พหุณี นิมิตฺตานิ, กสฺมา "จตุโร
นิมิตฺเต"ติ วุตฺตํ, อยฺยตฺตํ นนฺตี? นายฺยตฺตํ,

กีนิมิตฺเตเหล่านนั้นมีมาก, เพราะเหตุไรท่าน
จึงกล่าววว่า "นิมิต ๔," ขอนั้นไม่ถูกต้อง

คุณยุพนา ธรรมโกวิท
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ยทิปิ เอตานิ พุทธิ นิमितฺตานิ, จตุสุ
 จาเนสุ ปน ปวตฺตตฺตา "จตุโร
 นิमितฺเต"ติ วุตฺตํ. นาทฺทสนฺติ นาทฺทลํ.
 อิทานิ เตสํ จตฺตุนํ นิमितฺตานิ อทฺสฺสเน
 การณํ นิตฺทิสฺสโต "ฉานรตฺติสมฺปิโต"ติ
 อาท. ฉานรตฺติ สมฺปิโตสุขสฺเสตํ
 อธิวจฺนํ. ฉานรตฺติยา สมฺปิโตตฺตา
 สมฺก
 อตฺโต.

มิใช่หรือ ? แก้วไม่ใช่ ไม่ถูก, แมหากว่า
 นิมิตเหล่านั้นมีมาก, แต่ท่านกล่าวว่า
 "นิमित ๔" เพราะเป็นไปในฐานะ ๔. บทว่า
นาทฺทลํ แปลว่า เราตถาคตไม่ได้เห็นแล้ว.
 บัดนี้ พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงแสดงเหตุ
 ที่ไม่เห็นนิमितทั้ง ๔ นั้น จึงตรัสว่า "เอิบอ้อม
แล้วควยความยินดีในฉาน." คำว่า ความ
ยินดีในฉาน นี้ เป็นชื่อของความสุขอันเกิด
 แต่สมาบัติ. อธิบายว่า เราตถาคตไม่ได้
 เห็นนิमितเหล่านั้น เพราะความเป็นผู้เอิบอ้อม
 คือเป็นสมังคี (มีความพร้อมเพรียง) ควย
 ความยินดีในฉาน.

อถ ตสฺมี กาลे ที่ปงฺกฺกรทสฺพล
 จตฺตฺหิ ชีณาสวสฺสทสฺสเสหิ ปริวฺโต
 อณฺุพฺพเพน จาริกํ จรมาโน ปรมมฺมํ
 มฺมํ นาม นครํ ปตฺวา สุทฺสฺสนมหา-
 วิหาเร ปฏิวสฺติ. รุมมนครวาสิโน
 "ที่ปงฺกฺโร กิร ทสฺพล อณฺุตรํ
 สมฺมาสมฺโพธิ ปตฺวา ปวตฺติตวฺรธมฺมจกฺโก

ต่อมา สมเด็จพระทศพลที่ปงฺกฺกรทรง
 มีพระชีณาสพลสี่แสนแวงกลม เสด็จจาริกไป
 โดยลำดับเสด็จถึงนครชื่อรัมมะอันนารันรมย์
 ใจยิ่ง ในกาลครั้งนั้น ประทับอาศัยอยู่ ณ
สุทฺสฺสนมหาวิหาร. พวกชาวรัมมนคร สดับว่า
 "ได้ยินว่า สมเด็จพระทศพลที่ปงฺกฺกร ทรง
 บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงประ-

คุณยุพนา ธรรมโกวิท
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

อนุพุเพน จาริกิ จรมาโน รมนนกริ ภาศพระธรรมจักรอันประเสริฐแล้ว เสด็จ
 ปตฺวา สุตฺสสนมหาวิหาเร ปฏิวสตี^๑ติ จาริกไปโดยลำดับ เสด็จถึงรมนนกริประทับ
 สุตฺวา สปุปฺปิตินิ เภสชฺชานินิ กเหตุวา อาศัยอยู่ ณ สุตฺสสนมหาวิหาร^๒ ดังนี้ ครั้น
 ภูตฺตปาตฺราสา สุตฺตฺตฺตราสงฺกา^๑ บริโภคอาหารเช้าแล้ว หมผาที่สะอาด ถือ
 ปุปฺปผลฺลคณฺธหตฺถา เยน พุทฺโธ เภสชฺ มีเนยใสเป็นต้น (พร้อมทั้ง) มีดอกไม้
 เตนฺอุปสงฺกมฺมึสุ, อุปสงฺกมิตฺวา สุตฺถาริ ฐูปและของหอมในมือ เขาเฝ้าพระพุทธเจ้า
 วนฺทิตฺวา ปุปฺปผาทินิ ปุเชตฺวา เอกมณฺธฺ ฌ ที่ประทับ, ครั้นแล้ว ถวายบังคม
 นิสิตฺติวา อติมจฺจริ ฐมฺมกถํ สุตฺวา พระบรมศาสดาบูชาด้วยดอกไม้เป็นต้น แล้ว
 สฺวาตฺตนาถ ภาควนฺตํ นิมนฺเตตฺวา นิ่ง ฌ ที่สมควร ส่วนข้างหนึ่ง พังธรรมกถา
 อญฺญาสาสนา ทสฺพลํ ปทกฺขินิ กตฺวา อันไพเราะยิ่งแล้ว ทูลอาราธนาพระผู้มี
 ปกฺกมฺมึสุ. พระภาคเจ้า เพื่อกัตกิจในวันรุ่งขึ้น (เสร็จ
 แล้ว) ลุกจากที่นั่ง กระทำประทักษิณสมเด็จ-
 พระทศพลแล้วหลีกไป.

เต ปุณฺทิวเส อสฺทิสมหาทานิ ในวันรุ่งขึ้น ชาวเมืองรมนนกริเหล่านั้น
 สชฺเชตฺวา มณฺทปํ ภาเรตฺวา ตระเตรียมอสฺทิสมหาทานิ^๑ สร้างประรำ
 วิมลโกมลฺเลหิ นิลุปฺปเลหิ ฉาเทตฺวา มุงบังด้วย(ใบ)อุบลเขียวอ่อน ไม่มีมลทิน
 จตฺตฺชชาติกนฺธเณ ปริภุชฺชํ ภาเรตฺวา ทำการประพรมด้วยของหอม มีชาติ ๔
 ลาชปญฺจมานิ สุรภิกฺขุสุมานิ วิภิจิตฺวา โปรยดอกไม้กลิ่นหอม มีข้าวตอกเป็นที่ ๕

^๑ ส. สุตฺตฺตราสงฺกา, อ. สุตฺตราสงฺกา.

^๑ อสฺทิสมหาทานิ คือ ทานครั้งยิ่งใหญ่
 ไม่มีครั้งใดเทียบเท่า.

คุณวิบูล - คุณศศิธร นิธากร
 สร้างค้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มณฑปัสสั จตุสสุ โภเจสสุ ลีตลมธุรวาริ- ตั้งคุ่มที่เต็มด้วยน้ำเย็นอรอยไว้ ณ มุมทั้ง ๕
 ปุณณา จาภูโย จเปตฺวา กทลปิณฺณเณหิ แห่งประจำ ปิดด้วยใบกล้วย ผูกแพดานผ้าอัน
 ปิพฺพิตฺวา มณฑปโปปริ ชยสุมนกุสุมสทิสฺส งดงามน่าที่ศนาอย่างยิ่ง เช่นกับดอกชบา
 ปรมรุจิรทสฺสนํ เฉลวิตานํ พนฺธิตฺวา ณ เบื้องบนประจำ ตกแต่งด้วยดวงคาราทอง
 สุวณฺณมณิรชตตารกาหิ รจยิตฺวา ตตฺถ คารากววมณี และคาราเงิน ห้อยพวงของ
 คนฺธทามปุปฺพทามปคฺคทามรัตนทามานิ หอม พวงดอกไม้ พวงใบไม้ และพวงรัตนะ
 โอลมฺเพตฺวา ฐุเปหิ พุทฺธินํ กตฺวา ไข้วที่ดวงดารานั้น ๆ ไต่ทำรั่มมนครให้มืดครึ้ม
 สกฺลญฺจ ตํ รมํ รมฺมนครํ สมนฺภูจฺจ ควฺย (ควัน) ฐุป และทำรั่มมนครอันน่า
 สผลกทลโย จ ปุปฺพสมฺลญฺกเต ปุณฺณมญฺเญ รั่มมยนั้นให้สะอาดทั่วทั้งสิ้น ตั้งตนกล้วย
 จ จปาเปตฺวา นานาวิราตา ธชปฺภา- พร้อมทั้งผล และหมอน้ำอันเต็มเปี่ยมประดับ
 กาโย จ สมุสฺสาเปตฺวา มหาวิถียา ควฺยดอกไม้ ชักธงชัยและธงแผ่นผ้าอันมีสี
 อุกฺโกสุ ปสฺสเสสุ สานฺธิปากาเรหิ ต่าง ๆ ข้างถนนใหญ่ทั้ง ๒ ข้าง ลอมควย
 ปรีกฺขิปิตฺวา ที่ปงฺกกรทสฺพลสฺส อากมนมคฺคํ มานตุจก้าแพง ตกแต่งหนทางที่สมควร
 อลงฺกโรนฺตา อุกทปรีกฺขินฺนญฺจาเนสุ ปิสฺสุ พระศพลที่ปงฺกรจะเสด็จมา ใส่ดินรวนในที่
 ปกฺขิปิตฺวา จิกฺขลฺลคมฺปิ ปจฺวี อสมํ สมํ (ลุ่ม) อันน้ำทำลายแล้ว ทำแผ่นดินที่เป็น
 กตฺวา มุตฺตาสทิสฺสาหิ วาลุกาหิ อากิรฺนฺติ, เปือกตม ไม้ส่ม่าเสมอให้ราบเรียบ เกลี่ย
 ลาชปญฺจเมหิ จ ปุปฺเพหิ อากิรฺนฺติ, ทราวเช่นกับแก้วมุกดา โปรยดอกไม้ มีข้าว-
 สผลกทลิกฺมฺเก^๑ มคฺเค จ ปตฺทิจฺจาเปนฺติ. ตอกเป็นที่ ๕ และประคิษฐานตนกล้วยและ
 ตนหมากมีผลไว้ในหนทาง.

^๑ โป. ฐุปทีปานิ. ^๒ โป. สผลกทลิกกาโย.

อถ ตสฺมี กาลे सुमेधापिसे กรัณฺสุเมธดาบสเหาะขึ้นจากอาศรมบท
 อตุตโน อสุสมปทโต อุกคनुตฺวา ของตน ไปทางอากาศส่วนเบื้องบนแห่งพวก
 รมนนครวาสินี เตลฺ มนุสฺसानํ มนุษย์ชาวเมืองรัมนนครเหล่านั้น ในคราว
 อุปริภาเคน อากาเสน คจฺจนฺโต เต ครั้งนั้น (ท่าน) เห็นมนุษย์เหล่านั้นราเรจ
 หนฺจปหนฺเจ มคฺคํ โสเชนฺเต จ ยินดีแผ่วาง และตกแต่งหนทางอยู่ ก็คิดว่า
 อลงฺกโรนฺเต จ ทิสฺวา "กึ นุ โย "เหตุเป็นไฉนหนอ" เมื่อพวกมนุษย์ทั้งหมด
 การณฺ"ติ จินฺเตตฺวา สพฺเพสํ (นั้น) แลดูอยู่นั้นแหละ จึงลงจากอากาศ
 ปสุสฺนฺตานญฺเวย อากาสโต โอรุยฺห แล้วยืน ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ถ้ามมนุษย์
 เอกมนฺเต จตฺวา เต มนุสฺเส ปุจฺฉิ ทั้งหลายเหล่านั้นว่า "ดูกรท่านผู้เจริญ พวก-
 "อมฺโภ กสฺสฺตฺถาย ตฺเมห อิมํ มคฺคํ ท่านแผ่วางหนทางนี้เพื่อท่านผู้ใด." ด้วย
 โสเชนา"ติ. เตน วุตฺตํ : เหตุนี้ พระบรมศาสดา จึงตรัสคำเป็น

พระคาถา (ประพันธ์) ว่า :

๓๖. "ปัจจนฺตเทสฺวิสเย
 นิมนฺเตตฺวา ตถาคคํ
 ตสฺส อากมนํ มคฺคํ
 โสเชนฺติ ตฺฐจฺมานสา.

๓๖. "มนุษย์ทั้งหลายในท้องถื่นปัจฉินตประ-
 เทศ มีใจยินดีแล้ว ทูลอาราธนา
 พระตถาคตเจ้าแล้ว แผ่วางมรรคา
 อันเป็นที่จะเสด็จมาแห่งพระตถาคต-
 เจ้าพระองค์นั้น.

คุณจินตนา นิธากกร
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มนุสฺสภทวาสินี ป. - พ. ๑ - ๒๖

๓๗. อหิ เตน สมเยน

นิกุมมิตุวา สกสฺสมา
 ฐนฺนุโต วากจฺรานิ
 กจฺฉามิ อมฺพเร ตทา.

๓๘. เวทชาตํ ชนํ ทิสฺวา

ตุฏฺฐหฺนุจํ ปโมทิตํ
 โอรุทิตฺวาน กคณา
 มนุสฺเส ปุจฺฉิ ตาวเท.

๓๙. ตุฏฺฐหฺนุโจ ปมุทิตो

เวทชาโต มหาชนโน
 กสฺส โสธียติ มคฺโค
 อณฺชสํ วฏฺฏมายนนฺ"ติ.

ตคฺค ปจฺจนตเทสฺวิสเยติ มชฺฉิม-

เทสฺสเสว เอกปฺสฺเส ปจฺจนตเทสฺสณฺนิเต
 ชนปเท. ตสฺส อากมนํ มคฺคนติ เตน
 อากนฺตพฺพํ มคฺคนติ อตฺโถ. อหิ เตน
สมเยนาติ อหิ ตสฺมี สมเย, ภูมฺมตฺถ
 เจตํ กรณฺวณํ ทฏฺฐพฺพํ. สกสฺสมาติ

๓๗. สมัยนั้น เราตถาคตออกจากอาศรม
 ของเรา สะบัดผ้าเปลือกไม้กรอง
 (ให้เรียบร่อย) เหาะไปในอัมพร
 ในเวลาเดียวกันนั้น.

๓๘. เราตถาคต เห็นชนผู้เกิดความดีใจ
 ทั้งยินดี ทั้งราเริงบันเทิงใจแล้ว
 จึงลงจากอากาศ ถ้ามมนุษย์ทั้งหลาย
 ในทันทีว่า.

๓๙. มหาชนเกิดความดีใจ ยินดีและรา-
 เริงบันเทิงใจ ไต่พากันแผ้วถาง
 ทางเดินนี้ เพื่อท่านผู้ใด" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
ในท้องถิ่นปัจจุบันประเทศ ความว่า ใน
 ชนบทที่รู้จักทั่วไปว่า ปัจจุบันประเทศอันเป็น
 ดานหนึ่งของมชฺฉิมประเทศนั่นเอง. บาท
 พระคาถาว่า มรรคอันเป็นที่เสด็จมา
แห่งพระตถาคตเจ้าพระองค์นั้น ความว่า

คุณจันทนา นิธากร
 สร้างคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

อตุตโน อสุสมปทโต นิกขมิตฺวา.
อฺนฺนฺโตติ โอรฺนฺนฺโต.

นิกขมิตฺวา.

หนทางอันพระตถาคตเจ้าพระองค์นั้น พึงเสด็จมา. บาทพระคาถาว่า อหํ เตนสมเยน แปลว่า ในสมัยนั้น เราตถาคต, ก็คำว่า เตน สมเยน นั้นเป็นตติยาวิภक्ति แต่บันทึกพึงเห็นว่าลงในอรรถแห่งสัทม์วิภक्ति. บทว่า จากอาศรมของเรา คือออกจากอาศรมบทของตน. บทว่า อฺนฺนฺโต แปลว่า สะบັด (ให้เรียบร้อย).

"เตน สมเยน" จ, "ตทา"จาติ อิมสํ ทฺวินฺนํ ปทานํ เอกตฺตตฺตา ปุริมสฺส นิกฺขมนกิริยาย ปจฺฉิมสฺส จ คมนกิริยาย สฺทฺธิ สฺมฺพนฺโธ เวทิตฺพฺโพ, อิตฺรธา ปุนรฺตฺติโทสา น มุจฺจติ. ตฺทาติ ตสฺมี สฺมเย.

เพราะบททั้ง ๒ นี้คือ "เตน สมเยน" และ "ตทา" มีความหมายอย่างเดียวกัน จึงควรทราบสัมพันธบทเบื้องต้น (คือ เตน สมเยน) เข้ากับกิริยาว่า นิกฺขมน (ออก) และบทเบื้องปลาย (ตทา) สัมพันธ์เข้ากับกิริยาว่า คมน (ไป), สัมพันธ์ออกไปจากนี้ ไม่นอกจากโทษแห่งการกล่าวซ้ำ. บทว่า ตทา แปลว่า ในสมัยนั้น.

เวทชาตฺนติ สยฺชาตโสมนสฺส.

บทว่า เกิดความดีใจ คือเกิดโสมนัส.

ตฺนฺนฺจฺหฺนฺจํ ปโมทิตฺนติ อิมานิ ตีณิ ปทานิ อญฺญมญฺญเววจฺนานิ อญฺญมญฺญสฺส

บททั้ง ๓ นี้คือ ตฺนฺนฺจฺหฺนฺจํ ปโมทิตํ เป็นไวพจน์ของกันและกัน คือขยายความของ

คุณคิลก ทิรัณยัษฐิติ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ พระอรรณวิมลบัณฑิต และนางวงศ์ ทิรัณยัษฐิติ

อตุลที่ปนานี. อถวา สุเชน ตุฏฺจ,
 ปิตียา หฺนฺจ, ปาโมชฺเชน ปมฺหิต.
โอรุหิตวานาติ โอรุทฺตวา. มนุสเส
ปุจฺฉิตี มานุสเส ปุจฺฉิ. อยเมว วา
 ปาโล. ทาวเทติ ททา, ตงฺขณฺเวยวาติ
 อตุโถ. อิทานี ปุจฺฉิตมตฺถํ ทสฺเสนฺเตน
 "ตุฏฺจหฺนฺจ ปมฺหิต"ติอาที วุตฺตํ.

ตตุล อยํ มหาชนโน ตุฏฺจหฺนฺจ
 ปโมทิตทโย หุตฺวา มคฺคํ โสเชติ,
 กิการณา โสเชติ, กสฺสตุถาย วา
 โสเชตีติ เอว "โสเชติ"สทฺทํ อหริทฺวา
 อตุโถ ทฏฺจพฺโพ, อิตรธา น ยุชฺชติ.
โสธียตีติ สุตฺธมาโว กรียติ. มคฺโค
อณฺชส วฏฺฏมายนฺนติ มคฺคสฺเสเวตานิ
 เววจนานิ.

กันและกัน. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า ยินดีแล้ว
 เพราะความสุข, ชื่อว่า ราเริงแล้ว เพราะ
 ปิติ, ชื่อว่า บันเทิงใจแล้ว เพราะปราโมทย์.
 บทว่า โอรุหิตวาน แปลว่า ลง. ส่องบทว่า
มนุสเส ปุจฺฉิ แปลว่า ถาหม่อมมนุษย์.
 พระบาลีเป็นอย่างเดียวกันนี้. บทว่า ทาวเท
 ความว่า ในกาลนั้น, อธิบายว่า ในขณะนั้น
 นั้นเอง. บัดนี้พระบรมศาสดา เมื่อจะทรง
 แสดงเนื้อความที่สุเมธคาบสถามแล้วจึงตรัส
 คำเป็นพระคาถามีอาทิว่า "ทั้งยินดีและ
ราเริงบันเทิงใจ."

ในบาทพระคาถานั้น บัณฑิตพึงนำศัพท์ว่า
 "โสเชติ" มาประกอบเข้าอย่างนี้ว่า
 มหาชนนี้ เป็นผู้ทั้งยินดีราเริง และบันเทิง
 หฤทัยแล้ว พวกกันแผลวต่างทางอยู่, แผลวต่าง
 (ทางเดิน) เพราะเหตุอะไร, หรือว่า
 แผลวต่างเพื่อประโยชน์แก่ใครดังนี้ ก็จะมี
 เข้าใจความ, ถ้าเห็นเนื้อความเป็นไปโดย
 ประการอื่นนอกจากนี้ ก็ไม่ถูก. บทว่า

คุณติลภ ทิรัณยัชชฺฐิตี

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ พระอรรถวิมลบัณฑิต และนางวงศ์ ทิรัณยัชชฺฐิตี

เอว้ เตน สุเมธดาบสเสน ปุฏจา
เต มนุสสา อาหิสู "ภนุเต สุเมธ กิ
น ชานาถ, ที่ปงฺกโร นาม พุทฺโธ
อนุคฺตรํ สมนาสฺมโโพธิ ปตฺวา ปวตฺติตฺว-
ธมฺมจฺกโก ชนปทจาริกํ จรมาโน
อนุกฺกเมน อมฺหากํ นครํ ปตฺวา
สุทฺถสฺสนมหาวิหาเร ปฏิวสฺติ, มยํ ตํ
ภควนฺตํ นิมนตฺยิตฺวา ตสฺสเสว พุทฺธสฺส
ภควโต อาคมนมกฺกํ โสธะมา"ติ.

ตโต ตํ สุตฺวา สุเมธปณฺธิโต จินฺตเตสิ
"พุทฺโธติ โข ปเนส โฆโสปี ทุลฺลโก,
ปเคว พุทฺธบุปฺปาโท, เตนหิ มยาปิ อิมะหิ

ແວງ​ຄາງ​ທາງ ກວາມ​ວາ​ກະ​ທຳ​ກວາມ​ສະ​ອາດ.
ບທ​ເທ​ລາ​ນີ​ຄື ມຄໂຄ ອຸໂຊສ໌ ມຸມາຍັນ ເປັນ
ໄວ​ພຈນ​ຂອງ​ມຣຣ​ຄາ (ຄື ຫນ​ທາງ) ທັງ​ສິ້ນ.

เมื่อสุเมธดาบสนั้น ถ้ามอย่างนั้นแล้ว
มนุษย์เหล่านั้น ตอบว่า "ข้าแต่ท่านสุเมธ
ผู้เจริญ ท่านไม่ทราบหรือ, พระพุทธเจ้า
พระนามว่า ที่ปังกกร ทรงบรรลุนิพพาน
สัมมาสัมโพธิญาณ ทรงประกาศพระธรรมจักร
อันประเสริฐ เสด็จจาริกไปในชนบท เสด็จ
ถึงเมืองของพวกเขาแล้วโดยลำดับ ทรงพัก
อาศัยอยู่ ณ สุทิสสนมหาวิหาร, พวกเขาเจ้า
ทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
จึงแควงทางที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์
นั้นนั้นแหละจะเสด็จมา."

เมื่อสุเมธนั้นคิดได้ดังนี้แล้ว จึงคิดว่า
"ก็แม้การออกเสียงว่า พุทโธ นี้ ก็หา(ฟัง)
ได้ยาก, จะป่วยกล่าวไปใยเล่าถึงการ

คุณติลก ทิรัณยัษฐิติ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ พระอรรณวิมลบัณฑิต และนางวงศ์ ทิรัณยัษฐิติ

มนุสฺเสหิ สหฺธิ ทสฺพลสฺส อากมนมคฺคํ
โสเชตุํ วฏฺฏตี"ติ.

เสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้า, ดังนั้น แม่เรา
ก็ควรจะแผ้วถางทาง ที่สมเด็จพระทศพลจะ
เสด็จมา(รวม)กับพวกมนุษย์เหล่านี้."

โส เต มนุสฺเส อาห "สเจ โภ
ตุเมห อิมํ มคฺคํ พุทฺธสฺส โสเชต,
มยฺหมฺปิ เอกํ โโอกาสํ เทถ, อหฺมฺปิ
ตุเมหฺหิ สหฺธิ พุทฺธสฺส มคฺคํ
โสเชตฺสสามิ"ติ. ตโต เต "สาธู"ติ
สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา "อัยํ สฺเมธปณฺธิโต
มหิหฺธิโก มหฺานุภาโว"ติ ชานมานา
ทุพฺพิโสธนํ อุทกสมฺภินฺนํ อตีวีย วิสมํ
เอกํ โโอกาสํ สลฺลกฺเขตฺวา "อิมํ
โอกาสํ ตุเมห โสเชต อลงฺกโรถ
จา"ติ อหํสุ.

สุเมธบัณฑิตนั้น จึงกล่าวกะพวกมนุษย์เหล่า-
นี้ว่า "ดูกรท่านผู้เจริญ ถ้าพวกท่านจะ
แผ้วถางทางนี้เพื่อพระพุทธเจ้า, จงให้
ที่ว่างส่วนหนึ่งแก่ข้าพเจ้าบ้าง, ข้าพเจ้า
ก็จักแผ้วถางทางร่วมกับพวกท่าน เพื่อพระ-
พุทธเจ้าด้วย." ต่อแต่นั้น มนุษย์เหล่านั้น
รับว่า "ดีละ"(ด้วย)รู้อยู่ ว่า "สุเมธบัณฑิตนี้
เป็นพระคาบสมิถุทธิ์มาก มีอำนาจมาก"
จึงกำหนดที่ว่างแห่งหนึ่งที่แผ้วถางยาก ที่ถูก
น้ำทำลายแล้วขรุขระยิ่งนักให้ ด้วยคำว่า
"ท่านจงแผ้วถาง และจงตกแต่งที่ว่างนี้."

ตโต สฺเมธปณฺธิโต พุทฺธารมฺมณํ ปีตี
อุปฺปาเทตฺวา จินฺเตสิ "อหํ ปน อิมํ
โอกาสํ อิหฺฐียา ปรมทสฺสนียํ กาคู
ปโหมิ, เอวํ กเต ปน มํ น
ปรีโตเสตฺสตี. อชฺช ปน มยา

ต่อแต่นั้น สุเมธบัณฑิตยังปิติที่มีพระพุทธเจ้า
เป็นอารมณ์ให้เกิดขึ้นแล้ว คิดว่า "ก็เรา
มีฤทธิ์พอที่จะกระทำที่ว่างนี้ให้เป็นที่น่าที่ศนา
ยิ่งใด, แต่เมื่อเรากระทำแล้วอย่างนี้
ขอนั่นก็จักไม่ยั้งเราให้ปลาบปลื้ม. ก็วันนี้

คุณคิลก ทิรัณยัษฐิติ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ พระอรรถวิมลบัณฑิต และนางวงศ์ ทิรัณยัษฐิติ

กายเว่ยยาวจัจ กาคู ฏฏฐิติ"ติ ปัสสู เราควรจะทำความขวนขวายด้วยกาย"ตั้งนี้
อาหริตฺวา ตํ ปเทสํ ปุเรติ. แล้วจึงนำดินร่วนมาถมพื้นที่นั้นให้เต็ม.

<p>ตสฺส ปน ตสฺมี ปเทเส อโสธิตะ วิปุกเตเยว รหมนกรวาสิโน มนุสฺสา ภควโต กาลมาโรเจสฺสุ "นิฏฐิตํ ภูเต ภตฺตุน"ติ. เอวํ เตหิ กालเอ อาโรจิตะ ทสฺพลอ ชยสุมนกุสุมสทิสวณฺณํ พุฏฐจิวรํ ทิมณฺทลํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา นิวาเสตฺวา ตสฺสฺสปริ สฺวณฺณปามงฺเคน ชยสุมนกุสุม- กลาปํ ปริกฺขิปนฺโต วิย วิชฺชุลทาสฺสสิริภํ กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา กนฺกสิริสิขรมตฺถเก ลาขารสํ ปริสิญฺจนฺโต วิย สฺวณฺณเจตียํ ปวาฬชาเลน ปริกฺขิปนฺโต วิย จ สฺวณฺณคฺมิภํ รตฺตกมฺพเลน ปฏิมุญฺจนฺโต วิย จ สรทสมยรชนิกรํ รตฺตวลาหเกน ปฏิจฺฉาเทนฺโต วิย จ ลาขารเสน ทินฺตกิสฺสูกกุสุมสทิสวณฺณํ รตฺตวรปัสฺสูกจิวรํ ปารุปีตฺวา กนฺธกุฎิทฺวารโต กณฺจนคฺหโต สีโห วิย นิภฺขมิตฺวา กนฺธกุฎิปมุเข</p>	<p>ก็เมื่อสุเมธนั้นยังแผ้วถางพื้นที่นั้น ไม่เสร็จก็ยังคงทำค้างอยู่ พวกมนุษย์ชาว เมืองรัมมนคร ก็ไต่กราบพูล(ภัก)กาลแด่ พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ภักสำเร็จแล้ว." เมื่อพวกมนุษย์ เหล่านั้น กราบพูล (ภัก) กาลอย่างนั้นแล้ว สมเด็จพระทศพล ทรงนุ่งผ้าสบง ๒ ชั้น มีสี คล้ายกับ(สี)ดอกชบา ปกปิดมณฑลทั้ง ๓ ภาคประเทศเอวอันมีสิริดุจสายฟ้า ณ เบื้องบน ผ่าสบงนั้น ดุจคาคง่าดอกชบาด้วยแถบทองคำ ทรงหม่าบังสุกุลจิวรอันประเสริฐสีแดง สี คล้ายดอกทองกวาว อันชุ่มด้วยน้ำครั้ง เหมือนเทวดาผู้วิเศษรดน้ำครั้งลงบนยอดสุด แห่งภูเขาทอง เหมือนแวงล้อมเจดีย์ทอง ด้วยชายแก้วประพาฬ เหมือนเอาผ้ามงคล แดงห่อเครื่องประดับทอง และเหมือนปิด พระจันทร์ในสารทกาลด้วยเมฆสีแดง ฉะนั้น</p>
--	--

คุณภารดี ทองไพฑูรย์
อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร

อฏจาลี. อถ สพุเพ ภิกขุ อุตฺตโน เสด็จออกจากประตูพระคันธกุฎี ประหนึ่งว่า
 อุตฺตโน ปตฺตจิวรมาทาย ภควนฺตํ สีหะเยื้องกรายออกจากถ้ำทองฉะนั้น ได้
 ปริวารยีสุ. ประทับยืนอยู่ ณ หน้ามุขพระคันธกุฎี. ลำดับ
 นั้น พวกภิกษุทั้งหมดต่างถือเอาบาตรและ
 จีวรของตน ๆ หอมล้อมพระผู้มีพระภาคเจ้า.
 เต ปน ปริวาเรตฺวา จิตา ภิกขุ ก็พวกภิกษุที่ยืนหอมล้อม(พระผู้มีพระภาคเจ้า)
 เอวรูปา อเหตุ : เหล่านั้น เป็นผู้มึน(สมบัติ)เห็นปานนี้ว่า :

"อปปิจฺฉา ปน สนฺตฺตฺตฺตฺต
 วตฺตทาโร วจนกฺขมา
 ปวีวิทฺตทา อสฺสฏฺฐา
 วินีตา ปาปครหิโน."

สพุเพปิ สีสฺสมฺปนฺนา
 สฺมาธิชฺฌานโกวิทา
 ปญฺญาวิมุตฺติสมฺปนฺนา
 ติปญฺจจรณาเยตฺตา^๑

"ก็ภิกษุทั้งหมด เป็นผู้มีความปรารถนา
 นอย สันโทษ ฌบอก (ทางสวรรค์
 และนิพพาน) อตทนตอดอยคำ ชอบ
 สังกัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ผู้แนะนำวิเศษ
 ติเตียนบาป.

ภิกษุทั้งหมด สมบูรณ์ด้วยศีล ฉลาดใน
 (การฝึก)สมาธิ และ(เข้า)ฌาน
 สมบูรณ์ด้วยปัญญาวิมุตติ ประกอบด้วย
 จรณะ ๑๕.

^๑ โป. สมฺปนฺนจรณาเยตฺตา.

ชีณาสวา วลีปุตตา
อิทธิมนุโต ยสสุสิโน
สนุคินุทริยา ทมปุตตา
สุทธา ชีณปุนพภาวา"ติ.

ภิกษุทั้งหมด เป็นผู้สิ้นอาสวะ ถึงความ
ชำนาญ มีฤทธิ์ มียศ (คือเป็นที่กล่าว
ยกย่องอย่างยิ่ง) มีอินทรีย์สงบ
ถึงแล้วซึ่งความฝึกตน เป็นผู้บริสุทธิ์
สิ้นการเกิดในภพใหม่."

อิติ ภควา สยัม วิตราโค วิตราเคหิ
วิตโทโส วิตโทเสหิ วิตโมโห วิตโมเหหิ
ปริวุโต อติวิย วิโรจิตถ. อถ
สตถา มหานุภวานัน ชีณาสวานัน
ฉฬภิญญานัน จตฺตฺหิ สตสฺสฺเสหิ ปริวุโต
มรฺคณฺปริวุโต ทสฺสฺตณฺยโน วิย
พฺรหฺมคณฺปริวุโต หาริตฺมฺหาพฺรหฺมา วิย
จ อปฺริมิตสมฺยสมฺบุจิตกฺุสฺสพลชฺนิตาย
อโนปมาย พุทฺธลีฬฺหาย ตาราคณฺปริวุโต
สฺรทสมยฺรชฺนิกโร วิย จ กคณฺตลํ ตํ
มคฺคํ อลงฺกตปฺภฺยตฺตํ ปฺภฺยปชฺชฺชฺ.

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์เป็นผู้
ปราศจากราคะ อันภิกษุผู้ปราศจากราคะ
แหวดลอม พระองค์เป็นผู้ปราศจากโทสะ อัน
ภิกษุผู้ปราศจากโทสะแหวดลอม พระองค์เป็นผู้
ปราศจากโมหะ อันภิกษุผู้ปราศจากโมหะ
แหวดลอม ทรงรุ่งโรจน์ยิ่งนัก ด้วยประการ
ฉะนี้. ลำดับนั้น พระบรมศาสดา อันภิกษุผู้มี
อาณูภาพมากสิ้นอาสวะทรงอภิญญา ๖ จำนวน
สี่แสนแหวดลอมแล้ว ประหนึ่งท้าวสหัสันยน์
(คือพระอินทร์) อันหมู่เทวดาแหวดลอมแล้ว
ประหนึ่งว่า ท้าวหริตมมหาพรหม อันหมู่
พระพรหมแหวดลอมแล้ว เสด็จดำเนินมาสู่
มรรคานัน อันประทับตกแต่งแล้วด้วยพุทธลีลา

๑ ส. ม. อมรคณ...

อันหาที่เปรียบมิได้ อันเกิดจากพลังแห่งกุศล
ที่พระองค์สั่งสมไว้ ในกาลหาประมาณมิได้
ประหนึ่งว่า พระจันทร์ในสารทกาล อันหม
ควาแวงล้อมแล้ว โคจรไปสู่ห้วงกลางหา
ฉะนั้น.

สุวณฺณวณฺณาย ปภาย ธีโร
สุวณฺณวณฺณเณ กิร มคฺคชรฺกฺเข
สุวณฺณวณฺณเณ กุสุเม กโรนฺโต
สุวณฺณวณฺณโณ ปฏิปชฺชิ มคฺคํ.

ได้สัปดาห์ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ผู้เป็นปราชญ์ ทรงมีพระฉวีวรรณดุจ
ทอง เสด็จดำเนินสู่มรรคา ทำให้
หนทางและต้นไม้ทั้งหลาย มีสีดุกทอง
(ทำให้) ดอกไม้ทั้งหลาย มีสีดุกทอง
เพราะพระรัศมีมีวรรณะดุจทอง (ของ
พระองค์).

สุเมธตาปโสปี เตน อลงฺกตปฏิ-
ยตุเตน มคฺเคน อวคฺจฉนฺตสฺส ทีปงฺกรสฺส
ภควโต ทวตฺทีสมหาปุริสลกฺขณปฏิมณฺฑิตํ
อสีติยา อานุพยฺชเนหิ อนุรณฺชิตํ
พฺยามปฺปภาย ปริกฺเขปํ สสฺสิริกํ
อินฺทนีลมนิสฺทิสํ อากาเส นานปฺปการา
วิชฺชุลตา วีย ฉพฺพณฺณพฺพุทรสฺมิโย

ฝ่ายสุเมธตาบสลิมาขึ้น แลดูพระ-
อัมภพ อันถึงความเลิศด้วยความงามแห่ง
พระรูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่บังกร กำลัง
เสด็จตามมรรคา ที่ประทับตกแต่งไว้นั้น
อันประดับด้วยพระมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประ-
การ ทรงรุ่งเรืองด้วยพระอนุพยัญชนะ ๘๐
มีพระรัศมีปริมณฑลวาหนึ่งหอมลอม มีสิริ

คุณภารดี ทองไพฑูรย์
อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร

วิสุตฺตฺเชนฺตํ รูปโสภณฺคปฺปตฺตํ อตฺตภาวํ
อกุชฺชินิ อุมฺมีเลตฺวา โอลฺลเกตฺวา "อชฺช
มยา ทสฺพลสฺส ชีวิตปริจฺจาคํ กาคุ
วภูฏี"ติ "มา ภควา กลเล อกฺกมิ,
มณฺนิมยผลกเสตฺถุ อกฺกมนฺโต วย สทฺธ
จตุหิ ชีณาสวสฺตสทฺสเสหิ มม ปิฏฺฐ
อกฺกมนฺโต กจฺจตุ, ตํ เม ภวิสฺสตี
ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา"ติ เกเส
โมเจตฺวา อชินชฺฎาวากจฺีรานิ กาทฺวณฺเณ
กลเล ปตฺถริตฺวา ตตฺถเวว กลลปิฏฺฐ
นิปชฺชิ. เตน วุตฺตํ :

เช่นกับแก้วมณีสี่อินทนิล ทรงเปล่งพุทธรัศมี
อันเป็นฉัพพรรณรังสี (คือมีสี ๖ สี) ราวกับ
สายฟ้าผ่าอากาศ จึ่งคิดว่า
"วันนี้ เราควรกระทำการสละชีวิต เพื่อ
สมเด็จพระพุทธผล" (และ) ว่า "ขอ
พระผู้มีพระภาคเจ้าอย่าทรงเหยียบเปือกตม
เลย, ขอพระองค์พร้อมด้วยพระชีณาสพลีแสน
จงทรงเหยียบหลังของเรา ดุจทรงเหยียบ
สะพานที่ลาดด้วยแผ่นกระดาน ที่สำเร็จด้วย
แก้วมณี เสด็จไปเถิด, การที่พระผู้มี-
พระภาคเจ้า ทรงเหยียบหลังของเราเสด็จ
ไปนั้น จักเป็นประโยชน์สุขแก่เราสิ้นกาล-
นาน"ดังนี้ แล้วได้สยายผม คลี่หนังสัตว์
(แถบรัด) มวยผม และผ้าเปลือกไม้กรอง
ปลาคบนเปือกตมอันมีสีดำ แลวนอนบนหลัง
เปือกตมนั้นนั้นแหละ. ด้วยเหตุนี้ พระบรม
ศาสดา จึ่งตรัสคำเป็นพระคาถา(ประพันธ์)
ว่า :

คุณสวาท เสนาณรงค์
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรสกถาลาน น. - ๗. ๑ - ๒๓

๔๐. "เต เม ปุฏจา วิทยาंसุ
 พุทฺโธ โลเก อนุตฺตโร
 ที่ปงฺกโร นาม ชินโน
 อุปฺปชฺชิตฺติ โลกนายโก
 ตสฺส โสธียติ มคฺโค
 อณฺชสฺส วฏฺฏมายนํ."

๔๑. 'พุทฺโธ'ติ วจันฺติ สุตฺวาน
 ปิตฺติ อุปฺปชฺชิตฺติ ทาวเท
 'พุทฺโธ พุทฺโธ'ติ กถยนฺโต
 โสมนสฺสํ ปเวทยฺตี."

๔๒. ตตฺถ สุตฺวา วิจินฺเตสฺสี
 ตญฺญโจะ สํวิคฺคมาโนโส
 อิตฺถ พิชานี โรปิสฺสํ
 ขโณ เว มา อุปฺจจกา."

๔๐. "ชนเหล่านั้นอันเราถามแล้วได้อธิบาย
 ว่า สมเด็จพระชินเจ้า พระนาม-
 ที่ปังกร เป็นผู้ตรัสรู้ ไม่มีบุคคลอื่นยิ่ง
 กว่าในโลก ทรงเป็นนายกแห่งโลก
 เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว หนทางที่พวก
 ขาพเจ้าแหวนางอยู่นี้ ก็เพื่อสมเด็จพระ
 พระชินเจ้า."

๔๑. ปิตีบังเกิดขึ้นแก่เราตถาคต ในทันที
 นั้น เพราะได้ยินคำว่า 'พุทฺโธ'
 เมื่อเรากล่าวอยู่ว่า 'พุทฺโธ พุทฺโธ'
 ดังนี้ รู้สึกโสมนัส."

๔๒. เราตถาคตยืนอยู่ ณ ที่นั้น มีใจยินดี
 แล้ว มีใจตื่นเต้นแล้ว ตกลงใจว่า
 เราจักปลุกพืชในพระพุทฺธเจ้าที่ปังกร
 นี้ อย่าให้เวลาล่วงไปเสียเลย.
 (จึงกล่าววา)

๑ ส. อ. ก. มม.

๔๓. ยทิ พุทธสัส โสเชถ
เอโกกาลั ททาถ เม
อหังปี โสธยิสสามิ
อณฺชลั วฏฺมายนั.

๔๔. อหังสุ เต มโมกาลั^๑
โสเชตุ อณฺชลั ตทา
‘พุทฺโธ พุทฺโธติ จินฺเตนฺโต
มกฺกั โสเชมหึ ตทา.

๔๕. อนิฏฺจิตเต มโมกาเส
ทีปังฺกรโร มหามุณี
จตุหิ สตสฺสเสหิ
ฉพฺภิณฺณเหหิ ตาทิหิ
ชึณฺณาสเวหิ วิมเลหิ
ปฏฺิปชฺชิ อณฺชลั ชิโน.

๔๓. ถ้าพวกท่านพึงแผ้วถางทางเพื่อพระ-
พุทธเจ้าไซ้ พวกท่านจงให้ที่ว่าง
ส่วนหนึ่งแก่ข้าพเจ้า แมข้าพเจ้าจัก
แผ้วถางทางเสด็จพุทธดำเนินด้วย.

๔๔. ครั้นนั้น มนุษย์เหล่านั้นได้ให้ที่ว่าง
เพื่อการแผ้วถางทางแก่เราตถาคต
ในกาลครั้งนั้น เราตถาคตคิดว่า
‘พุทฺโธ พุทฺโธ’ ดังนี้แล้ว ก็แผ้วถาง
ทางอยู่.

๔๕. เมื่อโอกาส(งานแผ้วถางทาง)ของ
เราตถาคตยังไม่สำเร็จ พระชินเจ้า
ทีปังกร ผู้เป็นพระมหามุนีพร้อมด้วย
พระชัชฌาส์พลีแสน ผู้ทรงอภิญญา ๖
ผู้ทรงตาทิคุณ ปราศจากมลทิน ทรง
ดำเนินมาถึงหนทางแล้ว.

^๑ ก. อ. มโมกาเส.

๔๖. ปจฺจุคฺคมนา วตฺตุนฺติ
 วชฺชุนฺติ เภริโย พหู
 อาโมหิตา นรมฺรู
 สํวทฺตํ ปวตฺตยฺมฺ.

๔๗. เทวา มนุสฺสํ ปสฺสนฺติ
 มนุสฺสํ ปิ จ เทวตา
 อุมฺปิ เต ปณฺชลิกา
 อนฺยุนฺติ ตถาคตฺ.

๔๘. เทวา ทิพฺเพหิ ตฺริเยหิ
 มนุสฺสํ มานุสฺสํ^๒ จ
 อุมฺปิ เต วชฺชยฺนฺตา
 อนฺยุนฺติ ตถาคตฺ.

๔๙. ทิพฺพํ มนุทารวํ ปุปฺผํ
 ปทุมํ ปาริฉตฺตํ
 ทิสฺสํ โสภิตํ
 อากาเสน คตา มรฺู^๓.

๔๖. การรับเสด็จเป็นไปอยู่ กลองเป็น
 อันมากประโคมอยู่ มนุษย์และเทวดา
 ทั้งหลาย ต่างราเริงยังสาธุการให้
 เป็นไปแล้ว.

๔๗. เหล่าเทวดาย่อมแลเห็นพวกมนุษย์
 พวกมนุษย์ก็ย่อมแลเห็นเหล่าเทวดา
 มนุษย์และเทวดาทั้ง ๒ เหล่านี้ต่าง
 ประนมมือตามเสด็จพระตถาคตเจ้า.

๔๘. เหล่าเทวดาประโคมอยู่ด้วยเครื่อง-
 ดนตรีอันเป็นทิพย์ และพวกมนุษย์
 ประโคมอยู่ด้วยเครื่องดนตรีของมนุษย์
 เทวดาและมนุษย์ทั้ง ๒ เหล่านี้
 ประโคมตามเสด็จพระตถาคตเจ้า.

๔๙. เหล่าเทวดา เหาะไปในนภากาศ
 ไปรยลงมาซึ่งดอกมณฑารพ ดอกปทุม
 และดอกปาริชาตอันเป็นทิพย์ทั่วทุกทิศ.

^๑ ก. มนุสฺสา ปสฺสนฺติ เทวตา.

^๒ ก. มานุสฺสเกหิ จ.

^๓ ฉ. อากาสนภคตา มรฺู.

๕๐. ทิพพ์ จันทนจฺฉณญจ
วรคณฺธญจ เกวลํ
ทีโสทีสี โอกิรนฺติ
อากาเสน คตา มรุ?

๕๐. เหลลาเทวดา เหาะไปในอากาศ
ไปรยลงมาซึ่งจณจันท์ และของหอม
อย่างดี ล้วนเป็นทิพยทั่วทุกทิศ.

๕๑. จมฺปกํ สรลํ นีปํ
นาคปฺนฺนาคเกตฺกํ
ทีโสทีสี อุกฺขิปนฺติ
ภูมิตลคตา นรา.

๕๑. พวกมนุษย์ผู้อยู่บนพื้นดิน ก็ซัดขึ้นไปซึ่ง
ดอกจำปา ดอกสน ดอกกระทุม
ดอกกาละหิง ดอกบุนนาค และดอก
การะเกดทั่วทุกทิศ.

๕๒. เกเส มฺญจิตฺวาหิ ตตฺถ
วากจีรํ จ จมฺมกํ
กลเล ปตฺถริตฺวาน
อวกฺขุโซ นิปชฺชหิ.

๕๒. เราตถาคตสยายผมแล้วคลีฬาเปลือก
ไม้กรอง และหนังสัตว์ปูลาดบนเปือก-
กมนอนคว่ำแล้ว ณ ที่นั้น.

๕๓. อุกฺกมิตฺวาน มํ พุทฺโธ
สท สีสฺเสหิ คจฺฉตฺถ
มา นํ กลเล อุกฺกมิตฺถ^๔
หิตาย เม ภวิสฺสตี^๕ติ.

๕๓. (ด้วยคิดว่า) พระพุทธเจ้ากับพระ-
สาวก จงเหยียบเราแล้วเสด็จไป
อย่าทรงเหยียบเปือกกมเลย ขอนี้
จักเป็นประโยชน์แก่กุศลแก่เรา."

^๑ ฉ. อากาสนภคตา มรุ. ^๒ ก. สลพ์.

^๓ ก. กลล. ^๔ ม. อุกกมิตฺถ.

ตตถ วียากัสสูติ พุยากรีสู.
 "ที่ปงฺกโร นาม ชีโน, ตสฺส โสธียติ
 ปโถ"ติปิ ปาโจ. โสมนสฺส ปเวทยินฺติ
 โสมนสฺสมนุภวินฺติ อตุโถ.

ตตถ จตฺวาติ ยสฺมี ปเทเส อากาสโต
 โอตริ, ตตฺถเว จตฺวา. สํวิคฺคมานโสติ
 ปิตฺวิมฺหิตมานโส. อิธาติ อิมสฺมี ที่ปงฺกเร
 ปุณฺณกฺุเขตฺเต. พีชานีติ กุสลพีชานี.
โรปิสฺสนฺติ โรปิสฺสามิ. ขโณติ
 อฏฺจกฺุขณวิริทิตฺโต นวโม ขณสนฺนิปาโต.
 อติทุลฺลโก โส มยา ปฏฺิลทฺุโร. เวติ
 นิปาตมตฺตํ. มา อุปจฺจกาติ โส มา
 อจฺจมา, มา อติกฺุภมฺีติ อตุโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อธิบาย
 คือกระทำให้แจ้ง. พระบาลีว่า "ข้าพเจ้า
 แผลวทางเพื่อพระชินเจ้าพระนามที่ปงฺกร
 พระองค์นั้น" ดังนี้ ก็มี. บทพระคาถาว่า
รู้สึกโสมนัส ความว่า เสวยโสมนัส.

สองบทว่า ยืนอยู่ ณ ที่นั้น ความว่า ยืนอยู่
 ณ ประเทศ (คือพื้นที่) ที่ลงมาจากอากาศ
 นั้นแหละ. บทว่า มีใจตื่นเต้นแล้ว ความว่า
 มีใจตื่นเต้นแล้วด้วยปีติ. บทว่า นี้ คือ ใน
 ในเขตบุญ คือ พระพุทธเจ้าที่ปงฺกรนี้. บทว่า
พืช ไต่แก่ พืช คือกุศล. บทว่า โรปิสฺส
 แปลว่า เราก็กปลูก. บทว่า ขณะ (เวลา)
 ไต่แก่ ประชุมแห่งขณะที่ ๙ ซึ่งเว้นจากขณะ ๘.
 ขณะนั้นหาไต่ยากยิ่ง (แต่) เราก็กได้แล้ว.
 ศัพท์ว่า เว เป็นเพียงนิบาต. สองบทว่า
อย่าให้เวลาล่วงไปเสีย ความว่า ขณะนั้น
 อย่าไต่ล่วงเลยไปเสีย, อธิบายว่า อย่าไต่
 กาวลวงไปเสียเลย.

คุณระจิต ไปษะยันนํ
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ททาถาติ เทถ. เตติ เย เม ปุญา บทว่า ททาถ แปลว่า จงให้. บทว่า มนุษย์
มนุษย์สา, เตติ อตุโถ. โสธมห์ ตทาติ เหล่านั้น ไต่แก้. พวกมนุษย์ที่เราถามแล้ว
โสธมิ อห์ ตทา. อนิฏฐิตติ เหล่านั้น. สองบทว่า โสธมห์ ตทา
อปริโยสิเต^๑ วิปุกเต.

แปลว่า ในกาลครั้งนั้น เราตกคตแผ้วถาง
(ทาง) อยู่. บทว่า อนิฏฐิต แปลว่า
ยังไม่สำเร็จ คือ ยังทำค้างไว้.

ชีณาสเวหีติ เอตุถ จตุตทาโร อาสวา ในบทว่า พระชีณาสพ (ผู้สิ้นอาสวะแล้ว) นี้
กามาสโว ภวาสโว ทิฏฐาสโว อาสวะ (คือสภาวะหมักหมมอยู่ในสันดาน)
อวิชฺชาสโวติ^๒ อิมะ จตุตทาโร อาสวา ๔ อย่าง เหล่านี้คือ อาสวะคือกาม อาสวะ
เยลฺลํ ชีณา ปหีณา สมุจฺจินฺนา คือภพ อาสวะคือทริฐิ อาสวะคืออวิชชา
ปฏิบัติสฺสทุธา อภพฺพุปฺตติกา ฌาณคฺคินา อันภิกษุเหล่าใด(ทำให้)สิ้นแล้ว ละใดแล้ว
ทพฺพมา, เต ชีณาสวา, เตหิ ชีณาสเวหิ. คัดขาดแล้ว สงบระงับเสียใดแล้ว เผลาแล้ว
ชีณาสวตฺตทาเยว วิมเลหิ. ควฺยไฟ คือ ญาณ ทำให้ไม่ให้อาจเกิดขึ้นได้,
ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่า พระชีณาสพ, (พร้อม)
ควฺยพระชีณาสพเหล่านั้น ควฺยประการดังนี้.
ชื่อว่า ผู้ปราศจากมลทิน เพราะท่านเป็น
ผู้สิ้นอาสวะแล้วนั่นเอง.

ในบทว่า พระชีณาสพ (ผู้สิ้นอาสวะแล้ว) นี้
อาสวะ (คือสภาวะหมักหมมอยู่ในสันดาน)
๔ อย่าง เหล่านี้คือ อาสวะคือกาม อาสวะ
คือภพ อาสวะคือทริฐิ อาสวะคืออวิชชา
อันภิกษุเหล่าใด(ทำให้)สิ้นแล้ว ละใดแล้ว
คัดขาดแล้ว สงบระงับเสียใดแล้ว เผลาแล้ว
ควยไฟ คือ ญาณ ทำให้ไม่ให้อาจเกิดขึ้นได้,
ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่า พระชีณาสพ, (พร้อม)
ควยพระชีณาสพเหล่านั้น ควยประการดังนี้.
ชื่อว่า ผู้ปราศจากมลทิน เพราะท่านเป็น
ผู้สิ้นอาสวะแล้วนั่นเอง.

^๑ ส. อปริโยสิเต. ^๒ ข. จุฬ. ๓๐/๑๙๖.

เทวา มนุสเส ปัสสันตีสึ เอตุถ
 เทวานัน มนุสฺสทสฺสเน วตฺตพฺพํ นตฺถิ,
 ปกฺกิตฺทสฺสเนวเสเน ปน ยถา มนุสฺสา อธิ
 จตฺวา ปัสสันตฺติ, เอวํ เทวาปิ มนุสฺเส
 ปัสสันตฺตีสึ อตฺถโถ. เทวตฺตาสึ เทเว.
อุโภปิตฺติ อุโภ เทวมนุสฺสา. ปญฺชลิกาติ
 กตปญฺชลิกา, อุโภปิ หตฺถเถ สิริสสิ
 ปตฺติฏฺฐาเปตฺตวาตฺติ อตฺถโถ.

อนฺุยนฺตฺติ ตถาคตฺตฺติ ตถาคตฺตฺสฺส ปจฺจโต
 ยนฺตฺติ, อนฺุโยเค สติ สามีอฺตฺถเถ
 อุปโยกวจฺฉนํ โหตฺตีสึ ลกฺขณํ. เตน วตฺตํ
 "อนฺุยนฺตฺติ ตถาคตฺตฺติ." วชฺชยฺนตฺตาสึ
 วา เทนฺตฺตา.

ในบาทพระคาถานี้ว่า เหล่าเทวตา
ยอมแลเห็นพวกมนุษย์ มีอธิบายว่า ในการที่
 เหล่าเทวตาแลเห็นมนุษย์ ไม่จำต้องกล่าว,
 ก็พวกมนุษย์ยืนอยู่ ณ ที่นี้ ยอมแลเห็น (พวก
 เทวตา) ด้วยประการใด, แม่พวกเทวตา
 ก็ยอมแลเห็นพวกมนุษย์ด้วยประการนั้น โดย
 แลเห็นกันตามปกติ. บทว่า เหล่าเทวตา
 คือ หมูเทพ. บทว่า ทั้ง ๒ ได้แก่เทวตา
 และมนุษย์ทั้ง ๒. บทว่า ปญฺชลิกา แปลว่า
 กระทบการประนมมือ, อธิบายว่า ยกมือ
 แม่ทั้ง ๒ ตั้งไว้เหนือศีรษะ.

บาทพระคาถาว่า ตามเสด็จพระตถาคตเจ้า
 ความว่า ยอมไปเบื้องพระปฤษฎางค์ของ
 พระตถาคตเจ้า, มีลักษณะคือสูตร (สูตร
 หนึ่ง)ว่า เมื่อมีอนุคัมภมาประกอบให้ทุติยา-
 วิภักติ ลงในอรรถแห่งฉฐวิภักติ. เพราะ
 เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า
 "ตามเสด็จ (เบื้องพระปฤษฎางค์) ของ
 พระตถาคตเจ้า." บทว่า วชฺชยฺนตฺตา แปลว่า
 ประโคมอยู่.

คุณระจิต โปษะยพันธ์
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มนทารวนติ มนทารวปุผิ. บทว่า มนทารว แปลว่า ดอกมณฑารพ.
ทิสทิสนติ ทิสโต ทิสโต. โอภิรนต์ตี บทว่า ทิสทิส แปลว่า ทุกทิศ. บทว่า
อวภิรนต์ตี. อากาศเสน คตาคี อากาศ- โอภิรนต์ตี แปลว่า ไปรยลง. บทว่า อากาศเสน
สงขาคเต นภสิ คตา. อถวา อากาศ คตา ความว่า เหาะไปในท้องฟ้า กล่าวคือ
คตา สกคคตาว. "นโม"ตี ทิ สกโค อากาศ. อีกอย่างหนึ่ง (เหล่าเทวดา)
วจุจติ. มรุติ อมรา. สรลนติ เหาะไปยังอากาศ คือ เหาะไปบนสวรรค์
สรลตรุกุสุม. นีปนติ กทมพปุผิ. นั้นเอง. เพราะสวรรค์ท่านเรียกว่า "นภ."
นาคปุณนาคเกตกนติ นาคปุณนาคเกตก- บทว่า มรุ แปลว่า เทวดา. บทว่า สรล
ปุผานี จ. ภูมิตลคตาคี ภูมิตคา. แปลว่า ดอกสน. บทว่า นีป แปลว่า ดอก
กระทุม. บาทพระคาถาว่า นาคปุณนาคเกตก กระทบ. บาทพระคาถาว่า นาคปุณนาคเกตก
แปลว่า ดอกกาละหิง ดอกบุณนาค และดอก กระทบ. บทว่า ภูมิตลคตา แปลว่า
ปุผานี จ. (มนุษย์ทั้งหลาย) ผู้ไปบนพื้นดิน.

เกเส มุญจิตวาหนติ อหิ เกเส สองบทว่า เราตถาคตস্যายมมแล้ว
พฐา กลาปกุฎิลชฎา มุญจิตวา, ความว่า เราตถาคตস্যาย คือ คลี่เส้นผม
วิบุปภิริตวาตี อตโต. ตตถาคี มยหิ ออกจากมวยที่ขมวดไว้เป็นจุก ซึ่งรัดไว้
ทินเน โอกาเส. จummกนติ จummกขณท์. (ด้วยแถบ). บทว่า ณ ทินัน คือ ณ ทิวาง
กลเลติ จิกขลลกททเม. อวกุชโชติ อันพวกมนุษย์ให้แก่เราตถาคต. บทว่า

อโธมุโข หุตฺวา. นิปชฺชนฺติ นิปชฺชี่
อหฺ.

หนังสือ คือแผ่นหนังสือ. บทว่า เปือกตม
คือดินตม. บทว่า (นอน) ควา ไคแก่
มีหน้าลง. บทว่า นิปชฺชหฺ แปลว่า เรา
นอนแล้ว.

มา นฺนฺติ เอตฺถ มาติ ปฏิเสธตฺถ
นิปาโต. นฺนฺติ ปทปุรณตฺถ นิปาโต,
พฺพุโธ กลเล มา อุกฺกมิตฺถาติ อตฺถโธ.
หิตาย เม ภวิสฺสตีตี ตํ กลเล อนุกฺกมณฺ
หิมฺรตฺตํ มม หิตตฺถาย ภวิสฺสตีตี. "สุชาย
เม ภวิสฺสตี"ตีปี ปาโจ.

ศัพท์ว่า มา ในคำว่า มา นี้ เป็นนินบาต
(ลง) ในอรรถว่า ปฏิเสธ. ศัพท์ว่า น
เป็นนินบาต (ลง) ในอรรถว่า ปทปุรณะ (ทำ
บทให้เต็ม), ความว่า พระพุทธเจ้าอย่า
ทรงเหยียบเปือกตมเลย. บาทพระคาถาว่า
ขอนี้จักเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่เรา ความว่า
การไม่ทรงเหยียบบนเปือกตมนั้น จักเป็น
ประโยชน์แก่อกุลแก่เราตถาคตสิ้นกาลนาน.
พระบาลีว่า "จักเป็นความสุขแก่เรา" ดังนี้
ก็มี.

ตโต สุเมธปณฺธิโต กลลปิฏฺเจ
นิปนฺโน เอวํ จินฺเตสิ "สจฺจํ อิจฺเจยฺย
สพฺพกิเลสํ ฌาเปตฺวา สมนวโก หุตฺวา
รมฺมณฺครํ ปวิเสยฺย, อญฺญาตกเวเสน
ปน เม กิเลสํ ฌาเปตฺวา

แต่นั้น สุเมธบัณฑิตนอนแล้วบนหลัง
เปือกตม (พลาจ)คิดแล้วอย่างนี้ว่า "ถ้า
เราปรารถนา เราก็จะพึงเฝ้ากิเลสทั้งปวง
ได้แล้ว เป็นสังฆนวกะผู้ใหม่ในหมู่สงฆ์
(ตามเสด็จ) เข้าไปยังรั้วมณคร, แต่กิจ

คุณประสาน บูรณะพันธ์
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

นิพพานปุตติยา กิจจํ นตฺถิ, ยนฺนุนาหํ เพื่อการเผากิเลสทั้งหลายแล้ว ถึงนิพพาน
ที่ปงฺกรทสพลโล วีย ปรมาสฺมโโพธิ ปตฺวา ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
ธมฺมนาวํ อาโรเปตฺวา มหาชนํ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
สํสารสาครา อุตฺตาเรตฺวา ปจฺฉา ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
ปรินิพฺพาเยยฺยํ, อิทํ เม ปฏฺฐึปฺนํ^๑ติ. ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
ตโต อญฺจ ธมฺเม สโมธาเนตฺวา ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
พฺุทธภาวาย อภินิหารํ กตฺวา นิปชฺชึ. ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
เตน วุตฺตํ :

๕๔. "ปลวียํ นิปนฺนสฺส
 เอวํ เม อาสิ เจตโส
 อิจฺฉมาโน อหํ อชฺช
 กิเลสเส ฌापเย มม.

๕๔. "เมื่อเราตถาคตนอนแล้ว บนแผ่นดิน
 ได้คำรียาญนี้ว่า(ถ้า)เราปรารถนา
 อยู่ ก็จงเผากิเลสทั้งหลายของ
 เราได้(สำเร็จ)ในวันนี้.

^๑ ฉ. ปติรูปํ, เอวมุปริย.

๕๕. กิ เม อญญาตเวเสณ
 ฌมมํ สจฺฉิกเตนิน
 สัพพญญุตํ ปาปฺพนิตฺวา
 พุทฺโธ เหสฺสํ สเทวเก.

๕๖. กิ เม เอเกน ตินฺณเณน
 ปุริเสณ ฌามทสฺสินา
 สัพพญญุตํ ปาปฺพนิตฺวา
 สนฺตาเรสฺสํ สเทวเก.^๒

๕๗. อิมินา เม อธิกาเรน
 กเตน ปุริสฺสุตฺตเม
 สัพพญญุตํ ปาปฺพนิตฺวา^๓
 ตาเรมิ ชนตํ พหุ.

๕๕. ประโยชน์อะไรแก่เรา ที่จะรู้แจ้ง
 พระธรรมในศาสนา^๑นี้ ด้วยรูปลักษณะ
 อันบุคคลไม่รู้จัก เราจะบรรลुพระ-
 สัพัญญุตญาณเป็นพระพุทเจ้าในโลก
 พร้อมทั้งเทวโลก.

๕๖. จะประโยชน์อะไรแก่เรา ผู้เป็นบุรุษ
 ซึ่งเห็นกำลังของตน จะมาขามพน
 (สังสารวัฏ) แต่ผู้เดียว เมื่อเรา
 บรรลุพระสัพัญญุตญาณแล้ว จักยังโลก
 พร้อมทั้งเทวโลกให้ขามพนได้เป็นอัน
 มาก.

๕๗. เราจะบรรลุพระสัพัญญุตญาณ ด้วย
 อธิการ (คือการกระทำอันประเสริฐ
 ยิ่ง) นี้ อันเราได้กระทำแล้วในบุรุษ
 ผู้สูงสุด (คือพระพุทเจ้าที่บังกร) แล้ว
 จะยังชนหมู่มากให้ขามพน (สังสารวัฏ).

^{๑-๑} มุตโต โมเจ. ^๒ ก. สเทวเก.

^๓ ก. ปาปฺพนามิ.

๕๘. สัสสารโสติ นิษิตฺตวา

วิทุธเสตฺตวา ตโย ภเว

ธมฺมนาวํ สมารุญฺห

สนฺตฺวาเรสุสํ สเทวกนุ"^๑ติ.

๕๘. เราจะตัดกระแสแห่งสังสาร ทำลาย
ภพทั้ง ๓ แล้ว ขึ้นสู่ธรรมนาวา ยังโลก
พร้อมทั้งเทวโลกให้ข้ามไป."

ตตฺถ ปจฺวิยํ นิปนฺนสฺสํ ปจฺวิยา

นิปนฺนสฺส. อยเมว วา ปาโจ. เจตโสติ

เจตโส. ปรีวิตกฺโก อโหสิติ อตุโถ.

"เอวํ เม อาสิ เจตนา"^๑ติปิ ปาโจ.

อิจฺจมาโนติ อากงฺขมาโน. กิเลเสติ

กิลีสฺสนฺติ อุปฺตฺวาเปนฺตฺติติ กิเลสํ,

ราคาทโย ทส. ฉาปเยติ ฉาเปยฺยํ,

มม กิเลสํ ฉาปเย อหนฺติ อตุโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระศาสดาว่า

ปจฺวิยํ นิปนฺนสฺสํ แปลว่านอนแล้วบนแผ่นดิน.

อีกอย่างหนึ่ง พระบาลีก็เป็นอย่างนี้เหมือน-

กัน. บทว่า เจตโส ความว่า ได้มีความ

ดำริทางใจ. พระบาลีว่า "เราได้มีความ

ตั้งใจอย่างนี้"^๑ดังนี้ก็มี. บทว่า ปรารถนาอยู่

คือหวังอยู่. บทว่า กิเลสํ มีอรรถ

วิเคราะห์ว่า สภาวะเหล่าใดโดยอม(ทำให้)

เศร้าหมอง คือ ไทรอรุณ เพราะเหตุนี้

สภาวะเหล่านั้น ชื่อว่า กิเลส, กิเลส ๑๐

มีรากะเป็นต้น. บทว่า ฉาปเย แปลว่า

พึงเผา, อธิบายว่า เราพึงเผากิเลส

ทั้งหลายของเราได้.

๑ ก. สเทวก.

กีนฺตี ปฏิกฺเขปวณฺเณ. อณฺเฑต-
เวเสนาติ อปากฺกเวเสน, อวิณฺญาเตน
 ปฏิจฺจนฺเนน. อธิ ปน ภิกฺขุ วีย
 อาสวกฺขยํ กตฺวา ก็, พุทฺธกเร ธมฺเม
 ปุเรตฺวา ปฏิสฺนฺธิชาติโพธิธมฺมจกฺกป-
 ปวตฺตเนสฺส มหาปสฺวิกรมฺปนํ กตฺวา พุทฺโธ
 โพเชตา, ตินฺโณ ตาเรตา, มุตฺโต
 โมเจตา ภเวยฺยนฺติ อธิปฺปาโย.
สเทวเกติ สเทวเก โลเก.

ศัพท์ว่า ก็ เป็นคำห้าม. บทว่า ด้วย
รูปลักษณะอันบุคคลไม่รู้จัก ความว่า ด้วย
 เพศ คือ รูปลักษณะอันไม่ปรากฏ, คือ
 อันบุคคลไม่รู้จัก ไต่แกปกปิดไว้. อธิบายว่า
 ก็เราจะพึงกระทำอัสวะให้สิ้นไป เหมือน
 อย่างภิกษุทั้งหลาย ในศาสนานี้ได้อย่างไร,
 (เรา)จะพึงบำเพ็ญพุทธกรรม (คือธรรม
 อันกระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า) ให้บริบูรณ์
 แล้วสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทำแผ่นดินใหญ่
 ให้วันไหวในคราวถือปฏิสนธิประสูติ ตรัสรู้
 และประกาศพระธรรมจักร และยังผู้อื่นให้
 ตรัสรู้(ตาม)ด้วย, เป็นผู้ขามพน(สาครคือ
 สังสารวัฏ) แล้วยังผู้อื่นให้ขามพन्दวย,
 เป็นผู้พน(จากทุกข) แล้วยังผู้อื่นให้พन्दวย.
 บทว่า สเทวเก แปลว่า ในโลกพร้อมทั้ง
 เทวโลก.

ถามทสลิษา อุตฺตโน ถามพล
ปัสสฺมาเนน. สนฺตาเรสฺสนฺติ
สนฺตาเรสฺสามิ. สฺเทวกนฺติ สฺเทวกํ
สฺตฺตนิกาเย, สฺเทวกํ โลกํ วา.
อธิกาเรนาติ อธิวิสิฏฺเฐน กาเรน,
พุทฺธสฺส มม ชีวิทํ ปริจฺจชิตฺวา กลลปิฏฺเฐ
สยเนนาธิกาเรนาติ อุตฺโต.

บทว่า ถามทสลิษา แปลว่า เห็นอยู่
ซึ่งผลกำลังของตน. บทว่า สนฺตาเรสฺส
แปลว่า จักให้ขามพน. บทว่า ยังฺโลกพรอม
ทั้งเทวโลก ความว่า ยังหมุ่สัตว์พรอมทั้ง
เทวตา, อีกนัยหนึ่งยังโลก (นี้) พรอมทั้ง
เทวโลก. บทว่า อธิกาเรน ความว่า
ด้วยการกระทำอันประเสริฐยิ่ง, อธิบายว่า
ด้วยอธิการที่เราสละชีวิต แด่พระพุทธเจ้า
นอนบนหลังเปือกตม.

สํสารโสตนฺติ กมฺมกิลเลสฺวเสน
โยนิคฺติวิญญานฺนุสิคินวสฺตฺตาวาเสสฺสุ อิตฺ
จิตฺ จ สํสรณํ สํสารโ. ยถาห :

บทว่า กระแสนแห่งสังสาร มีอธิบาย
ว่า การท่องเที่ยวไปทั้งข้างโน้นข้างนี้ ใน
กำเนิด (๔) กติ (๕) วิญญานฐิติ(๖) และ
สํตฺตาวาส ๘ ด้วยอำนาจกรรมกิลเลส ชื่อว่า
สังสาร. ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า :

"ขุณฺธานนฺจ ปฏฺิปาฏฺิ
ธาทฺตฺตายนาน จ

"ความสืบเนื่องกันแห่งขันธ ธาตุ และ
อายตนะทั้งหลาย เป็นไปอยู่ไม่ขาด-

อพฺโพจฺฉินฺนํ วตฺตมานา

สายเรียกวา สํสําร" กังนํ.

สํสํารโศติ ปวฺจฺจติ"ติ?

สํสํารโ จ โส โสตฺยเจติ
 สํสํารโศติ, ตํ สํสํารโศติ^๑ อถวา
 สํสํารสฺส โสติ สํสํารโศติ, สํสํารการณํ
 ตฺยหาโสติ ฉินฺนิตฺวาติ อตฺถโถ. ตโย
 ภาเวติ กามรูปารูปภาเว. ติภวนิพฺพตฺตก-
 กมฺมกิลเลสา ตโย ภาเวติ อธิปฺเปตา.
 ฐมฺมนาวนฺติ อริยํ อฏฺฐจฺจกิกํ มคฺคํ. โส

สํสํารนํนํววย เป็นกระแสดววย
 เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า สํสํารโศติ
 (กระแสดววยคือสํสําร), (ตัด)กระแสดววยคือสํสําร
 นั้น. อีกอย่างหนึ่ง กระแสดววยสํสําร ชื่อวา
 สํสํารโศติ, หมายความว่า ตัดเหตุแห่ง
 สํสําร คือกระแสดววยแห่งคัมภวา. สอนบพวา
 ภาพทั้ง ๓ ได้แก่ กามภพ รูปภพ และอรูปภพ.

^๑ วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๓/๑๔๕, สมฺมงฺกลวลาสินี.

๒/๑๒๐, สํสํารตฺถปฺปกาสินี. ๒/๑๒๓,

มโนรตฺถปฺปณฺ. ๒/๕๐๑, อฏฺฐสํสํารินี. ๑๕,

สมฺมอหฺริโนทณฺ. ๑๔๔, ปรมตฺถโชติกา

สุตฺตนิปาตฏฺฐกถา. ๒/๒๔๐, ปรมตฺถทีปนี

อุทานฏฺฐกถา. ๓๔๑, ปรมตฺถทีปนี

อิติวตฺตกฏฺฐกถา. ๗๔, ๒๖๑, ฉ.

เถรคาถา-ฏฺฐ. ๑/๑๔๑-๒๕๗, ปฏฺฐิ-ฏฺฐ.

๒/๑๘, สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา

จฺพนินฺทเทสฏฺฐกถา. ๒/๒๑๕.

^๒ ม. ตํ ฉินฺนิตฺวา.

หิ จตุโรฆุตฺตฺรณฺตฺเถน "ธมฺมนาวา"ติ กรรมกิเลสที่ยังสัตว์ให้เกิดในภพทั้ง ๓
 วุจฺจติ. สมารฺยฺหาติ อารฺยฺห. ทานประสงค์เอาว่า ภพทั้ง ๓. บทว่า
สนฺตาเรสฺสนฺติ สนฺตาเรสฺสामी. ธรรมนาวา ไต่แก่มรรคที่ประกอบด้วยองค์
 ๘ อันประเสริฐ. ก็มรรคนี้ท่านเรียกว่า
 "ธรรมนาวา" เพราะอรรถว่า ยังสัตว์ให้
 ขามพนโอะมะ ๔. บทว่า สมารฺยฺห แปลว่า
 ขึ้นแล้ว. บทว่า สนฺตาเรสฺส แปลว่า
 จักให้ขามพน.

ยสฺมา ปน พุทฺธตฺตํ ปตฺถเนนฺตสฺส : อนึ่ง เมื่อบุคคลปรารถนาความเป็นพระ-
 พุทฺธเจาอยุ :

๕๙. มนุสฺสตฺตํ ลิงฺคสมฺปตฺติ
 เหตุ สตุถารทสฺสนํ
 ปพฺพชฺชา คุณสมฺปตฺติ
 อธิกาโร จ ฉนฺทตา
 อฏฺฐธมฺมสโมธานา
 อภินิหารโ สมิชฺชนติ.

๕๙. ความปรารถนาที่ตั้งไว้ ย่อมสำเร็จ
 ไต่ เพราะธรรม ๘ ประการ ประชุม
 พร้อมกัน คือ ความเป็นมนุษย์ ๑
 ความสมบูรณ์ด้วยเพศ (คือเป็นบุรุษ) ๑
 เหตุ (ที่จะไต่สำเร็จพระอรหันต์ใน
 ชาตินั้น) ๑ การพบเห็นพระบรม-
 ศาสตา ๑ การบรรพชา (คือ
 ไต่บวช) ๑ ความถึงพร้อมแห่งคุณ
 (คือไต่อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘) ๑

คุณประสาน บุรณะพันธ์
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

อธิการ(คือการกระทำอันประเสริฐ
ยิ่ง ไต่แก่ การถวายชีวิตแด่พระ-
พุทธเจ้า) ๑ ความเป็นผู้มีนันทะ ๑.

ตตถ มนุสฺสตตฺตุนฺติ มนุสฺสตต-
ภา เวเยว จตฺวา พุทฺธตฺตํ ปตฺถเนตฺตสฺส
ปตฺถนา สมิชฺชติ, น นาคชาตฺตอทิสฺสุ
จิตานํ. กสฺมาติ เจ ? อเหตุกภาวโต.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ความเป็น
มนุษย์ อธิบายว่า เมื่อบุคคลตั้งอยู่ในอรรถภาพ
ของมนุษย์เท่านั้น แล้วตั้งปรารถนาความ
เป็นพระพุทฺธเจ้า ความปรารถนา (นั้น)
จึงจะสำเร็จ, ความปรารถนาของผู้ที่ตั้งอยู่
ในกำเนิดแห่งนาคเป็นต้น ย่อมไม่สำเร็จ.
หากมีคำถามสอดเข้ามาว่า เพราะเหตุไร?
ตอบว่า เพราะกำเนิดแห่งนาคเป็นต้น เป็น
อเหตุกัตถ์.

ลฺิงคสมปตฺตตีติ มนุสฺสตตฺตภา เว
วตฺตมานสฺสาปิ ปุริสลฺิงเค จิตฺสเสว
ปตฺถนา สมิชฺชติ, น อิตฺถิยา วา
ปญฺทกนปฺุสฺสกอุทโทพฺยญฺชนกานํ
สมิชฺชติ.

บทว่า ความสมบูรณ์ด้วยเพศ อธิบาย
ว่า แม้เมื่อเป็นไปในอรรถภาพของมนุษย์ก็ต้อง
ตั้งอยู่ในบุรุษเพศเท่านั้น ความปรารถนา
จึงจะสำเร็จ, ความปรารถนาของหญิง
หรือบัณฑิตะก็ กะเทย และอุทโทพยัญชนก
(คือคนที่ปรากฏเป็นสองเพศ) ย่อมไม่สำเร็จ.

คุณประสาน มุรณะพันธ์
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

กสุมาคี เจ ? ลกฺขณปาริปุริยา หากจะมีคำถามสอดเข้ามาว่า เพราะ-
 อภาวโต. วุตฺตญฺเหตฺ "อฏฺฐานเมตฺ เหตุไร ? ตอบว่า เพราะไม่มีลักษณะครบ
 ภิกฺขเว อนวกาโส, ยํ อิตฺถิ อรหํ อสฺส บริบูรณ์. สมจริงทั้งพระคำรัสที่พระบรม-
 สุมมาสมฺพุทฺโธ"ติ? วิตุถาโร. ตสฺมา ศาสตราตรัสไว้ดังนี้ว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 อิตฺถิลิงฺเก จิตฺสฺส มนุสฺสชาติกสฺสาปิ ข้อที่หญิงจะพึงเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธ-
 ปตฺตนา น สมิชฺชติ. เจ้านั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส"ดังนี้ เป็นต้น.
 ความพิสดารยังมีต่อไป. ดังนั้น แม่เมื่อเกิด
 มาเป็นมนุษย์แล้ว แต่ตั้งอยู่ในเพศหญิง ความ
 ปรารถนาก็ไม่สำเร็จ.

เหตุนี้ ปุริสสฺสาปิ ตสฺมี อตฺตภาเว บทว่า เหตุ อธิบายว่า แม่เมื่อ
 อรหตฺตปฺปตฺติยา เหตุสมฺปนฺนสฺสแล้ว เป็นบุรุษ แต่ต้องสมบุรณด้วยเหตุที่จะได้
 ปตฺตนา สมิชฺชติ, โน อิตฺรสฺส. สำเร็จพระอรหันต์ในอัฐภาพนั้นเท่านั้น ความ
 ปรารถนาจึงจะสำเร็จ, บุคคลนอกนี้ไม่
 สำเร็จ.

สตฺถารทสฺสนนฺติ สเจ ชีวมานก- บทว่า การพบเห็นพระศาสดา
 พุทฺธสฺสแล้ว สนฺติเก ปตฺเตติ ปตฺตนา อธิบายว่า (แม่ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยเหตุ) หาก
 สมิชฺชติ. ปรีนิพฺพุเต ภควติ เจตียสฺส ตั้งความปรารถนาในสำนักของพระพุทธเจ้า

๑ ม. อ. ๑๔/๑๗๑, อญ. เอกก. ๒๐/๓๖,
 สมโมทริโนทณิ. ๕๖๔.

คุณประสาน นุรณะพันธ์
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิไลสิน ป. - ๗. ๑ - ๒๕

สนฺติเก วา โภธิรูกุขมุเล วา ปฏิมา ยที่ยังทรงพระชนม์อยู่เท่านั้น ความปรารถนา
 วา ปจฺเจกพุทฺธพุทฺธสาวกานํ วา จึงจะสำเร็จ. เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
 สนฺติเก ปตฺถนา น สมิชฺชติ. ประณีพพานแล้ว การตั้งปรารถนาอยู่ต่อหน้า
 พระเจดีย์ ที่โคนต้นโพธิ์ พระปฏิมา หรือ
 ต่อหน้าพระปัจเจกพุทฺธเจ้า และพระพุทฺธ-
 สาวกยอมไม่สำเร็จ.

กสฺมา ? ภพฺพาภพฺเพ ญตฺวา เพราะเหตุไร ? เพราะพระเจดีย์เป็นต้น
 กम्मวิปากปริจฺเจทกณฺเณน ปริจฺฉินฺทิตฺวา เหล่านี้ ไม่สามารถที่จะรู้ผู้เป็นภพบุคคล
 พุยาภาตฺ อสมตฺตตฺตา. ตสฺมา พุทฺธสฺส และอภพบุคคล แล้วกำหนดพยากรณ์ด้วย
 สนฺติเกเยว ปตฺถนา สมิชฺชติ. ... กัมมวิปากปริจฺเจทกณฺเณน (คือญาณเป็นเครื่อง
 ... กำหนดกรรมและวิปาก). ดังนั้นการตั้ง
 ปรารถนาในสำนัก (คือต่อพระพักตร์) ของ
 พระพุทฺธเจ้าเท่านั้น จึงจะสำเร็จ.

ปพฺพชฺชาติ พุทฺธสฺส ภควโต บทว่า การบรรพชา อธิบายว่า
 สนฺติเก ปตฺถเนตฺตสฺสาปิ กम्मกิริยาที่สุ แม้เมื่อตั้งปรารถนาในสำนัก (คือ เบื้อง
 ตาปเสสฺสุ วา ภิกฺขุสฺสุ วา ปพฺพชิตฺสเสว พระพักตร์) ของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว
 ปตฺถนา สมิชฺชติ, โน คิหิสิญฺเค จะต้องบรรพชาในจำพวกตาบส ที่เป็นกรรม
 จิตฺสส. กิริยาที่ (คือมีลัทธิสั่งสอนว่า กรรมคือ

คุณประสาน นุระณะพันธ์
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

การกระทำบุญและบาปมีผล) หรือในจำพวก
ภิกษุเท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ,
ผู้ตั้งอยู่ในเพศกฤหัสถ์ไม่สำเร็จ.

กสุมา ? ปพฺพชิตาเยว หิ โภธิสตุตา
สมฺโพธิ อธิจฺจนฺติ, น กญฺจลา. ตสฺมา
อาทิมหิ ปณฺธิธานกาเลปิ ปพฺพชิตฺเตเนว
ภวิตพฺพ.

เพราะเหตุไร ? เพราะพระบรมโพธิสัตว์
ทั้งหลายที่บรรพชาแล้วเท่านั้น จึงจะบรรลุ
พระสัมโพธิญาณได้, ผู้เป็นกฤหัสถ์หาบรรลุ
ไม่. เพราะเหตุนั้น แม้ในกาล ตั้งความ
ปรารถนาขั้นแรกเริ่ม ก็จะต้องเป็นผู้ที่บวช
แล้วเท่านั้น.

คุณสมปตฺติตฺติ ปพฺพชิตสฺสาปิ
อญฺจสฺมาปตฺติตลาภิโน ปญฺจาภิญฺญสฺเสว
สมฺมิชฺฌติ, น ปน อิมายฺ คุณสมฺปตฺติตฺยา
วิริหิตสฺส. กสุมา? นิคฺคคุณสฺส ตทภาวโต.

บพว ความถึงพร้อมแห่งคุณ อธิบาย
ว่า แม้มือพระบรมโพธิสัตว์ได้บรรพชาแล้ว
ก็ต้องได้สมบัติ ๘ อภิญญา ๕ ด้วย ความ
ปรารถนาจึงจะสำเร็จ, แต่(ถ้า)เว้นจาก
คุณสมบัตินี้แล้วไม่สำเร็จ. เพราะเหตุไร ?
เพราะ (ท่าน) ไม่มีคุณข้อนั้น.

อธิกาโรติ คุณสมฺปนฺเนนาปิ เยน
อตุตฺตโน ชีวิตํ พุทฺธานํ ปริจฺจตุคฺคํ โหติ,
ตสฺส อิมินา อธิกาเรน สมฺปนฺนสฺเสว
สมฺมิชฺฌติ, น อิตฺรสฺส.

บพว อธิการ อธิบายว่า แม้พระบรม-
โพธิสัตว์จะเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยคุณ (ตั้ง
กล่าว) แต่ต้องเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย
อธิการ (คือการกระทำอันประเสริฐยิ่ง) นี้

คุณสมณิ โสภณพนฺช
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

โดยเป็นผู้ที่ไต่สละชีวิตของตนแด่พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายมาแล้วด้วย ความปรารถนาจึงจะ
สำเร็จ, บุคคลนอกนี้ไม่สำเร็จ.

ฉนทคาคี อภินิหารสมุปนฺนสฺสาปิ
ยสฺส พุทธการกธมฺมานํ อตุถาย มหนฺโต
ฉนฺโท วายาโม จ อุตฺสาโท จ
ปริเยฏฺฐิ จ, ตสฺสเสว สมิชฺฌติ, น
อิตรสฺส.

บทว่า ความเป็นผู้มีฉันทะ อธิบายว่า
แม่พระบรมโพธิสัตว์นั้น เป็นผู้ที่สมบุรณด้วย
อภินิหารแล้ว (คือความปรารถนาที่ตั้งไว้)
ยังต้องมีฉันทะ ความพยายาม ความอุตสาหะ
และการแสวงหาอันใหญ่ (เหล่านี้) เพื่อ
ประโยชน์แก่พุทธการกธรรมด้วย, ความ
ปรารถนาจึงจะสำเร็จ, บุคคลนอกนี้ไม่
สำเร็จ.

ตตฺริทํ ฉนฺทมหนฺตตฺตาย โอบมฺมํ : สเจ
หิ เอวมสฺส "โย ปน สกฺลจกฺกวาพคฺคํ
เอโกทกฺกิฏฺฐํ อตุตฺตโน พาทุพฺพลน
อุตฺตริตฺวา ปารํ คนฺตุํ สมตฺโต, โส
พุทฺธตฺตํ ปาปุณาติ. โย ปนิมฺ อตุตฺตโน
ทุกฺกรํ น มณฺณติ 'อหํ อิมํ อุตฺตริตฺวา
ปารํ คมิสฺสามิ'ติ" เอวํ มหตา ฉนฺเทน

ในความเป็นผู้มีฉันทะใหญ่นั้น มีข้ออุปมา
ดังนี้ : ก็ถ้าจะกล่าวอย่างนี้ว่า "ก็บุคคลใด
เป็นผู้สามารถวាយขามทองแห่งจักรวาลทั้ง-
สิ้น อันมีน้ำเนืองเป็นอันเดียวกัน ด้วยกำลัง
แขนของตนไปถึงฝั่งโน้นได้, บุคคลนั้นยอม
จะบรรลุลูกความเป็นพระพุทธเจ้าได้. อนึ่ง
บุคคลใดไม่มีความคิดเห็นการกระทำของตน

คุณสมถิ โสภณพนิช
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

อุสุสาเหน สมนุนาคโต โหติ, ตสฺส นีวาเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก (และทั้ง) เป็นผู้
ปรารถนา สมิชฺฌติ, น อิตฺรสุสฺส? ประกอบด้วยความพอใจ ความอุตสาหะ
อย่างใหญ่อย่างนี้ว่า เราจักถวายขามทอง
จักรวาลนี้ (ให้) ถึงฝั่งข้างโน้น คั้งนี้,
ความปรารถนาของบุคคลนั้น ย่อมสำเร็จ,
นอกนี้ไม่สำเร็จ.

สุเมธปณฺธิโต ปน อิเม อฏฺฐ กิสุเมธบัณฑิตนอนรวบรวมธรรมทั้ง ๘
ธมฺเม สโมธาเนตฺวา ว พุทฺธภาวาย เหล่านี้แล้ว ได้ตั้งความปรารถนาเพื่อความ
อภิเนหํหาริ กตฺวา นิปชฺชิ. เป็นพระพุทธเจ้า.

ทีปฺงฺกโรปิ ภควา อากนฺตฺวา สุเมธ- ฝ่ายพระผู้มีพระภาคเจ้าที่บังกร เสด็จมาถึง
ปณฺธิตสุสฺส สีสภากะ จตฺวา กลลปิฏฺฐเจ แล้ว ประทับยืน ณ เบื้องเหนือคิรีระแห่ง
นิปนฺนํ สุเมธตาปสฺส ทิสฺวา "อัย สุเมธบัณฑิต ทอดพระเนตรเห็นสุเมธคาบส
ตาปสฺส พุทฺธคฺตฺตาย อภิเนหํหาริ กตฺวา นอนบนหลังเปือกตม ทรงส่องพระอนา-
นิปนฺโน, อิชฺฌิสฺสฺสตี นุ โข เอตสุสฺส คคังสญฺญาณ (การลวงรู้อนาคต) ไครครวญ
ปรารถนา, อุทาทุ โน"ติ อนาคตํสญฺญาณํ ว่า "คาบสนั่นนอน (คว่าหน้า) ตั้งความ

๑. ปรมตฺตโชติกา สุตฺตนิปาตฏฺฐกถา.. ๑/๖๐-๖๑,
ฉ. วิสฺสุทฺถชนปทวิลาสิณี อปทาน-ฏฺฐ. ๑/๑๘-๑๙,
ฉ. ปรมตฺตทีปนี จริยาปิฏก-ฏฺฐ. ๒๗๔.

คุณสุเมธ โสภณพนิช
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวาลาสน ม. -ท. ๑-๒๘

เปเสตฺวา อุปฺชาเรณฺโต "อิโต ปรารธนาเป็นพระพุทฺธเจ้า, ความปรารธนา
 กปฺปสฺตสฺสทฺสสาธิกานิ จตุตฺตาริ ของดาบสนี้ จักสำเร็จหรือหนอ, หรือว่า
 อสงฺเขยฺยานิ อติภิกฺกมิตฺวา โคตโม จักไม่สำเร็จ" ดังนี้ ก็ทรงทราบว่ "พณ
 นาม พุทฺโธ ภวิสฺสตี"ติ ฌตฺวา จิตฺโกว ๕ อสงฺไชยกับอีกแสนกัป แต่กัปนี้ ดาบสนี้
 ปริสฺมชฺเฌ พุยาภาสิ "ปฺสฺสถ โน จักเป็นพระพุทฺธเจ้าพระนามว่า โคตมะ"
 ตฺเมท ภิภฺชเว อิมํ อุกฺคตปํ ตาปสฺส ฌณะประทับยืนอยู่นั้น ทรงพยากรณ์ในท่าม-
 กลลปิฏฺเจ นินฺนุนฺ"ติ.

เอวํ ฆนฺเตติ. อัยํ พุทฺธตฺตาย อภินิหารํ กราบทูลว่า เห็นอย่างนั้นพระเจ้าข้า.
 กตฺวา นินฺนุโน, สมิชฺฌิสฺสตี อิมสฺส ตริสฺวา ดาบสนั้นอนต้งความปรารธนาเพื่อ
 ตาปสฺสสฺส ปตฺถนา, อัยํ หิ อิโต ความเป็นพระพุทฺธเจ้า, ความปรารธนา
 กปฺปสฺตสฺสทฺสสาธิกานํ จตฺนุนํ อสงฺเขยฺยานํ ของดาบสนี้จักสำเร็จ, เมื่อพณลือสงฺไชยกับ
 มตฺถเก โคตโม นาม พุทฺโธ โลก อีกรีกแสนกัป แต่กัปนี้ ดาบสนี้จักเป็นพระพุทฺธ-
 ภวิสฺสตี. ตสฺมี ปนฺสฺส อตฺตภาเว เจ้า พระนามว่าโคตมะ ในโลก. พระนคร
 กปิลวตฺถุ นาม นครํ นิวาโส ภวิสฺสตี, ที่ชื่อกบิลพัสดุ์ จักเป็นที่ทรงพำนักอาศัยใน
 มหามายา นาม เทวี มาตา, สฺสทฺโธทโน อตฺถาพณฺนั้นของพระโคตมะนั้น. พระเทวี
 นาม ราชา ปิตา, อุปตฺติสฺสโส จ โกลิโต พระนามว่า มหามายา จักเป็นพระมารดา,
 จ เทว อุกฺคสฺวภา, อานนฺโท นาม พระราชา พระนามว่า พระเจ้าสฺสทฺโธทนะ

คุณสมณิ ไสภณนินช

สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

อุปลงกาโก, เขมา จ อุปลลวงญา จ จักเป็นพระบิดา, พระเถระทั้ง ๒ คือ
 เทว อคฺคสาวิกา ภวิสฺสนฺติ. อยู่ พระอุปติสสะ และพระโกลิตะ จักเป็น
 ปรีปกุณฺดาโณ หุตฺวา มหาภินิกฺขมน์ พระอัครสาวก, พระเถระชื่อว่า อานันทะ
 นิกฺขมิตฺวา มหาปธานน์ ปทหิตฺวา จักเป็นพระอุปัฏฐาก, พระเถระทั้ง ๒ คือ
 นิโครธมฺมุเล สุชาตาย นาม กุมาริยา พระเขมา และพระอุบลวรรณา จักเป็น
 ทินน์ ปายาส์ ปฏิกฺคเหตฺวา เนรณฺชราย พระอัครสาวิก. พระโคตมะนี้ มีพระญาณ
 ตรีเร ปรีภุญฺชิตฺวา โภธิมณฺท์ อารุญฺห แกรอบ (คือเจริญเต็มที)แล้ว จักออกมหา-
 อสฺสตุฏฺฐกฺขมฺมุเล อภิสฺมพฺุชฺฉิสฺสตีติ. เตน ภิเนษกรรม์ แล้วจักทรงตั้งความเพียรใหญ่
 วุตฺตํ : รับข่าวปายาส์ ที่กุมารีนามว่า สุชาดา

ถวายแล้ว ที่ควงตนนิโครธ (คือ บริเวณใต้
 ตนไทร) เสวยที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เสด็จ
 ขึ้นสู่ที่พระแท่นที่ตรัสรู้ แล้วจักตรัสรู้ ณ ควง
 ตนอัสสตัดพฤษ. ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระ-
 ภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นพระคาถา(ประพันธ์)
 ว่า :

๖๐. "ที่ปงฺกโร โลกวิฑู
 อาหุตีน์ ปฏิกฺคโห
 อสฺสีสฺสเก มํ จตฺวาน
 อิทํ วจนมพฺุรวิ.

๖๐. "พระพุทธเจ้าที่ปงฺกโรผู้ทรงรูแจ้งโลก
 ทรงเป็นผู้ (สมควร) รับเครื่องบูชา
 ทั้งหลาย ประทับยืนอยู่เหนือศิระ
 เราตถาคตได้ตรัสคำนี้ว่า

๖๑. ปัสสถ อิมํ ตาปสํ
 ชฎิลํ อุกคตาปนํ
 อปริเมยฺยิตโต กปะเป
 พุทฺโธ โลเก ภวิสฺสตี.

๖๒. อหุ^๒ กบิลวฺหยา รมฺมา
 นิกฺขมิตฺวา ตถาคโต
 ปธานํ ปทหิตฺวาน
 กตฺวา ทุกฺกรการิกํ.^๓

๖๓. อชปาตฺรฺกฺขมฺมุลสฺมึ
 นิสิตฺติวา ตถาคโต
 ตตฺถ ปายาสํ ปคฺคยฺห
 เนรณฺชรมุเปหิตี.

๖๔. เนรณฺชราย ตีรมฺหิ
 ปายาสํ อท^๔ โส ชิโน
 ปฏฺยิตฺตวรมคฺเคน
 โโพธิมฺลมุเปหิตี.^๕

๖๑. เธอทั้งหลายจงดูชฎิลตาปสนี้ผู้บำเพ็ญ
 ตบะกล้า (กระทำความเพียร เผา
 กิเลสอยู่) ในกัปอันประมาทมมิได้แต่
 กัปนี้จักเป็นพระพุทธเจ้าในโลก.

๖๒. ครั้นนั้น พระตถาคตจะได้ออกจาก
 พระนครอันนารีนรมย์ ชื่อว่า กบิล
 แล้วเริ่มตั้งความเพียร บำเพ็ญทุกกร-
 กิริยา.

๖๓. พระตถาคตเจ้าจักประทับนั่ง ณ ควาง
 ต้นอชปาตนิโครธ จักทรงรับข้าว
 ปายาส ณ ที่นั้น แล้วจักเสด็จไปยัง
 แม่น้ำเนรณฺชรา.

๖๔. พระชินเจ้าพระองค์นั้น จักเสวยข้าว
 ปายาสที่ฝั่งแม่น้ำเนรณฺชราแล้วเสด็จ
 มาที่ควางไม้ที่ตรัสรู้ ตามมรรคาที่เขา
 ตกแต่งไว้แล้ว อย่างดีเยี่ยม.

^๑ ก. อปริเมยฺเย อิตโต กปะเป.

^๒ ฉ. อหุ, อ. อถ.

^๓ อ. ...การีย์.

^๔ ก. อท, ส. อาทาย.

^๕ ก. โพธิมฺลมุหิ เอหิตี.

๖๕. ตโต ปทกฺขิณฺ กตฺวา

โพธิมณฑลํ อนุตฺตโร^๑

อัสสตุฏฺฐกฺขมูลมฺหิ

พฺพชฺฉิสฺสตี มหายโส.

๖๖. อิมฺสฺส ชนิกา มาตา

มายา นาม ภวิสฺสตี

ปีตา สุทฺโธทโน นาม

อยํ เหสฺสตี โคตโม.

๖๗. ^๒โกสิโต อุปฺติสฺโส จ

อคฺคา เหสฺสนฺตี สาวกา

อนาสวา วิตราคา

สนฺตจิตฺตา สมหิตฺตา^๒

อานนฺโท นามฺปฏฺฐาโก

อุปฺภูจิสฺสตีมฺ ชินฺ.

๖๕. แตนัน พระตถาคตผู้หาที่เปรียบมิได้
ผู้ทรงพระยศใหญ่ จักกระทำประทัภษณ
(เวียนขวา)โพธิมณฑล แล้วจักตรัสรู้
ที่ควงแห่งตนอัสสตุฏฐกษ.

๖๖. พระมารดา ผู้ให้กำเนิดพระตถาคตนี
จักมีพระนามว่า พระนางมายา
พระบิดาจักมีพระนามว่า พระเจ้า-
สุทโธทนะ พระตถาคตพระองค์นี้
จักเป็นพระพุทธานามว่า โคตมะ.

๖๗. พระโกสิตเถระและพระอุปติสสเถระ
ผู้ไม่มีอาสวะ ปราศจากราคะ มี
จิตสงบ มีใจตั้งมั่น จักเป็นพระอัคร-
สาวก พระอุปัฏฐากชื่อว่าพระอานนท์
จักเฝ้าอุปัฏฐากพระชินะนี้.

^๑ ก. อนุตฺตรํ ฮิตโต ปรํ ฮิตฺสเมว.

^{๒-๒} ฉ. อนาสวา วิตราคา

สนฺตจิตฺตา สมหิตฺตา

โกสิโต อุปฺติสฺโส จ

อคฺคา เหสฺสนฺตี สาวกา.

๖๘. เขมา อุปลวณฺณา จ
 อคฺคา เหฺสฺสนฺติ สาวิกา
 อนาสฺวา วิตราคา
 สฺนฺตจิตฺตา สฺมาหิตา
 โโพธิ ตสฺส ภควโต
 อสฺสฺตโถติ ปวฺจจฺติ.

๖๙. จิตฺโต จ หตฺถาพฺวาโก
 อคฺคา เหฺสฺสนฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 นนฺทมาตา จ อุตฺตรา^๑
 อคฺคา เหฺสฺสนฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ตตฺถ โลกวิทูติ สพฺพธา
 วิทิตโลกตฺตา ปน โลกวิทู. ภควา ธิ
 สภาวโต สฺมฺหยโต นิโรธโต
 นิโรธฺตฺตฺตฺตฺตฺต สพฺพธาปิ โลกํ อเวทิต
 อณฺณาสี ปฏฺวิชฺฌิ. ตสฺมา โลกวิทูติ
 วุจฺจติ. ยถาห :

๖๘. พระเขมาเถรีและพระอุบลวรรณาเถรี
 ผู้ไม่มีอาสวะ ปราศจากราคะ มีจิต
 สงบ มีใจตั้งมั่นแล้ว จักเป็นพระ-
 อัครสาวิกา คนไม่เป็นที่ตรัสรู้แห่ง
 พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ชาว
 โลก เรียกว่า อัสสัตตะ.

๖๙. จิตตกคหบดีและหัตถาพวกคหบดีจักเป็น
 อัครอุปัฏฐาก นันทมารดาอุบาลิกา
 และอุตตราอุบาลิกา จักเป็นอัคร-
 อุปัฏฐายิกา."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ผู้ทรง
รูแจ้งโลก ความว่า ก็ (พระพุทธเจ้า
 ที่บังกร) ชื่อว่า ผู้ทรงรูแจ้งโลก เพราะ
 พระองค์ทรงรูแจ้งโลกแล้ว โดยประการ
 ทั้งปวง. จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ไต่ทรงรูแจ้งแล้ว คือ ทรงรู้ทั่วถึงแล้ว
 ทรงแทงตลอดแล้วซึ่งโลก แม้โดยประการ

^๑ ฉ. อุตตรา นนทมาตา จ.

ทั้งปวง คือ โดยสภาวะ (คือทุกข์) โดย
เหตุเกิด (แห่งทุกข์) โดยความดับ (ทุกข์)
โดยอุบายให้ถึงความดับ (ทุกข์). เหตุนี้
พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ชาวโลกจึงเรียก
พระองค์ว่า โลกวิทู (ผู้ทรงรูแจ้งโลก).
เหมือนอย่างที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า:

"ตสุมา หเว โลกวิทู สุเมโธ
โลกนุตฺตฺว วุสิตพฺรหฺมจฺริโย
โลกสุสฺส อนฺตํ สมิตาวิ ฌตฺวา
นาสิสตี^๑ โลกมิมํ ปฺรณฺจา"^๒

"เพราะเหตุนี้แล คนมีปัญญาดี อยู่จบ
พรหมจรรย์แล้ว เป็นผู้สงบระงับแล้ว
รูแจ้งโลก ถึงที่สุดแห่งโลก รูแล้วซึ่ง
ที่สุดแห่งโลก ย่อมไม่จําหน่ายโลกนี้
และโลกหน้า."

อปิจ ตโย โลกกา สงฺขารโลก อีกรูปอย่างหนึ่ง โลกมี ๓ คือสังขารโลก
สตุตฺตโลก โลกาสโลกิตี. ตตุต สัตฺตวโลก โลกาสโลก. ในบรรดาโลก ๓ นั้น
สงฺขารโลก นาม ปฏิจฺจสมุပ္ฺปนฺนา ธรรมทั้งหลายมีปฐพีเป็นต้น ที่อาศัยกันเกิดขึ้น
ปจฺจวาทโย ธมฺมา. สตุตฺตโลก นาม ชื่อว่า สังขารโลก. สัตฺตวทั้งหลายทั้งที่

^๑ ฉ. นาสิสติ.

^๒ ส. ส. ๑๕/๘๘,

อง. จตุกก. ๒๑/๖๒.

สณฺณินอ อสณฺณินอ เนวสณฺณินาสณฺณินอ จ
สตุตฺตา. โอกาสโลกโก นาม สตุตฺตานิ
นิवासญฺจานัน. อิมะ ปน ตโยปิ โลกา
ภควตา ยถาสภาวโต วิหิตา, ตสฺมา
โลกวิหฺตึ วุจฺจตี.

มีสัญญา ทั้งที่ไม่มีสัญญา และมีสัญญาก็ไม่ใช่
ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ชื่อว่าสัตว์โลก. ที่เป็น
ที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายชื่อว่าโอกาสโลก.
ก็โลกแห่งนี้ ๓ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงรู้อย่างแจ่มแจ้งแล้วโดยสภาวะตามความเป็นจริง,
เพราะเหตุฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกพระองค์ว่า
โลกวิหฺตึ (ผู้ทรงรู้อย่างแจ่มแจ้งโลก).

อาหุตีนี้ ปฏิกุคฺคโหตี ทานานัน ปฏิกุคฺคเหตฺตํ
อรหตุตฺตา ทกฺขิณเยยฺยตุตฺตา อาหุตีนี้
ปฏิกุคฺคโห. อุตฺตีสฺสเก มํ จตุวานาติ มม
สฺสีสฺสมีเป จตุวา. อิทํ อิทานิ วตฺตพฺพํ
วจนัน อพฺรวิตี อตุโถ. ชฺชฎินฺนตี ชฺชฎา
อตุสฺส สนฺตตีติ ชฺชฎิโล, ตํ ชฺชฎิลํ.
อุคฺคตาปนฺนตี อุคฺคตาปสฺสํ. อหุตี อหฺนึ,
อถาตี อตุโถ. อยเมว วา ปาโฐ.

บาทพระศาสดาว่า ทรงเป็นผู้ (สมควร) รับ
เครื่องบูชาทั้งหลาย ความว่า ชื่อว่าทรง
เป็นผู้ (สมควร) รับเครื่องบูชาทั้งหลาย
เพราะพระองค์เป็นผู้สมควรรับทานทั้งหลาย
คือ เพราะพระองค์ทรงเป็นพระทักษิณเอย-
บุคคล (บุคคลผู้ควรรับทักษิณา). บาทพระ-
ศาสดาว่า อุตฺตีสฺสเก มํ จตุวาน แปลว่า
ประทับยืนอยู่ ณ ที่ใกล้ศีรษะของเรา.
อธิบาย(ต่อไป)ว่า พระคำรัสนี่คือพระคำรัส
ที่พึงตรัสในกาลบัดนี้. บทว่า ชฺชฎิลํ มี
วิเคราะห์ว่า ตาปสฺสํชื่อว่าชฺชฎิล เพราะอรรถ
ว่า มีมวยผม, (เธอทั้งหลายจงดู) ซึ่ง

ชฎิลนั้น. บทว่า ผู้บำเพ็ญตบะกล้า ความว่า
ผู้บำเพ็ญเพียร เผลอกล่ออย่างแรงกล้า.
บทว่า อุหุ แปลว่า ในวัน, อธิบายว่า
ครั้งนั้น. อีกอย่างหนึ่งพระบาลีก็อย่างนี้
เหมือนกัน.

กบิลวหยาตี กบิลอวหยา อภิธานา.
รมมาตี รมณียโต. ปธานนติ วีริย.
เอหิตีตี เอสฺสติ คมิสฺสติ. เสสคาถาสู
อุตฺตานเมวาตี.

บทว่า กบิลวหยา ความว่า ชื่อว่า กบิล คือ
มีนามว่า (กบิล). บทว่า นารันรมย คือ
เป็นเมืองนารันรมยใจ. บทว่า ปธาน
แปลว่า ความเพียร. บทว่า เอหิตี แปลว่า
จักเสด็จไปคือจักเสด็จถึง. คำในพระคาถา
ที่เหลือทั้งหลายทั้งนั้นแล.

คโต สุเมธปณฺธิโต "มยฺหํ กิร
ปตฺถนา สมิชฺฌิสฺสตี"ติ สยฺชาตโสมนสฺโส
อโหสิ. มหาชนนํ ที่ปงฺกกรทสฺพลสฺส วจัน
สุตฺวา "สุเมธตาปโส กิร พุทฺธ-
พีชงฺกุโร"ติ ญฺจตุญฺโจ อโหสิ.

ลำดับนั้น สุเมธนั้นคิดได้เกิดความ
โสมนัสว่า "ได้ยินว่า ความปรารถนาของ
เรา จักสำเร็จ." มหาชนได้ยินพระคำรัส
ของสมเด็จพระทศพลที่ปงฺกกรแล้วต่างเราเรียง
และยินดีว่า "ได้ยินว่าสุเมธดาบส เป็นพีช
และเป็นพระหนอของพระพุทธเจ้า."

เอวณฺจสุส อโหสิ "ยถา นาม ปุริโส
 นที ทรนฺโต อชฺชเคน ติตฺถเณ ตริคฺค
 อสฺกโกนฺโต เหนฺจาทิตฺถเณ อุตฺตรติ,
 เอวเมว มยฺ ที่ปงฺกรทสฺพลสุส สาสเน
 มคฺคผลํ อลภมานา อนาคเต ยทา ตวํ
 พุทฺโธ ภวิสฺสลิ, ตทา ตว สฺมมุขา
 มคฺคผลํ สจฺฉิกาตุํ สมฺตถา ภเวยฺยามา"ติ
 ปตฺถนํ อํสุ.

ก็มหาชนนั้นได้มีความคิดอย่างนี้แล้ว ต่าง
 พากันตั้งความปรารถนาว่า "เราทั้งหลาย
 เมื่อไม่ได้รับมรรคผลในศาสนาของสมเด็จพระ
 พระศัพทที่บังกร ก็พึงเป็นผู้สามารถกระทำ
 ให้แจ้งมรรคผลต่อหน้าของท่าน(สุเมธดาบส)
 ในกาลที่ท่านจักเป็นพระพุทธเจ้า ในอนาคต
 เหมือนบุรุษจะข้ามแม่น้ำ เมื่อไม่อาจจะข้าม
 โดยท่าที่ตรงได้ ก็ยอมข้ามโดยท่าข้างใต้
 (คือท่าถัดไป) ใดจะนั้น."

ที่ปงฺกรทสฺพลโลปิ โโพธิสฺตตํ มหาสฺตตํ
 ปลฺลิตฺตวา อญฺจหิ ปุปฺผมุญฺสีหิ ปุเชตฺตวา
 ปทกฺขิณฺนิ กตฺตวา ปกฺกามิ. เตปิ
 จตฺตสฺสทสฺสา ชีณาสฺวา โโพธิสฺตตํ ปุปฺผเหหิ
 จ คนฺธเหหิ จ ปุเชตฺตวา ปทกฺขิณฺนิ กตฺตวา
 ปกฺกมฺมึสุ. เทวมนุสฺสา ปน ตเถว
 ปุเชตฺตวา วนฺทิตฺตวา ปกฺกมฺมึสุ.

แม่สมเด็จพระศัพทที่บังกร ก็ทรงสรรเสริญ
 พระมหาสัตว์ผู้เป็นพระบรมโพธิสัตว์แล้วทรง
 บูชาถวายดอกไม้ ๘ กำ ทรงกระทำประทักษิณ
 แล้วเสด็จหลีกไป. แม่พระชีณาสพลีแสน
 เหล่านั้นได้บูชาพระบรมโพธิสัตว์ถวายดอกไม้
 และของหอม กระทำประทักษิณ แล้วก็หลีกไป.
 อนึ่ง เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ต่างก็บูชา
 และไหว้ แล้วหลีกไปเช่นกัน.